תלמוד בבלי · ראשונים · ראש · סדר מועד

פסקי הרא"ש על מועד קטן

רבנו אשר ב"ר יחיאל

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

פסקי הרא"ש על מועד קטן

רבנו אשר ב"ר יחיאל

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/פסקי-הראש-על-מועד-קטן/
הקובץ נוצר ב־17 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611162349 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 6
הלכה א 6
הלכה ב 8
הלכה ג 8
הלכה ד 8
הלכה ה 8
הלכה ו 9
הלכה ז 10
הלכה ח 10
הלכה ט 11
הלכה י 11
הלכה יא 12
הלכה יב 13
הלכה יג 13
הלכה יד 15
הלכה טו 15
הלכה טז 15
הלכה יז 16
הלכה יח 16
הלכה יט 17
הלכה כ 17
הלכה כא 17
הלכה כב 18
הלכה כג 18
הלכה כד 19
הלכה כה 19
הלכה כו 19
הלכה כז 20
הלכה כח 20
פרק ב 20
הלכה א 20
הלכה ב 22
הלכה ג 22
הלכה ד 23
הלכה ה 24
הלכה ו 25
הלכה ז 25
הלכה ח 25
הלכה ט 26
הלכה י 26
הלכה יא 26
הלכה יב 26
הלכה יג 26
הלכה יד 27
הלכה טו 27
הלכה טז 27
הלכה יז 28
הלכה יח 28
הלכה יט 29
פרק ג 30
הלכה א 30
הלכה ב 31
הלכה ג 31
הלכה ד 35
הלכה ה 37
הלכה ו 38
הלכה ז 39
הלכה ח 40
הלכה ט 41
הלכה י 42
הלכה יא 42
הלכה יב 44

הלכה יג 44
הלכה יד 44
הלכה טו 44
הלכה טז 45
הלכה יז 45
הלכה יח 46
הלכה יט 46
הלכה כ 46
הלכה כא 47
הלכה כב 47
הלכה כג 47
הלכה כד 48
הלכה כה 48
הלכה כו 49
הלכה כז 49
הלכה כח 50
הלכה כט 53
הלכה ל 54
הלכה לא 54
הלכה לב 55
הלכה לג 56
הלכה לד 57
הלכה לה 57
הלכה לו 58
הלכה לז 59
הלכה לח 62
הלכה לט 63
הלכה מ 65
הלכה מא 65
הלכה מב 65
הלכה מג 66
הלכה מד 67
הלכה מה 68
הלכה מו 69
הלכה מז 69
הלכה מח 70
הלכה מט 72
הלכה נ 72
הלכה נא 72
הלכה נב 72
הלכה נג 72
הלכה נד 74
הלכה נה 75
הלכה נו 76
הלכה נז 78
הלכה נח 78
הלכה נט 79
הלכה ס 82
הלכה סא 83
הלכה סב 83
הלכה סג 84
הלכה סד 84
הלכה סה 85
הלכה סו 86
הלכה סז 86
הלכה סח 86
הלכה סט 86
הלכה ע 86
הלכה עא 86
הלכה עב 87
הלכה עג 87
הלכה עד 87
הלכה עה 87
הלכה עו 87

הלכה עז 88
הלכה עח 88
הלכה עט 89
הלכה פ 90
הלכה פא 93
הלכה פב 93
הלכה פג 93
הלכה פד 93
הלכה פה 94
הלכה פו 95
הלכה פז 96
הלכה פח 96
הלכה פט 97
הלכה צ 98
הלכה צא 98
הלכה צב 98
הלכה צג 99
הלכה צד 99
הלכה צה 101
הלכה צו 101
הלכה צז 102
הלכה צח 102
הלכה צט 103
הלכה ק 103

פרק א

הלכה א

א תנו רבנן (חגיגה דף י"ח) את חג המצות תשמור לימד על חולו של מועד שאסור בעשיית מלאכה דברי רבי יאשיה. ורבי יונתן אומר קל וחומר ומה ראשון ושביעי שאין קדושה לא לפניהם ולא לאחריהם אסורין בעשיית מלאכה חולו של מועד שיש קדושה לפניהם ולאחריהם אינו דין שיהו אסורין בעשיית מלאכה ששת ימי בראשית יוכיחו שיש קדושה לפניהם ולאחריהם ומותרין בעשיית מלאכה מה לששת ימי בראשית שאין בהן קרבן מוסף תאמר בחולו של מועד שיש בהן קרבן מוסף ר"ח יוכיחו שיש בהן קרבן מוסף ומותרים בעשיית מלאכה מה לר"ח שאינו קרוי מקרא קודש תאמר בחולו של מועד שכן קרוי מקרא קודש והואיל וקרוין מקרא קודש דין הוא שיהו אסורין בעשיית מלאכה. תניא אידך כל מלאכת עבודה לא תעשו לימד על חולו של מועד שאסור בעשיית מלאכה דברי ר"י הגלילי ר' עקיבא אומר אינו צריך הרי הוא אומר אלה מועדי ה' מקראי קודש במה הכתוב מדבר אי בראשון הרי כבר נאמר שבתון אי בשביעי הרי כבר נאמר שבתון הא אין הכתוב מדבר אלא בחולו של מועד שאסורין בעשיית מלאכה תניא אידך ששת ימים תאכל מצות וביום השביעי עצרת מה שביעי עצור אף ששי עצור אי מה שביעי עצור בכל מלאכה אף ששי עצור בכל מלאכה ת"ל השביעי שביעי עצור בכל מלאכה. ואין הששי עצור בכל מלאכה הרי שלא מסרן הכתוב אלא לחכמים לומר לך איזהו יום אסור ואיזהו יום מותר ואיזו מלאכה אסורה ואיזו היא מלאכה מותרת. ותו גרסינן בפ' אין דורשין (שם) אמר ליה ר' יוחנן לריש לקיש אלא מעתה דכתיב חג האסיף הכי נמי איזהו חג שאתה חוגג ואוסף בו הוי אומר זהו חג הסוכות אימת אילימא ביו"ט אסיפה ביו"ט מי שרי אלא בחול המועד אסיפה בחול המועד מי שרי אלא חג הבא בזמן אסיפה הכא נמי חג הבא בזמן קצירה מכלל דתרוייהו סבירא להו דחולו של מועד אסורין בעשיית מלאכה מכל הלין משמע לכאורה דמלאכה בחולו של מועד אסירא מדאורייתא וכן בריש פרק שני לקמן (דף יא:) דקאמר לא מיבעיא בימי אבלו דאיסור מלאכה מדרבנן אלא אפילו חולו של מועד דאיסור מלאכה דאורייתא והיה קשה לר"ת אי הוי דאורייתא היאך התירו חכמים כמה מלאכות לעשות בחוה"מ כל דבר האבד וכן אם אין לו מה יאכל והיכן מצינו איסור דאורייתא מקצתו אסור ומקצתו מותר ועוד דתנן בפ"ג דמגילה (דף כא.) כל מקום שאין יו"ט ויש מוסף כגון חולו של מועד ור"ח קורין ארבעה אלמא דלא מיתסר מלאכה בחול המועד מדקאמר ואין יו"ט ועוד דכייל ליה בהדי ר"ח דאין בו איסור מלאכה אלא מנהג לנשים כדאמר בירושלמי דתענית (פ"ק

הלכה ה) הני נשי דרגילי דלא למיעבד עבידתא בריש ירחא מנהגא הוא. ועוד גרסי' בירושלמי דמכילתין (פ"ב הלכה ג) אמר רבי אבא בר ממל אילו היה לי מי שימנה עמי התרתי שיעשו מלאכה בחוה"מ כלום אסרו מלאכה בחול המועד אלא כדי שיהו אוכלין ושותין ושמחים ויגיעים בתורה ואינון אוכלין ושותין ופוחזים אלמא דאיסור מלאכה בחולו של מועד אינו אלא מדרבנן וכן (בפ"ב דף יב:) גבי ובלבד שלא יכוין מלאכתו במועד ובעי עלה בגמרא כיון ומת מהו שיקנסו בנו אחריו את"ל צרם אוזן הבכור ומת קנסו בנו אחריו התם איסורא דאורייתא אלמא משמע דאיסור מלאכה במועד הוי דרבנן ומיהו יש לדחות דאכוון מלאכתו במועד קאי דהשתא מיהו ליכא איסור דאורייתא כיון דדבר האבד הוא ומיהו מכל הני ראיות מיסתברא דמלאכת חול המועד לא מיתסרא אלא מדרבנן והא דקאמר לקמן בריש פ"ב אלא אפילו בחולו של מועד דאיסור מלאכה דאורייתא כעין דאורייתא קאמר משום דאסמכוה אקראי דאורייתא. אבל ימי האבל ליכא אסמכתא אלא מדברי קבלה שנאמר והפכתי חגיכם לאבל. והא דקאמר בפרק אין דורשין (חגיגה דף יח.) אסיפה בחולו של מועד מי שרי לאו משום דאסור מדאורייתא אלא כיון דכל הני קראי דרשינן. אסמכתא לאיסור לא מיסתבר ליה לאוקומי קרא בהדיא למישרי מלאכת חול המועד. והא דאמרינן בשילהי פרק קמא דע"ז דף כב. גבי כותי ותיפוק ליה משום לפני עור לא תתן מכשול לענין מלאכת חול המועד משום דאסמכתא פשוטא היא וצדוקין מודין בה. ועוד נ"ל להביא ראיה דקראי אסמכתא בעלמא נינהו דתינח למאן דדריש וביום השביעי עצרת לדידיה מסרו הכתוב לחכמים משום דמקרא משמע לאסור במקצת מלאכה ולא בכל מלאכה הלכך מסרו לחכמים להתיר הנראה בעיניהם ולאסור הנראה בעיניהם אבל שאר תנאי דדרשו איסור מלאכה מקרא ומק"ו מנא להו לחלק במלאכות ועוד היאך דריש מחג המצות תשמור איסור מלאכה לחול המועד אלא רמז בעלמא לאסמכתא כדדרש בת"כ משבתון דאין עולין באילן ואין רוכבין על גבי בהמה. ועוד רבי יונתן דריש מק"ו דראשון ושביעי לאסור מלאכה בחול המועד האי ק"ו למיעקר קרא הוא דכתיב חג המצות לה' שבעת ימים מצות תאכל וביום הראשון מקרא קודש. יהיה לכם כל מלאכת עבודה לא תעשו והקרבתם אשה לה' שבעת ימים ביום השביעי מקרא קודש יהיה לכם כל מלאכת עבודה לא תעשו וכן כתיב נמי בחג הסוכות אלמא קראי מוכחי בהדיא דשבעת ימים לא נאמרו כ"א לאכילת מצה ולהקרבת אשה אבל מלאכה לא נאסרה כי אם בראשון ובשביעי אלא ודאי ק"ו ליתא אלא אסמכתא בעלמא לחזק דברי חכמים שאסרו מלאכת חוה"מ אבל התירו דבר האבד כדתנן:

ב מתני' משקין בית השלחין במועד ובשביעית בין ממעיין שיצא בתחלה ובין ממעיין שלא יצא בתחלה אבל לא ממי גשמים ולא ממי קילון ואין עושין עוגיות לגפנים:

ג גמ' מאי משמע דהאי שלחין לישנא דצחותא הוא דכתיב עיף ויגע ומתרגמינן משלהי ולאי מאי משמע דהאי בית הבעל לישנא דמתייתבא הוא דכתיב כי יבעל בחור בתולה ומתרגמינן ארי כמא דמתותב עולם עם בתולתא יתותבין בנייכי. בית השלחין אין בית הבעל לא מ"ט במקום פסידא שרו רבנן במקום רווחא לא שרו רבנן ואפילו במקום פסידא טרחא יתירא לא טרחינן דקתני אבל לא ממי גשמים ולא ממי קילון פירוש קילון כמו ביב בשלמא מי קילון איכא טרחא יתירא דצריך לאשקויי מיניה בדוולא אלא מי גשמים מאי טרחא יתירא איכא אמר רבי אלעאי אמר רבי יוחנן גזירה מי גשמים אטו מי קילון רב אשי אמר מי גשמים נמי לידי מי קילון אתו:

הלכה ב

אמר רבי זירא נהרות המושכין מן האגמים מותר להשקות מהן בחולו של מועד והוא דלא פסקי. תנו רבנן הפסיקות והבריכות שנתמלאו מים מעיו"ט אסור להשקות מהן בחולו של מועד ואם היתה אמת המים עוברת ביניהם מותר אמר רב פפא והוא שרובה של אותה שדה שותה מאותה אמת המים רב אשי אמר אע"פ שאין רובה של אותה שדה שותה מאותה אמת המים כיון דקמשכ' ואתיא מימר אמרי אי לא שתיא בחדא יומא תשתי בתרי ותלת יומי:

הלכה ג

תנו רבנן בריכה שנטפה מים משדה בית השלחין זו מותר להשקות ממנה בית השלחין אחרת והא עבידא דפסקא אמר רבי ירמיה ועדיין היא מטפטפת אמר אביי והוא שלא פסק מעיין הראשון:

הלכה ד

תניא רבי שמעון בן מנסיא אומר שתי ערוגות זו למעלה מזו לא ידלה מן התחתונה וישקה את העליונה יתר על כך א"ר אלעזר בר' שמעון אפילו ערוגה אחת חציה גבוה וחציה נמוך לא ידלה ממקום נמוך וישקה למקום גבוה:

הלכה ה

תנו רבנן מדלין מים לירקות כדי לאוכלן ואם בשביל ליפותם אסור ואין עושין עוגיאות לגפנים:

הלכה ו

א תניא אלו הן עוגיאות בדידין שבעיקרי זיתים ושבעיקרי גפנים וה"מ בחדתי אבל בעתיקי שרי:

ב מתני' רבי אלעזר [בן עזריה] אומר אין עושין את האמה בתחלה במועד ובשביעית וחכמים אומרים עושין את האמה בתחלה במועד ובשביעית ומתקנין את המקולקלות במועד ומתקנין את קלקולי המים שברשות הרבים וחוטטין אותן ומתקנין את הדרכים ואת הרחובות ואת מקואות המים ועושין כל צרכי הרבים ומציינין על הקברות ויוצאין על הכלאים:

ג גמ' ומתקנין את המקולקלות וכו' אמר ר' אבוה שאם היתה עמוקה טפח מעמידה על ששה טפחים אביי שרא להו לבני בי הרמך לסחופי נהרא פי' שנפלו אבנים ועפר ומנעו מרוצתו ונטלום להיות סוחף כבתחילה רבי ירמיה שרא להו לבני סכותא למיכרא נהרא טמימא רב אשי שרא להו לבני מתא מחסיא לאקדוחי נהר בירם אמר כיון דרבים שתו מיניה צרכי רבים נינהו ותנא עושין כל צרכי רבים פי' הראב"ד ז"ל שהיה רחוק הנהר מבירם העיר והיה להם טורח לשאוב מן הנהר וקדחו את גדותיו והביאו את המים דרך חריץ אל העיר ואמר כיון דשתו רבים מיניה כי היו לבני בירם מעט בורות ולא היו מספיקין להם אלא בדוחק ועתה ישתו מים רבים מן הנהר בהרווחה דצרכי רבים נינהו וכל אלו אע"פ שהיה טורח גדול ופרהסיא וכיון מלאכה במועד אעפ"כ התיר להם שצרכי רבים אינם נגמרים אלא בשעת הבטלה ומשום דדמי לקדירה דבי שותפי ובשעה שהן בטילין ומתחברין כולן ועושין אם לא יעשה אז לא יעשה לעולם וגרסינן בירושלמי (פ"ק הלכה ב) כהדא דבני סכותא אתפחתא מסותא פירוש מרחץ של עיר ששמה סכותא נפחתה ושרא להו מיעבדינה במועד מן הדא ומתקנין את קלקולי המים שברה"ר בטריח וכוונו פי' בתמיה כל כך התיר להן שהן כוונו מלאכתם במועד והיה בו טורח גדול ולא כן תנינן ובלבד שלא יכוין מלאכתו אמרן אי לא מתעבדא במועד כדון לא מיתעבדא עוד וכל אלו יראה שלא היה לצורך המועד ואפ"ה התיר להם מטעמא דפרשינן דצורכי רבים לא יעשו לעולם אם לא במועד וא"ת מאי שנא מחפירת בורות שיחין ומערות של רבים דבעינן צורך המועד. התם מפני שהן מלאכת אומן ואינו יכול לשנות בהו ואם ישנה יפסיד בהו אבל כל אלו מעשה הדיוט הן. [וזהו] ההפרש שיש בצרכי רבים כי מעשה אומן בעינן שיהא צורך המועד ואם צורך המועד הוא אע"פ שכוונו מלאכתן במועד וטורח גדול הוא מותר והיינו חפירת הבורות שיחין ומערות ובני דסכותא דירושלמי אבל במעשה הדיוט לא בעינן צורך המועד והיינו דומיא דחטיטת בורות שיחין ומערות

שמותר לרבים ואפילו אינם לצורך המועד וכן היו כל אלו המעשים שבני הרמך ובני דסכותא ונהר בירם אע"פ שלא היו לצורך המועד מעשה הדיוט הן כי החפירה ההיא לא היתה אומנות ואינה דומה לחפירת בורות שצריך לטוח יפה ולהחזיק מימיה ומטעם זה אסור חפירת בורות שיחין ומערות ליחיד ואפילו צריך להם למועד לפי שמעשה אומן הם ולא התירו מעשה אומן אלא לצורך רבים אבל חטיטת בורות שיחין ומערות מעשה הדיוט הוא והתירו ליחיד שצריך לו במועד ולרבים אפילו אין צריכין להם הראב"ד ז"ל: ומתקנין את קלקולי המים שברשות הרבים וחוטטין אותם. חטיטה אין חפירה לא א"ר יעקב אמר ר' יוחנן לא שנו אלא שאין הרבים צריכין להם אבל הרבים צריכין להם אפילו חפירה מותר וה"ה בורות שיחין ומערות של רבים ובורות שיחין ומערות של יחיד חוטטין אותן ושפין את סדקייהו כשהיחיד צריך להם ואם אין צריך להם אין חוטטין אותן ואין שפין סדקייהו ואין צריך לומר שאין חופרין אבל כונסין לתוכם מים אע"פ שאין צריך להם ועושין כל צרכי רבים:

הלכה ז

תנו רבנן יוצאין לקווץ את הדרכים ולתקן את האסטרטיאות ואת הרחובות ולמוד את המקוואות וכל מקוה שאין בו מ' סאה מרגילין לתוכו מ' סאה ומנין שאם לא יצאו ולא עשו כל אלו שכל דמים שנשפכין שם מעלה עליהם הכתוב כאלו שפכום ת"ל והיה עליך דמים: ומציינין על הקברות. אמר ר' שמעון בר פזי רמז לציון מן התורה מנין שנאמר וראה עצם אדם ובנה אצלו ציון רבי אבוה אמר מהכא וטמא טמא יקרא טומאה קוראת לו ואומרת לו פרוש אביי אמר ולפני עור לא תתן מכשול: ויוצאין אף על הכלאים. מאי שנא בחול המועד אמר רבי יעקב אמר רבי יוחנן משום שכר פעולה דמוזלי גבן:

הלכה ח

א מתנ' רבי אליעזר בן יעקב אומר מושכין את המים מאילן לאילן ובלבד שלא ישקו כל השדה כולה. זרעים שלא שתו לפני המועד לא ישקם במועד וחכמים מתירין בזה ובזה:

ב גמ' אמר רב יהודה אם היתה שדה מטוננת מותר תניא נמי הכי כשאמרו זרעים אסור להשקותן במועד לא אמרו אלא זרעים שלא שתו לפני המועד אבל שתו לפני המועד מותר להשקותן במועד ואם היתה מטוננת מותר ואין משקין שדה גריד במועד וחכמים מתירין בזה ובזה אמר רבינא ש"מ מדרבנן האי תרביצי שרי לתרבוצי. שדה גריד מאי טעמא אפלא לשוויי חרפא הכא נמי אפלא לשוויי חרפא פירש רש"י שמע מינה מסיפא דברייתא שמתירין שדה גריד תרביצא גינה לישנא אחרינא נוהגין היו. להשקות השדה לאחר קצירה מיד לפי שיוצאין בו ירקות וכשמשקין אותו ממהרין לצאת אותן ירקות.

חרפא כדי שיהא חריף וממהר לבשל פירותיו ושרי ליה ולא משום פסידא דבשדה הבעל ליכא פסידא ותרביצא נמי משקי ליה לשם הרווחא לשוויי חרפא וה"ר אלפסי ז"ל כתב ומסתברא דהלכתא כרבי אליעזר בן יעקב דאע"ג דהוא יחיד במקום רבים דהא שמעתתיה דרב יהודה כוותיה אזלא דאמר ואם היתה שדה מטוננת מותר. והא דדייק רבינא מדרבנן ואמר ש"מ האי תרביצא שרי לתרבוצי בחולא דמועדא. מקשי ליה שדה גריד מאי טעמא לא אפלא לשוייא חרפא הכא נמי אפלא לשויי חרפא ולא פריק וכן פסק הרמב"ם ז"ל (פ"ח מהל' יו"ט ה"ג) אבל לפרש"י שפי' שדה גריד מ"ט לא הוא סיומא דמילתא דרבינא הוה מסתבר דהלכה כחכמים כיון דרבינא דהוא בתראה מייתי ראייה ממילתייהו. ודברי ה"ר אלפסי עיקר דבירושל' בפ"ב דשביעית (הלכה י) מוכח דרבנן אסרי הרבצה והא דקתני חכמים מתירין בזה ובזה מפרש בין ששתו קודם הרגל בין שלא שתו בין באילן בין בזרעים:

ג מתני' צדין את האישות ואת העכברים בשדה האילן ובשדה הלבן כדרכו במועד ובשביעית רבי יהודה אומר בשדה האילן כדרכו ובשדה הלבן שלא כדרכו ומקרין את הפירצה במועד ובשביעית בונה כדרכו:

ד גמ' מאי אישות בריה שאין לה עינים. תנו רבנן כיצד כדרכו חופר גומא ותולה בה מצודה וכיצד שלא כדרכו נועץ שפוד ומכה בקורדום ומרדה את האדמה מתחתיה. תניא כשאמרו בשדה הלבן כדרכו לא אמרו אלא בשדה לבן הסמוכה לשדה אילנות שמא יצאו משדה לבן ויחריבו את האילנות. ומקרין כיצד מקרין אמר רב יוסף בהוצא ודפנא. במתניתא תנא צר בצרור ואינו טח בטיט אמר רב חסדא לא שנו אלא כותל גינה אבל כותל חצר בונה כדרכו ודוקא בונה אבל סותר לא וכותל גוהה סותרו ובונהו כדתניא כותל הגוהה לרה"ר סותר ובונה כדרכו מפני הסכנה:

הלכה ט

מתני' רבי מאיר אומר רואין את הנגעים להקל אבל לא להחמיר וחכמים אומרים לא להקל ולא להחמיר:

הלכה י

א ועוד אמר ר"מ מלקט אדם עצמות אביו ואמו מפני ששמחה היא לו רבי יוסי אומר אבל הוא לו ולא יעורר על מתו ולא יספידנו קודם לרגל ל' יום וקי"ל דר"מ ור' יוסי הלכה כרבי יוסי:

ב גמ' תניא המלקט עצמות אביו ואמו ה"ז מתאבל עליהן כל היום כולו ולערב אין מתאבל עליהן אמר רב חסדא אפילו צרורין לו בסדינו ולאו דוקא אביו ואמו אלא על

כל הקרובים נמי מתאבל ביום ליקוט עצמותיהם בכל דברים הנוהגים באבל בכפיית המטה ועטיפת הראש ונעילת הסנדל ותשמיש המטה ורחיצה וסיכה. דתניא באבל רבתי (פי"ב) כל שקורעים עליו במיתתו קורעים עליו בשעת ליקוט עצמות וכל מי שאינו מאחה בשעת מיתתו אינו מאחה בשעת ליקוט עצמות. ירושלמי (הל' ה) בראשונה היו קוברין אותו במהמורות נתעכל הבשר מלקטין העצמות וקוברין אותן בארונות. אותו היום היה מתאבל ולמחר היה משמח שנצלו אבותיו מן הדין. תניא באבל רבתי (שם) ליקוט עצמות אינו אלא יום אחד לפיכך אין מלקטין אותן עם חשיכה ר"ש אומר היה עומד ומלקטן באותו היום וחשכה מותר ביום שלאחריו ואין עומדין עליהם בשורה ואין אומר עליהן ברכת אבלים אבל אומר תנחומין לעצמו ואין מברין עליו בחבר עיר אבל מברין עליהן בתוך ביתו. ירושלמי (שם) תני אין שמועה לליקוט עצמות א"ר חגי והוא ששמע למחר אבל אם שמע בו ביום יש שמועה לליקוט עצמות ומתאבל עד הערב אע"פ שלא היה שם בשעת ליקוט עצמות תניא ליקוט עצמות אין אומר עליהם קינים ונהי אין אומר עליו לא ברכת אבלים ולא תנחומי אבלים אבל אומרים עליהם הדברים ומה הן הדברים רבנן אמרין קילוסין פירוש מקלסין המת ומספרים בשבחיה ויש מפרשים קילוסין להקב"ה שהוא ממית ומחיה:

הלכה יא

תניא (שמחות פי"ב) אין מפרקין את העצמות ואין מפסיקין הגידים אא"כ נתפרקו העצמות מעצמן ונפסקו הגידים מעצמן. כל העצמות אדם מלקט חוץ מעצמות אביו ואמו דברי ר"ע פירוש לא ילקטן בידיו אלא אחרים מלקטין לו רבי יוחנן בן נורי אומר ליקוט עצמות אינו אלא משיכלה הבשר כלה הבשר אין הצורה נכרת בעצמות. מלקט אדם עצמות שני מתים כאחד ונותן אלו בראש אפרקסל מכאן ואלו בראש אפרקסל מכאן דברי ר"י בן נורי ר"ע אומר סוף אפרקסל מתעכל וסוף עצמות להתערב אבל מלקטין ונותנו בארזים. פי' סוף אפרקסל להתעכל ונמצאו עצמות ב' מתים מתערבין אלא מלקטן ונותן לכל אחד לעצמו בארון של ארזים. א"ר אלעזר בר צדוק כך אמר לי אבא בשעת מיתתו בתחלה קוברני בבקעה ולבסוף לקט עצמות ותנם בארזים ואל תלקטם אתה בידך שלא יהיו בזויין בעיניך וכן עשיתי לו נכנס יוחנן וליקט ופרס עליהן את הפרקסל ונכנסתי וקרעתי עליהן ופירשתי את הסדין ונתתי עליהם חפורים יבישים וכשם שעשה לאבא כך עשיתי לו:

הלכה יב

בפרק מי שמתו (ברכות דף יח.) המוליך עצמות ממקום למקום הרי זה לא יתנם בדיסקיא ויניחם על גבי חמור וירכב עליהן מפני שנוהג בהן מנהג בזיון ואם היה מתירא מפני הגנבים מותר. תניא באבל רבתי (פי"ג) המלקט עצמות והמשמר עצמות והמוליך עצמות ממקום למקום פטור מק"ש ומן התפילין ומכל מצות האמורות בתורה ואם רצה להחמיר על עצמו הרי זה לא יחמיר מפני כבוד עצמות רבי יוחנן בן נורי אומר ירחיק ד' אמות ויקרא ק"ש בן עזאי אומר אם היו בספינה מסלקן לצד אחד ויקרא רבי יצחק אומר של קרובים פטור ושל אחרים חייב רבן שמעון אומר בשבת חייב ובחול פטור רבי נתן אומר אם יש חבילתו עליו ה"ז פטור מפני שזיקת שמירתו [עליו] ולא זיקת התפלה כתב הרמב"ן ז"ל והלכתא כת"ק דפטר בכל ענין בין בחול בין בשבת והנך תנאי כולהו יחידאי נינהו ולית הלכתא כחד מיניהו:

הלכה יג

א לא יעורר על מתו וכו' מאי שלשים יום דאמר רב כהנא ואמרי לה א"ר יהודה אמר רב מעשה באדם אחד שכינס מעות לעלות לרגל ובא ספדן אחד ועמד על ביתו נטלתן אשתו ונתנתן לו ונמנע אותו האיש מלעלות לרגל באותו שעה אמרו לא יעורר אדם על מתו ולא יספידנו קודם לרגל שלשים יום ושמואל אמר לפי שאין המת משתכח מן הלב עד לאחר שלשים יום מאי בינייהו איכא בינייהו דעבד בחנם וכתב ה"ר יצחק גיאות ז"ל וכיון דטעמא משום עליית הרגל שרי והקשה הרמב"ן ז"ל א"כ לימא איכא בינייהו בזמן הזה אלא אף בזמן הזה אסור אי משום דכל שבמנין צריך מנין אחר להתירו אי משום דלאו דוקא משום עליית רגל אלא נמי משום שמחת רגל שאדם מקמץ מעות לצורך המועד ואתו לבטולי משמחת הרגל והראב"ד ז"ל כתב וקי"ל כשמואל דגרס בירושלמי (הלכה ה) לא יעורר על מתו איזהו העירור מזכירו בין המתים לא יספידנו [איזה הספד שהוא עושה לו] קודם לרגל ל' יום זה העושה לו הספד בפני עצמו הדא דתימא בישן אבל בחדש מותר איזהו חדש תוך שלשים יום ישן אחר שלשים יום כלומר אם מת לו מת בתוך שלשים יום אפילו ערב הרגל מותר לסופדו כדרכו מפני שהמרירות כבד הוא בלבו על מיתת המת ואין בו תוספת מפני ההספד מזה נראה דמפני צער המועד הוא כשמואל והרמב"ן ז"ל כתב כיון דקי"ל דהלכתא כרב באסורי אין לשנות כלזה מפני שיטת הירושלמי אי אתיא כוותיה דשמואל ול"נ כיון דבחד לישנא אמרה רב כהנא נסמוך על הירושלמי דהאי לישנא עיקר ואין אנו צריכין לסתור הכלל שלנו:

ב מתני' אין חופרין כוכין (וחפירות) [וקברות] במועד אבל מחנכין את הכוכין ועושין נברכת במועד וארון עם המת בחצר רבי יהודה אוסר אא"כ יש עמו נסרים אין חופרין כוכין פירוש להקבר בהן לאחר המועד וכן פירש"י שהיה דרכן לחפור כוכין להיות מזומנים לצורך מתים שימותו דטרחא יתירא הוא והא דאמרינן בעלמא (ביצה דף ו.) דאפילו ביו"ט שני יתעסקו בו ישראל ה"מ לטלטול או שאר דברים שאין בו טורח כגון לכבסו או לגזוז שערו אבל חפירה לא ודבריו תמוהין שהרי פירש תחלה אין חופרין כוכין וקברות שיהיו מזומנין לצורך מתים שימותו ומה שייך להביא על זה מת ביו"ט שני יתעסקו בו ישראל דהיינו לקוברו בו ביום ועוד מה שכתב אבל חפירה לא משמע שאין לחפור קבר ביו"ט שני והא ליתא דיו"ט שני לגבי מת כחול שויוה רבנן ואפילו למיגד ליה גלימא ולמיגז ליה אסא וכ"ש לחפור לו קבר ונ"ל ליישב דבריו שהיה קשה לו מ"ש מיו"ט שני שאם מת ביו"ט שני סמוך לערב שאין שהות לקוברו ביום ואפילו הכי יתעסקו בו ישראל ביום לצורך קבורת חול וכן בחול המועד היה ראוי שיהא מותר לחפור קברים לצורך קבורת חול ותירץ דבכי האי גוונא לא התירו אלא טלטול ודברים שאין בהן טורח אבל חפירה דכיון דאין שהות ביום לקוברו גם לא יעשה הקבר ביום וגם אסור למיגד ליה גלימא ולמיגז ליה אסא ביום וכן במועד נמי אין לחפור קברים לצורך חול ומדבריו למדנו אם מת ביו"ט שני ואין רוצין לקברו בו ביום שאין עושין שום דבר איסור מלאכה בהן ביום ויראה דאפילו ע"י נכרי אסור. ותמה הראב"ד ז"ל אם לצורך אחר המועד הוא למה מחנכין אותו במועד שהרי אמרו מרחיב ומאריך בו במועד ופירש הראב"ד ז"ל דלקבור בו במועד איירי ואפ"ה אין חופרין אותו לכתחלה במועד מ"ט משום דאפשר ליה בנברכת והוא הבקיע שהוא כעין קברות שלנו ירושלמי (הלכה ו) עושין נברכת במועד זה הבקיע וכל שהוא תושב נקרא בקיע כי זה הבקיע אין עושין אותו קבר לעולם אלא לשעה כמו גר ותושב והיינו מהמורות דאמרן לעיל (סימן י) וזה שמת במועד נותנין אותו לתוכו עד אחר המועד שחופרין לו כוך או בונין לו קבר לפי כבודו ולא מסתבר כלל כפירושו כי גנאי גדול הוא למת לפנותו מקבר לקבר קודם שנתעכל הבשר וראוי הוא להתיר צורך קבורה יותר מהיתר דבר האבד ומה שתמה על החינוך תירץ הרמב"ן ז"ל לפי שהכוכין והקברות צרכי רבים הן רבים שתו רבים ישתו ובצרכי רבים כתבתי למעלה (סימן ו) דאין עושין אותן בתחלה במועד כשאין צריכין להם במועד כמו אין חופרין בורות שיחין ומערות של רבים במועד כשאין צריכין להם במועד אבל חוטטין אותן אע"פ שאין צריכין להן עד לאחר המועד והחינוך דמיא לחטיטת בורות:

ג גמ' אבל מחנכין את הכוכין כיצד מחנכין א"ר יהודה שאם היה ארוך מקצרו במתניתא תנא מאריך בו ומרחיב בו:

הלכה יד

וארון עם המת בחצר תנינא להא דת"ר עושין כל צרכי המת גוזזין לו שערו ומכבסין לו כסותו ועושין לו ארון מנסרים המנוסרים בעיו"ט רשב"ג אומר אף מביא עצים ומנסרן בצנעה בתוך ביתו והלכתא כרשב"ג דסתם מתניתין כוותיה. ירושלמי (הלכה ד) הדא דתימא במת שאינו מפורסם אבל במת מפורסם אפילו בשוק כד דמך רבי חנינא עבדין ליה חברין רבנן ארון בשוק והכל מודים שלא יקוץ לו ארזים ודכוותי' לא יחצוב לו אבנים מן ההר הא חצובות מן ההר פלוגתא דרבי יהודה ורבנן פירוש הא חצובות מן ההר אלא שצריך לחלקן ולרבען או לחלק א' לשנים או לג' דומיא דארזים לנסר:

הלכה טו

א מתני' אין נושאין נשים במועד לא בתולות ולא אלמנות ולא מייבמין מפני ששמחה היא לו אבל מחזיר הוא את גרושתו [ירושלמי] הדא דתימא בגרושה מן הנישואין אבל מן האירוסין לא מפני ששמחה היא לו:

ב גמ' וכי שמחה היא לו מאי הוי אמר רב יהודה אמר שמואל לפי שאין מערבין שמחה בשמחה ואמר רב דניאל בר קטינא אמר רב מנין שאין נושאין נשים במועד שנאמר ושמחת בחגך ולא באשתך עולא אמר מפני הטורח ר' יצחק נפחא אמר מפני בטול פריה ורביה. תניא כל אלו שאמרו אסורין לישא אשה ברגל מותרין לישא ערב הרגל דלמ"ד משום שמחה עיקר שמחה חד יומא ולמ"ד משום טרחא עיקר טורח חד יומא ולמ"ד נמי משום פריה ורביה משום חד יומא לא משהי איניש נפשיה ודאין מערבין שמחה בשמחה מנא לן דכתיב ויעש שלמה את החג וגו' שבעת ימים ושבעת ימים ארבעה עשר יום מכדי כתיב ארבעה עשר יום שבעת ימים ושבעת ימים למה לי ש"מ הני לחוד והני לחוד כתיב ביום השמיני שלח את העם וכתיב ביום שלשה ועשרים לחדש השביעי שלח את העם מכאן לתלמיד שנפטר מרבו וחזר ולן באותו העיר שצריך ליפטר ממנו פעם שנית:

ג מתני' ועושה אשה תכשיטיה במועד ר' יהודה אומר לא תסוד מפני שניוול הוא לה:

ד גמ' ת"ר אלו תכשיטי נשים כוחלת ופוקסת ומעברת שערה מעל פניה ומעברה סכין על פדחת' וא"ד מעברת סכין על פניה של מטה:

הלכה טז

א מתני' ההדיוט תופר כדרכו והאומן מכליב:

ב גמ' היכי דמי הדיוט אמרי דבי רבי ינאי כל שאינו יכול להוציא מלא מחט כאחת רבי יוסי בר חנינא אמר כל שאינו יכול לכוין אמרא בשפת חלוקו ולא אפסיקא הלכתא כמאן הלכך המכיר בעצמו שהוא יודע באחד מאלו לא יתפור במועד מאי מכליב רבי יוחנן אמר מפסיע רבה בר שמואל אמר שיני כלבתא הכא נמי לא איפסיקא הלכתא כמאן הלכך אומן הצריך לתפור לצורך המועד יעשה כחומרי שניהם תפירות רחבות ותפירה אחת למעלה ואחת למטה כשיני הכלב:

הלכה יז

ולומר לאומן נכרי לתפור לצורך המועד אסור דכל שאינו עושה אינו אומר לנכרי ועושה כדאמר לקמן בפרק מי שהפך (דף יב.) הלכך אין לומר לנכרי לתקן לו מנעליו ומלבושיו שהן קרועין ואין להתיר מטעם זה משום דהוי כדבר האבד שאם לא יתקנם יתקרעו יותר ויתקלקלו דכה"ג לא מקרי דבר האבד אלא כי הני דפרק מי שהפך (דף יא.) זיתיו ויינו ושאר דברים דתניא בגמרא שיתקלקל עיקר הענין אבל בשביל מיעוט תוספת קלקול לא מיקרי דבר האבד ואמרינן נמי בפרק מי שהפך (דף יב.) הלכות מועד עקרות הן ואין למדות זו מזו וכן מצאתי כתוב בשם ריב"א דאסור לתקן מנעלים בחוה"מ והביא ראיה מהא דאמרי' בפרק מקום שנהגו (פסחים דף נה:) רבי יוסי ברבי יהודה אומר אף הרצענים שכן עולי רגלים מתקנים מנעליהם בחש"מ ומשמע דוקא עולי רגלים הוא דשרי אבל לשאר כל אדם שנקרעו מנעליו אסור דאי הוה שרי לכל אדם ה"ל למימר שכן מותר לתפור מנעלים בחולו של מועד כדקאמר התם שכן הדיוט תופר כדרכו בחול המועד:

הלכה יח

א מתני' מסרגין את המטות רבי יוסי אומר ממתחין הרב אלפסי הביא זאת המשנה כצורתה ר"ל דהלכה כרבנן ואע"ג דתניא בגמרא מסרגין את המטות ואצ"ל שממתחין דברי ר' מאיר ור' יוסי אומר ממתחין ואין מסרגין וקי"ל ר"מ ורבי יוסי הלכה כרבי יוסי מ"מ מדסתם לן דברי ר"מ במתני' משמע שהן עיקר ואסיקנא בגמ' דמסרגין היינו שתי וערב ושרי ליה ר"מ בלא שינוי דחשיב ליה דבר האבד:

ב גמ' תנא ושוין שאין מפשילין חבלים במועד:

ג מתני' מעמידין תנור וכירים וריחים במועד ר' יהודה אומר אין מכבשין את הריחים לכתחלה פי' בתחלה חדשה אבל ישנה מכבשין כדאיתא בברייתא בגמרא כתב הראב"ד ז"ל ומסתברא מדקאמר רבי יהודה אין מכבשין מתחלה מכלל דרבנן שרו אפילו חדשה ועוד מדקתני בברייתא רבי יהודה אומר משמע דפליגי רבנן עליה ואית להו דאפילו

חדשה מכבשין ומעמידין דקאמר ת"ק היינו דמתקנין אותו יפה על עמדו כדי להשתמש בהן והלכה כת"ק:

ד גמ' מאי מכבשין אמר רב יהודה מנקר ריחיא רב יחיאל אומר בת עינא כתב הראב"ד ז"ל דרב יהודה אומר דוקא מנקר ריחיא דמעשה הדיוט הוא אבל בת עינא לא דמעשה אומן הוא ורב יחיאל אומר בת עינא וכ"ש מנקר ריחיא והלכה כרב יהודה מדדרש רב חמא נוקרים ריחיא במועד ומכדי רב חמא הלכה למעשה אתא לאשמועינן ואם איתא דבת עינא נמי שריא איבעי ליה למימר נוקרין ריחיא ועושין לה בת עינא ומנקר ריחיא מותר בין חדשה בין ישנה כתנא קמא דפליג עליה דר"י דהא רב חמא דריש נוקרין ריחיא ולא מפליג בין חדשה בין ישנה. דרש רב חמא נוקרין ריחיא בחול המועד:

הלכה יט

ומשום רבינו אמרו סוס שרוכב עליו וחמור שרוכב עליו מותר ליטול צפורניו בחולו של מועד אבל חמרא דריחי' לא ומיירי באדם שרגיל ברכיבה ולא למוד ללכת ברגליו וצריך לרכוב לצורך המועד וה"ה נמי לתקן ברזלי רגליו ומה שלא הזכירם לפי שבימיהם לא היו רגילין לתקן ברזלים לרגלי הבהמות כמו שעושין בארץ רוסיאה שאינן עושים ברזלים לטלפי סוסיהם אלא רק הצפרנים נוטלין לפי שהארץ עפר תיחוח ואין אבנים מצויין שם. אבל בארץ הזאת שאין הבהמות יכולות לילך בלא ברזלים מותר לתקנן במועד וכן האוכף והרסן אם הוא צריך לרכוב לצורך המועד ובלבד שלא יכוין מלאכתו במועד:

הלכה כ

רב יהודה שרי למישקל טופרי דחמרא דריחיא בחולא דמועדא ולאוקמא ריחיא ולמבני אמת ריחיא ולמיבני אוריא רב שרא לסרוקי סוסיא ולמיבני קרפיטא ולמיבני איצטבא רבא שרא למישקל דמא לבהמה בחול המועד א"ל אביי תניא דמסייע לך מקיזין דם לבהמה ואין מונעין רפואה מבהמה בחולו של מועד תוספתא (פ"ב) שותין מי זבלים ומי דקלים וכוס עיקרין במועד שבראשונה היו אומרים אין שותין מי זבלים ומי דקלים וכוס עיקרין עד שבא רבי עקיבא ולימד ששותין מי זבלים ומי דקלים וכוס עיקרין בחולו של מועד מקיזים דם לבהמה ולחיה ולעוף ואין מונעין רפואה מבהמה במועד:

הלכה כא

רב שרא לכסכוסי קרמי מ"ט מעשה הדיוט הוא אמר רב יצחק בר אמי אמר רב חסדא קטורי בירי אסיר מ"ט מעשה אומן הוא אמר רבא האי מאן דמתקן ארעא אדעתא דבי דרי שרי אדעתא דארעא אסור היכי דמי מוליא במוליא ונצא בנצא אדעתא דבי דרי שקיל מוליא ושדא בנצא אדעתא דארעא ואמר רבא האי מאן דזכי זיכיא אדעתא דציבי

שרי אדעתא דארעא אסור היכי דמי שקיל רברבי ושבק זוטרי אדעתא דציבי שקיל רברבי וזוטרי אדעתא דארעא ואמר רבא האי מאן דפתח מיא לארעי' אדעתא דכוורי שרי אדעתא דארעא אסור היכי דמי פתח תרי בבי חד מעילאי וחד מתתאי אדעתא דכוורי פתח חד בבא אדעתא דארעא:

הלכה כב

ואמר רבא האי מאן דפשח דיקלא פי' וראוי למאכל בהמה אדעתא דחיותא שרי אדעתא דדיקלא אסור היכי דמי מחד גיסא אדעתא דחיותא מהאי גיסא ומהאי גיסא אדעתא דדיקלא ואמר רבא הני תוחלני מגזרינהו שרי מייצינהו אסור פי' תמרים שלא נתבשלו כל צרכן מותר ללקטן במועד לצורך אכילה והנותרים מאכילה אסור לכובשם כדי שתצא מהם הליחה שלא יתליעו רב פפא אמר כיון דאי שבקינן להו מתלעי כפרקמטיא האבד דמי ושרי כלומר כיון שלקטן לאכילה אם יניח המותר שאינו צריך לאכילה יתליעו ויופסדו הויא כפרקמטיא אבודה אם לא ימכרנה עתה שמותר [למוכרה] במועד הלכך הני תוחלי נמי שרי למימצינהו כדי שלא יופסדו כיון דמתחלה לקטינהו לאכול:

הלכה כג

ואמר רבא פרקמטיא כל שהוא אסור פירוש לקנות סחורה או למוכרה אסור אפילו כל שהוא משום טרחא א"ר יוסי בר אבין ודבר אבד מותר ולא מיקרי דבר האבד אלא שיחסר מן הקרן כגון הני תוחלני וזיתיו הפוכין ובורו לגוף וכגון הני דבני אקרא דשנוותא שאם לא ילך עתה לא ימצאם לאחר המועד אבל אם יום השוק הוא במועד ויוכל עתה למכור סחורתו בריוח ולאחר המועד לא יוכל להרויח כל כך אבל מן הקרן לא יפסיד אסור למכור במועד והכי איתא בירושלמי (פ"ב הלכה ג) אי ידע דלא מזדבני והוא פוחת מקרנא מזדבן ואם אין לו מה יאכל מותר למכור במועד ואפילו יש לו מה יאכל אלא אם ימכור יהיה לו מעות בריוח ויוציא יותר לשמחת יו"ט משמע בירושלמי (שם) דשרי דגרסינן בירושלמי דבפרק ב' דמכילתין ר' יוסי ור' אלעזר הוו מפקידין לר' אושעיא דהוה פריש פי' פורש מלמכור במועד אי את ידע דאת מזדבן ואת שתי גבן זבין ואי לא לא תזבין רבי יונה הוה ליה ספרין אתי שאיל לרב הונא מהו למיזבנינהו במועדא א"ל שרי מיחד את במועדא ואת שתי קונדיטון במועדא התיר לו למכור בשביל שישמח במועד וישתה יין קונדיטון ואלו לא היה לו מעות בריוח לא היה שותהו ועוד גרסינן פרקמטיא אבודה שרי מזבנינהו במועדא רבי יעקב בשם רבי אחא בשם ר' יוסי הדא שיירתא שרי למיזבן מינה במועדא לא הוה ידע דשיירתא עלתה ומוזלא עבידתא אלמא עבורי רווחא פסידא היא משמע מהא ירושלמי אם נזדמן במועד דבר שאינו מצוי מיקרי שפיר דבר

האבד כגון אם באו שיירות של סוחרים במועד והביאו הרבה סחורות ומוכרים בזול ולא ימצאו אחר המועד ואף השיירות קונין עתה הסחורות ביוקר קונין מהן ומוכרין להן דמניעת הריוח הוא הפסד כיון דדבר שאינו מצוי הוא:

הלכה כד

ועל שמלוין לנכרי ברבית כתב ר"י בתשובה שלא היה נראה לר"ת לאסור משום פרקמטיא אלא משא ומתן של סחורה ולא הלואות והא דרבינא מסיק דמי בבני אקרא דשנוותא ולא הוי שרי ליה רב אשי אלא משום דבתר הכי לא משכח להו אלמא אפילו פרעין הלואה אסור וכל שכן להלוות אותה הלואה היתה כעין פרקמטיא שהיה מלוה להם מעות והיו נותנין לו יין בפרעון והיה משתכר בו כדאיתא בפרק איזהו נשך (בבא מציעא דף עג:) רבינא הוה יהיב זוזי לבני אקרא דשנוותא ושפכו ליה טפי טפייתא אתא לקמיה דרב אשי א"ל ומי שרי הכי א"ל אחולי קמחלי גבך והיינו עובדא דהכא אבל הלואה אינה כעין פרקמטיא ושרי וכתב ר"י ז"ל מאחר שהיה ר"ת מתיר ורוב בני אדם נוהגים בו היתר אין בידי לאסור להם והמחמיר על עצמו תבא עליו ברכה ואני רגיל לומר למלוים בחול המועד שיקבלו הרבית של שבוע ראשון מיד הנכרים ויוציאוהו ליתרון לשמחת יו"ט כי ההיא דירושלמי ע"כ וקצת נ"ל להביא ראיה דהלואה שריא במועד מהא דתנן בפרק בתרא (דף יח:) אין כותבין שטרי חוב במועד ומדלא אסר אלא כתיבת השטר מכלל דהלואה שריא ואין לומר דהתם מיירי בהלואה שהוא לצורך המועד דהא קתני סיפא ואם אין לו מה יאכל מותר ובאשכנז הירא דבר השם נוהגים איסור בהלואת רבית לנכרי בחוה"מ ואני התרתי בביתי להלות לנכרי' שרגילין תמיד בהלואה בביתי שאם לא ילוו להם ילכו להם לבית יהודי אחר וילוו להם וירגילום לבא אצלם ואיכא פסידא:

הלכה כה

רב שרא ליה לחייא בר (רב) אשי למיגדל אוהרי פירוש מצודות דגים עשויות מערבה בחולא דמועדא מ"ט מעשה הדיוט הוא אבל אוזלי פי' מצודות דגים עשויות מחוטין אסור מ"ט מעשה אומן הוא:

הלכה כו

רב יהודה שרא ליה לאמי תנוראה למיגדל תנורא לרבה בר עשבי למגדל מהולתא איני והאמר רבה בר שמואל ושוין שאין גודלין תנור לכתחלה לא קשיא הא דשרי רב יהודה בימות החמה כגון בפסח דאפשר למיפא ביה בחולא דמועדא והא דאסר רבה בר שמואל בימות הגשמים כגון בסוכות:

הלכה כז

מתני' עושין מעקה לגג ולמרפסת מעשה הדיוט אבל לא מעשה אומן. ושפין את הסדקין ומעגילים אותו במעגלה ביד וברגל אבל לא במחצלים. הציר והצינור והקורה והמפתח שנשברו מתקנן במועד ובלבד שלא יכוין מלאכתו:

הלכה כח

א כבשים שהוא יכול לאכול מהם במועד כובשן במועד:

ב גמ'מעשה הדיוט היכי דמי רב יוסף אמר בהוצא ודפנא במתניתא תנא צר בצרור ואינו טח בטיט: ומעגילים אותו וכו' השתא במעגלה אמרת שרי ביד וברגל מיבעיא ה"ק שפין את הסדקים ומעגילין אותן כעין מעגלה ביד וברגל אבל לא במחצלים אמר רבינא כמאן מדלינן האידנא קביותא דדשי ולא בעינן שינוי בדבר האבד בחולא דמועדא כמאן כר' יוסי דאמר זולף וגומר וגף כדרכו וקי"ל כוותיה כבשים שיכול לאכול מהן וכו' בדיתא לבאי כוורי אזול כ"ע צדו ואייתי כוירא שרא להו רבא למימלח מינייהו א"ל אביי והאנן תנן כבשים שהוא יכול לאכול במועד כובשן א"ל כיון דמעיקרא אדעתא דאכילה אייתינהו ואי שבקי להו פסדי כפרקמטיא האבד דמי ושרי ואיכא דאמרי שרי להו רבא למיזל ומיצד אייתי ומימלח א"ל אביי והאנן תנן כבשים שיכול לאכול וכו' אמר ליה הני מתאכלי אגב אציצא כי הא דשמואל עבדי ליה שיתין אציצי ואכיל והקשה הראב"ד ז"ל דללישנא קמא לא שרינן אלא לצודם לאכילה ולללישנא בתרא נמי לא שרינן לצודם למלוח אלא כשיכול לאכול מהם במועד ומאי שנא מהאי דגרס בירושלמי (פ"ב הל' ג) יעקב בר אחא בשם רבי יוסי הדא שיירתא שרי למיזבן מינה במועדא אלמא עבורי רווחא [מינייהו] פסידא הוא והכא נמי אע"ג דלא מיתאכלי לשתרי משום רווחא ותירץ דשאני מציאה דליכא שום פסידא אלא רווחא בעלמא הוא אבל פרקמטיא ביטול דידה פסידא הוא אי נמי ע"כ לא שרינן משום רווחא אלא מקח וממכר שהוא דרך כל אדם לא מיקרי מלאכה וגם ליכא טרחא אבל מליחת דגים מיקרי מלאכה ואיכא טרחא לא שרינן לה משום רווחא: הדרן עלך משקין

פרק ב

הלכה א

א מי שהפך את זיתיו ואירעו אבל או אונס או שהטעוהו פועלים טוען קורה ראשונה ומניח לאחר המועד דברי ר' יהודה ר' יוסי אומר זולף וגומר וגף כדרכו וכן מי שהיה

יינו בתוך הבור ואירעו אונס או אבל או שהטעוהו פועלים זולף וגומר וגף כדרכו דברי רבי יוסי רבי יהודה אומר עושה לו לימודים בשביל שלא יחמיץ:

ב גמ' פתח באבל וסיים במועד אמר רב שישא בריה דרב אידי זאת אומרת דברים המותרים בחול המועד אסור לעשותם בידו בימי אבלו אבל אחרים עושים לו תניא כוותיה דרב שישא בריה דרב אידי דברים שעושין לאבל בימי אבלו כגון זיתיו הפוכין וכדו לגוף ופשתנו להעלות מן המשרה וצמרו להעלות מן היורה ומרביצין לו שדה משתגיע עונת המים ולא משום פסידא דזרעים שבשדה לא שרינן להשקות אלא בית השלחין אלא משום פסידא דמים שהמים חלוקין לבני הבקעה לכל אחד ואחד יומו ואם הגיע עונת המים שלו בימי אבלו אם לא ישקו לו שדהו עתה הוי פסידא דלא הדר. האריסים והחכירים והקבלנים הרי אלו (לא) יעשו החמרים והגמלים והספנים הרי אלו לא יעשו ואם היו מוחכרין או מושכרין אצל אחרים הרי אלו יעשו שכיר יום אפילו בעיר אחרת לא יעשה היתה מלאכת אחרים בידו בין קבולת בין שאינה קבולת לא יעשה היתה מלאכתו ביד אחרים בביתו לא יעשה בבית אחרים יעשה. הרב אלפסי דילג מקצת דברים השנויים בברייתא ודילג דברי רבי יהודה ודברי אמרו לו משום דהלכה כאמרו לו. נמצא דאין מותר אלא דברים השנויים בברייתא ולכך לא הביא דבריהם. ממילא ידענא דאסורין ועוד לא הביא הא דרבן שמעון בן גמליאל אמר זיתיו הפוכין ואין שם אומן אלא הוא הרי זה עושה בצנעה. וכתב הראב"ד איכא מ"ד הלכה כרבן שמעון בן גמליאל דלא פליגי רבנן עליה. והרב אלפסי לא הביא אותה בהלכותיו אלמא סבירא ליה דלית הלכתא כוותיה וכן מסתבר מדקתני ואירעו אבל או אונס מותר לעשותו במועד ש"מ בימי אבלו אינו יכול לעשותו אף בצנעה דאם איתא דבצנעה מותר הוה ליה כמכוין מלאכתו במועד דהא לאו אונס הוא. ועוד אמרינן בפרק בתרא (דף כא:) אבל שלשה ימים הראשונים אסור בעשיית מלאכה ואפילו עני המתפרנס מן הצדקה ואין לך אבידה גדולה מאבידת גופו. אבל משלשה ימים ואילך ודאי מותר לעשות מלאכה בצנעה בדבר האבד אם אין אומן אלא הוא שהרי התירו לעשות מלאכה לצורך פרנסתו ולי נראה לדחות ראיותיו דלא מיקרי מכוין מלאכתו במועד וזה שלא עשה בצנעה אע"פ שהיה מותר לפי שמתוך מרירות אבילתו אין הדעת סובלתו להתעסק בשום מלאכה ועני המתפרנס מן הצדקה אין כאן אבידת גופו כי הוא ניזון מקופה של צדקה. והוי מסתבר דהלכה כרבן שמעון בן גמליאל אפילו אי פליגי רבנן עליה דהלכה כדברי המיקל באבל קי"ל ואפילו יחיד במקום רבים וכן פסק הרמב"ן ז"ל אבל רבינו מאיר ז"ל פסק בהלכותיו דלא כרבן שמעון בן גמליאל:

הלכה ב

ועוד השמיט הרב אלפסי ז"ל אידך מלתא דרבן שמעון בן גמליאל אם היה ספר לרבים או בלן והגיע עת הרגל הרי זה יעשה וכתב הראב"ד ז"ל האי מימרא נמי לא מייתי לה הרב בהלכותיו למימרא דלאו כהלכתא היא. ואין נראין לי דבריו בזה דהא ליכא פלוגתא עלויה ולא אשכחן מימרא דפליגי עליה ולגבי דברי תורה נמי אמרי' לקמן (דף כא.) הכי אבל אסור בדברי תורה ואם היו רבים צריכים לו שונה ואינו נמנע ורבינו מאיר ז"ל פסק כדברי הרב אלפסי ז"ל להחמיר ואע"ג דבתלמוד תורה התירו צורך רבים תלמוד תורה שאני:

הלכה ג

האריסין והחכירין וקבלנות וכו' פירש"י אם אלו שקבלו השדה אירעו אבל הרי אלו יעשו ע"י שליח שהמלאכה של אחרים היא ומשום פסידא דבעלים שרינן להו דאריסים וקבלנים כשאינן עושין מלאכה בקרקע איכא פסידא דבעלים וחוכר נמי כיון דלא יהיב אלא מגופה דארעא אי מוביר ולא עביד איכא פסידא לבעלים ואיכא נמי פסידא לדידיה הלכך עושין. החמרים והגמלים והספנים שוכרי חמורים גמלים וספינות הרי אלו לא ישכירו בתחלה לפי שהמלאכה שלהן ואין אדם מפסיד בדבר זולתם ואם היו מוחכרים או מושכרין הן או בהמתם אצל אחרים הרי אלו (לא) יעשו הן בעצמן ולא יפסידו כל שכרן ובעלים נמי לא יפסידו והכא לא קתני על ידי אחרים שהרי הן עצמן מושכרין אבל אריסין וקבלנין אפשר להן ע"י אחרים בעבודת קרקע וכל זה פירש"י ומשמע דגרסינן ברישא דהאריסים הרי אלו יעשו ע"י אחרים ובשום ספר לא נמצא כך אלא אלו יעשו משמע שהן בעצמן עושין ומה שפירש"י וחוכר נמי כיון דלא יהיב אלא מגופה דארעא אי מוביר ולא עביד איכא פסידא דבעלים הא ליתא דתנא בפ' [המקבל] (בבא מציעא דף קד.) המקבל את השדה (ומשזכה בה) והובירה שמין אותה כמה היא ראויה לעשות ונותן לו ומפרש בגמ' דהאי משנה איתא בקבלנות דאי בחכרנות לא איצטריך למיתני דפשיטא דכיון שיש לו דבר קצוב לשנה חייב ליתן בין יעבוד ובין לא יעבוד אלא אפילו בקבלנות שקבל כדין אריסי העיר למחצה ולשליש ולרביע ואפילו הכי אם הובירה ישלם כמו שהיתה ראויה לעשות וגם מה שפירש דאם היה אבל מוחכר או מושכר אצל אחר שיעשה הוא עצמו מלאכה נראה לי קולא גדולה דהא אפילו עני המתפרנס מן הצדקה לא יעשה בצינעה בתוך ביתו שלשה ימים הראשונים ומשום הפסד ממונו מעט שרינן ליה לעשות מלאכה בפרהסיא על כן נראה לי כפירוש הראב"ד ז"ל האריסין והחכירין והקבלנין בשדה של האבל הרי אלו (לא) יעשו ובשביל שבעל השדה הוא

אבל לא ימנעו מלעובדה ולשומרה. החמרים והגמלים והספנים ובעל החמור והגמל והספינה הוא אבל הרי אלו לא יעשו בתחלה כיון שלא שכרו ממנו קודם שנעשה אבל ואע"פ ששכרו כבר לשבוע או לחדש כפי הרגילות וכלה הזמן קודם האבילות לא יעשו בתחלה אבל אם היו מוחכרין או מושכרין אצל אחרים מעיקרא ואירע אבל לבעליהן בתוך זמן השכירות הרי אלו יעשו והכי איתא בירושלמי האריסין והחכירין והקבלנין הרי אלו עושין חמרין וגמלין וספנין אין עושין והא דאמר אריסין וחכירין וקבלנין הרי אלו עושין דמשמע לכתחלה ובחמר ובגמל וספן אסור לכתחלה פי' הראב"ד ז"ל הטעם משום דארעא לאריסותא קיימא ומנהג האריסות ידוע הוא במקום וכיון שזה היה אריס מקודם לכן מסתמא לא מסלק ליה והוה ליה כמו שהיתה מושכרת אצלו מעיקרא מה שאין כן בחמר וגמל וספינה שהוא דרך בני אדם להחליפו מזה לזה וכל המרבה בשכרו קודם והזמנים כמו כן מתחלפים עליהם פעמים נשכרין בזול ופעמים ביוקר ומשום הכי אסור לכתחלה. שכיר יום אפילו בעיר אחרת לא יעשה פירוש אם יש לאבל שכיר יום לעבודת קרקע מאי טעמא אריס בדנפשיה קטרח אבל שכיר יום במלאכת האבל הוא עושה ושכיר ופועל כעבדו של אבל דמי וכל מלאכה שהיא בעבודת קרקע בפרהסיא הוא ואסור:

הלכה ד

היתה מלאכת אחרים בידו כגון דבר תלוש בגד לארוג וכיוצא בו בין קבולת בין שאינה קבולת לא יעשה מפני שיכול לעשות אחר ימי אבלו היתה מלאכתו ביד אחרים בבית האבל לא יעשו בבית אחרים יעשו והא דמחמירין טפי באבל מבחול המועד דאבל אסור לעשות בדבר האבד לעצמו ואע"ג דאיסור מלאכה דאבל אסמכוה אקרא דדברי קבלה ואיסור מלאכה דחול המועד אסמכוה אקרא דאורייתא נראה לי הטעם משום דבימי אבלו אפשר שיעשה ע"י אחרים לכן לא רצה להקל שיעשה תוך שלשה הוא בעצמו אפילו בדבר האבד מה שאין כן בחול המועד דהכל אסורין בעשיית מלאכה ומהאי טעמא נמי נראה לי דהלכה כרשב"ג דאם אין אומן אלא הוא שיעשה בצנעה מכ"ש בחול המועד ומאחר שדבר האבד של האבל נעשית ע"י אחרים ולא ע"י עצמו נראה כמו שכתב הראב"ד ז"ל שאפילו מה שאסרו לעשות במועד בדבר האבד משום טירחא יתירא כגון להשקות לו בית השלחין ממי קילון ועשיית עוגיאות לגפנים ועשיית אמה לכתחלה וחפירת בורות שיחין ומערות כשצריך להם ובנין פירצה כדרכו וכיוצא בהן שאסרו לעשות במועד משום טרחא יתירה. בימי אבלו כיון שנעשה לו ע"י אחרים אין חילוק בין טורח מועט ובין טורח מרובה דכיון דדבר האבד הוא הכל מותר דבחול המועד מסרו

הכתוב לחכמים וראוי לאסור בטורח מרובה משום כבוד המועד אבל באבל בנעשית ע"י אחרים מאי איכפת לן בטרחא דאחרים וכן פרקמטיא שלו בדבר האבד נמכרת ע"י אחרים וכן אם היתה שיירא עוברת מוכרין וקונין לו ואי מסיק דמי באינשי והאידנא משכח להו וביומא אחרינא לא משכח להו שרי לשדורי עלייהו שליח. ולוקח בחובו בהמה עבדים ושפחות בתים שדות וכרמים וכותב ומעלה בערכאות של נכרים מפני שהוא כמציל מידם. וכן כתבו הגאונים שאם יש לאבל דין על אדם אינו תובע כל שבעה ואם היה דבר האבד כגון שמבקש לילך למדינת הים או שהיו עדיו חולים עושה שליח ודן עמו. מסקנא דמילתא דבר האבד נעשין לאבל ע"י אחרים ואפילו מילתא דאית ביה טרחא יתירא ואם אין שם אומן אלא הוא יעשה בצנעה ואפילו בתוך שלשה ימים ראשונים ואריסין וחכרנין וקבלנים של האבל הרי אלו עושין ואפילו נשלם זמן אריסותם קודם האבילות. ואם האבל אריס בשדה של אחר פירש רש"י ישכור האבל פועלים שיעשו מלאכה משום פסידא דמרי דארעא ואפשר שגם לפי' הראב"ד ז"ל הוא מותר כיון דהשדה הוא של אחר אין זה נקרא מלאכת האבל. וחמור וגמל וספינה שלו שהיו מוחכרין או מושכרין אצל אחרים קודם התחלת האבילות הרי אלו יעשו ואם נשלם זמן חכירתו או שכירתו קודם התחלת האבילות הרי אלו לא יעשו אבל אם היה האבל עצמו מוחכר או מושכר אצל אחר לא יעשה מלאכה בימי אבלו ושכיר יום של אבל בעבודת קרקע אפילו בעיר אחרת לא יעשה ואם היתה מלאכת אחרים בידו בין קבולת בין שאינה קבולת לא יעשה היתה מלאכתו ביד אחרים בביתו לא יעשו בבית אחרים יעשו:

הלכה ה

מוריון ברי' דרבין ומר ברי' דרב אחא ברי' דרבא עבוד גימלא בהדי הדדי פי' שני שוורים חיברו יחד לצמד אחד איתרע ביה מלתא במר בריה דרב אחא פסקי' לגמליה אמר רב אשי גברא רבה כמר בריה דרב אחא לעביד האי מלתא דנהי דלפסידא דידיה לא חייש לפסידא דאחרינא לא חייש והא קתני אם היו מוחכרים או מושכרים אצל אחרים הרי אלו יעשו. אדם חשוב שאני. הרב אלפסי לא הביא הך עובדא והביא גירסת ירושלמי אלו מגלחין (הלכה ה) ב' אחים שני שותפין שני טבחים שני חנונים שאירעו לאחד מהן דבר הרי אלו נועלים חנותם ולכאורה נראה דפליג אגמרא דידן דלגירסת הירושלמי יפה עשה דפסק לגמרי כי מלאכת שניהם בטילה והראב"ד ז"ל הקשה מהירושלמי אגמרא דידן ותירץ דודאי נועלין חנותם ואין השותף מתעסק בעסק השותפות בפרהסיא אבל בביתו מתעסק בעסק השותפות ואע"פ שחולקין בשכר כמו חמור וגמל וספינה שמוחכרין ביד אחר הלכך לא הוה ליה למיפסקיה לגמליה ומסיק אדם חשוב שאני ואית ליה קלא

ואמרי בהמתו של פלוני עושה מלאכה בימי אבלו והוה ליה כפרהסיא אע"פ שבבית השותף ודמיא לנעילת חנות:

הלכה ו

אמר שמואל מקבלי קבלנות בתוך התחום אסור חוץ לתחום מותר ואסיקנא ה"מ בשבתות ובימים טובים והוא דליכא מתא דמיקרבה להתם אבל בחולו של מועד אע"ג דליכא מתא דמיקרבה להתם כיון דשכיחי אינשי דאזלי מדוכתא לדוכתא אסור. פי' הראב"ד האי קבולת לא בקבולת דשדה איירי דההיא אפילו בימי אבלו מותר לכתחלה כדפי' לעיל (סימן ג) וכ"ש במועד כרב שישא בריה דרב אידי (סימן א) ותניא כוותיה ולא קבולת דתלוש הוא דהא אמרינן בבית אחר יעשה ואפילו בימי אבלו ואפילו בשבת נמי מותר כדאמר [שבת יז:] בעורות לעבדן וכלים לכובס נכרי שכולם עם השמש מותר אלא בקבלנות דבנין איירי שאם קבלו אומני נכרים לבנות לו בנין בית בערב המועד מותר לבנותו במועד דבדנפשייהו קאעבדי אבל אסרו אותו בתוך התחום ובחול המועד אפילו חוץ לתחום משום מראית העין שאין הכל יודעין שהיא קבולת ודין קבולת של בית מה שהתיר ר"ת ואסר ר"י בפ"ק דע"ז בסופו (סימן כג):

הלכה ז

רש"י פי' בלשון אחר ומקבלי קבולת שקבלו עליהם מלאכת האבל אסור בתוך התחום ואע"פ שקבלו קודם האבל מפני מראית העין שלא יאמרו ראו זה שמסר מלאכתו לאחרים בימי האבל ולא ידעו דקבולת היא לגבייהו קודם לכן ואמרינן לעיל (סימן א) אלו דברים שעושין לאבל וכו' דדבר שאינו אבד אסור לאבל למסור לאחרים בימי אבלו אבל חוץ לתחום שרי הואיל וקבלוה קודם האבל וליכא למיגזר משום חשד שאין בני העיר מצוין שם שיכירו שמלאכתו של אבל הוא ודוקא בשבתות וימים טובים אבל בחולו של מועד שכיחי ולהאי לישנא קשיא אמאי נקט חול המועד ליתני חול ממש דחוץ לתחום אסור ויש לומר דאיידי דנקט שבתות וימים טובים מעיקרא נקט נמי בסופו חולו של מועד אי נמי נקט חוש"מ לרבותא אע"ג דלא שכיחא כולי האי אינשי דאזלי מדוכתא לדוכתא כמו בחול ממש אפילו הכי אסור:

הלכה ח

מר זוטרא בריה דרב נחמן בנו ליה אפדנא במקבלי קבולת חוץ לתחום איקלע רבה ורב ספרא ורב הונא בר חיננא להתם ולא עיילו לגוויה ואיכא דאמרי איהו גופיה לא עייל לגוויה והאמר שמואל מקבלי קבולת חוץ לתחום מותר אדם חשוב שאני ואיכא דאמר סיועי מסייע בתיבנא בהדייהו:

הלכה ט

רב חמא שרא לאבונגרי דבי ריש גלותא למיעבד להו עבידתא בחולא דמועדא אמר כיון דשרושי הוא דקמשתרשי לא מחזי כשכירות. פירוש סעודתם הן נוטלין ולא דבר אחר על כרחך האי שמשין מלאכה המותרת במועד היו עושין כגון תיקון הספסלים ואיצטבאות ואפילו הכי דוקא שרשויי אבל בשכר אסור שמע מינה דאסור בשכר אפילו מלאכה המותרת במועד דקבלת שכר דמועד כעובדא דחול דמיא וכיוצא בזה אמרינן לקמן בפרק בתרא (דף יט.) כותב אדם תפילין ומזוזה לעצמו ולאחרים בטובה פי' בחנם אבל לא בשכר וכן פירש"י לקמן:

הלכה י

תנו רבנן מקבלין קבולת במועד לעשותה אחר המועד ובמועד לא יעשו כללו של דבר כל שהוא עושה אומר לנכרי ועושה וכל שאינו עושה אינו אומר לנכרי ועושה: תניא אידך מקבלין קבולת במועד לעשותה לאחר המועד ובלבד שלא ישקול ולא ימדוד ושלא ימנה כדרך שהוא עושה בחול:

הלכה יא

תנו רבנן אין מרביעין בהמה בחולו של מועד וכיוצא בזה אין מרביעין לא בבכורות ולא בפסולי המוקדשין:

הלכה יב

תנו רבנן אין מדיירין שדה בחולו של מועד פירוש אין מכניסין את הצאן לדיר ליטול את זבלם אם באו מאיליהן מותר ואין מסייעין אותן ואין מוסרים להם שומר לנער את צאנם אם היה שכיר שבת שכיר חדש שכיר שנה שכיר שבוע מסייעין אותן ומוסרים להם שומר לנער את צאנם רבי אומר בשבת בטובה ביו"ט במזונות בחולו של מועד בשכר אמר רב יוסף הלכה כרבי כתב הראב"ד ז"ל ביו"ט במזונות פירוש אחר יו"ט יתן לו דמי מזונותיו אבל ביום טוב לא יאכל עמו דהא אין מזמנין את הנכרי ביו"ט (ביצה דף כא:) ולי נראה דאף ביו"ט מותר שיאכל עמו דלא אסרו חכמים אלא לזמן את הנכרי שהוא רוצה לכבדו ומרבה מנות בשבילו אבל אם יש לישראל עבדים ושפחות נכרים אוכלים עמו ביו"ט ולא ראינו מי שנזהר מזה גם שליח נכרי שנשתלח לישראל אוכל עמו בבית ביו"ט:

הלכה יג

א מתני' וכן מי שהיה יינו בתוך הבור וכו':

ב גמ' א"ר יצחק בר אבא מאן תנא שינוי במועד בדבר האבד דלא כרבי יוסי אמר רב יוסף הלכה כרבי יוסי:

הלכה יד

בעו מיניה מרב נחמן בר יצחק מהו למישע חביתא דשכרא בחולא דמועדא. אמר להו סיני אמר הלכה כרבי יוסי דחייש לפסידא ושיכרא נמי איכא פסידא אמר רב חמא בר גוריא אמר רב הלכות מועד כהלכות כותים למאי הלכתא אמר רב דניאל בר רב קטינא לומר שהן עקרות ואין למידות זו מזו דאמר שמואל זופתין כוזתא ואין זופתין חביתא ורב דימי מנהרדעא אמר זופתין חביתא ואין זופתין כוזתא מר חייש לפסידא ומר חייש לטרחא והאי דקאמר זופתין חביתא מיירי בשלא כוון מלאכתו במועד אלא אירעו אונס שלא היה יכול לעשות קודם המועד אי נמי היה סבור שיהא יכול להמתין עד לאחר המועד ואירע דבר שאם ימתין יהא דבר אבד ובכה"ג איתא בירושלמי (הלכה ב) אמתני' דמי שהיה ייינו בתוך הבור הא לכתחלה אסור אנן מה קיימין אם כשהגיע זמנו לבצור ולא בצר הוא חטא אנפשיה כלומר אפילו הוא דבר האבד כוון מלאכתו במועד הוא ואי בשלא הגיע זמנו לבצור יכול הוא קאים אלא כן אנן קיימין כשהגיע זמנו לבצור דסבר קאים ולא קם:

הלכה טו

ואם הגיע זמן הבציר במועד אם יש לישראל כרם צריך הוא לבצור כמו כן פן יהיה לבער כשיבצרו השכנים סביבות כרמו כי יפרצו כרמו ויהיה למרמס וכיון שצריך לבצור מותר לדרוך וליתנו לחביות פן יפסיד וגם אם הנכרי רוצה ליתן יין בחובו נראה דמותר לקבלו במועד דכמציל מידו דמי וכן אדם שצריך לקנות יין בבציר לצורך שתיית כל השנה ואם יעבור המועד לא ימצא כמו שנמצא במועד דבר האבד הוא ומותר לקנות לצורך כל השנה ומותר לקשור חביות ולזופתן ובלבד שלא יכוין מלאכתו במועד אמר אביי נקטינן הלכות מועד כהלכות שבת יש מהן פטור אבל אסור ויש מהן מותר לכתחלה:

הלכה טז

ת"ר טוחנין קמח במועד לצורך המועד שלא לצורך המועד אסור ואם טחן והותיר הרי זה מותר קוצצים עצים במועד לצורך המועד ושלא לצורך המועד אסור ואם קצץ והותיר הרי זה מותר מטילין שכר במועד לצורך המועד ושלא לצורך המועד אסור ואם הטיל והותיר הרי זה מותר:

הלכה יז

א רב חצדו ליה בחולא דמועדא שמע שמואל ואיקפיד לימא שמואל כיחידאה סבירא ליה דתניא דבר האבד מותר לעשות במועד ושאינו אבד אסור בד"א בתלוש מן הקרקע אבל במחובר לקרקע אפילו כולו אבד אסור וקי"ל דיחידאה היא אלא דרב חצדא דחיטי הוה דאי שביק ליה לא פסיד ורב מאי טעמא עביד הכי אין לו מה יאכל הוה דתניא אם אין לו מה יאכל קוצר ומעמר דש וזורה ובורר וטוחן ובלבד שלא ידוש בפרות. ירושלמי (הלכה ד) הדא דתימא ביחיד אבל במספיק לרבים מותר ושמואל מאי טעמא איקפד לא סיימוה קמיה אי נמי אדם חשוב שאני והא דשרי הכא לצורך המועד היינו אפילו כוון מלאכתו במועד דבצורך אוכל לא אסרו כוון מלאכתו במועד. רב יהודה שרא למעקר כיתנא בחולא דמועדא משום דחזי לחפיפה ולמיקטל כשותא משום דחזי לשיכרא ולמיעקר שומשמי משום דחזי לנזיא דאית בהו רבי ינאי הוה ליה ההוא פרדיסא קטפיה בחולא דמועדא לשנה שהינהו כ"ע פרדסייהו לחולא דמועדא אפקריה רבי ינאי ההוא שתא לפרדיסיה. בירושלמי (הלכה ב) אמר ילפין ממקלקלתא ולא ילפין ממתקנתא (הלכה ג) רבי יעקב בר אחא בשם אביו פרקמטיא אבודה שרי מזבנא במועדא הדא שיירתא שרי מיזבן מינה במועדא:

ב מתני' מכניס אדם פירותיו מפני הגנבים ושולה את פשתנו מן המשרה בשביל שלא תאבד ובלבד שלא יכוין מלאכתו במועד וכולם אם כוונו מלאכתן במועד יאבדו

ג גמ' תנא ובלבד שיכניסם בצנעה בתוך ביתו רב ייסף הוה ליה הנהו כשורי עיילינהו ביממא אמר ליה אביי והתניא ובלבד שיכניסם בצנעה בתוך ביתו אמר ליה צנעה דהני יממא הוא כיון דבליליא בעו גברי יתירי ובעו מדוכרי דנורא אוושא מלתא: ובלבד שלא יכוין מלאכתו במועד בעי מיניה רבי ירמיה מר' זירא כוון מלאכתו במועד ומת מהו שיקנסו בנו אחריו את"ל צרם אוזן הבכור קנסו בנו אחריו משום דאיסור דאורייתא הוא את"ל מכר עבדו לנכרי ומת קנסו בנו אחריו התם היא משום דכל יומא ויומא קא מפקע ליה ממצות הכא מאי גברא קנסו רבנן והא ליתא או דלמא ממונא קנסו רבנן והא איתא ופשיט לדידיה קנסו רבנן לבריה לא קנסו רבנן. וכן הצורם אוזן הבכור והמוכר עבדו לנכרי ומת לא קנסו בנו אחריו והכי אמרי' בכל חדא מינייהו בדוכתיה:

הלכה יח

א מתני' אין לוקחין בתים ועבדים ואבנים ובהמה אלא לצורך המועד או לצורך המוכר שאין לו מה יאכל אין מפנין מבית לבית אבל מפנה הוא לחצירו ואין מביאין כלים מבית האומן ואם חושש להם מפנן לחצר אחרת:

ב גמ' בעי מיניה רבא מרב נחמן שכר פעולה שאין לו מה יאכל מהו כלומר מהו לשכור את הפועל לעשות מלאכה שאינה לצורך המועד כדי ליטול את שכרו מפני שאין לו מה יאכל ואסיקנא דשכר פעולה שאין לו מה יאכל שרי. אבל מפנה הוא לחצירו והאמרת אין מפנין כלל אמר אביי סיפא אתאן לבית שבחצר: ירושל' (הלכה ד) אהא דאמר אין מפנין מבית לבית אין מפנין מדירה נאה לדירה נאה ולא מדיר כעורה לדירה כעורה ואצ"ל מדירה נאה לדירה כעורה אבל לתוך ביתו אפילו מדירה נאה לדירה כעורה שמחה היא לו לאדם שהוא דר בתוך ביתו. כתב הראב"ד ז"ל ונראה דכי האי גוונא אפילו מחצר לחצר מותר והא דקאמר בגמרא דידן סיפא אתאן לבית שבחצר היינו משלו לשלו או משל אחרים לשל אחרים אבל משל אחרים לשלו הכל מותר וליכא פלוגתא בין גמרא דידן לירושלמי:

הלכה יט

א גרסינן בפרק מקום שנהגו (פסחים דף נה:) תנו רבנן הזבל שבחצר מסלקין אותו לצדדין שברפת ושבחצר מוציאין אותו לאשפה הא גופא קשיא קתני מסלקין אותו לצדדין והדר קתני מוציאין אותו לאשפה ותירץ רבא דהכי קאמר ואם נעשית חצר כרפת בקר מוציאין אותו לאשפה וכן הלכה. ואין מביאין כלים מבית האומן וה"מ כלים שאינן לצורך המועד אבל כלים שהן לצורך המועד מביאין. דתניא מביאין כלים שהם לצורך המועד כגון כד מבית הכדד וכוסות מבית הזגג אבל לא צמר מבית הצבע ולא כלים מבית האומן. ואם אין לו מה יאכל נותן לו שכרו ומניחו אצלו ואם אינו מאמינו מניחו בבית הסמוך לו ואם חושש להו שמא יגנבו מפנן לחצר אחרת

ב מתני' מחפין את הקציעות בקש רבי יהודה אומר אף מעבין ומוכרי פירות כסות וכלים מוכרין בצנעה לצורך המועד הציידין והדשושות והגרוסות עושין בצנעה לצורך המועד רבי יוסי אומר הן החמירו על עצמן:

ג גמ' תנו רבנן חנות הפתוחה לסטיו פותח ונועל כדרכו הפתוחה לרה"ר פותח אחת ונועל אחת ועיו"ט האחרון פותח ונועל כדרכו וכי אמרינן פותח אחת ונועל אחת בפירות אבל תבלין מזבני כי אורחייהו דהא רב הונא שרא להו להנהו כרופיתא פירוש מוכרי תבלין למיזבן כדרכן כי אורחייהו: הדרן עלך מי שהפך

פרק ג

הלכה א

א ואלו מגלחין במועד הבא ממדינת הים ומבית השביה והיוצא מבית האסורין ומנודה שהתירו לו חכמים את נידויו ומי שנשאל לחכמים והותר והנזיר והמצורע והעולה מטומאתו לטהרתו: ירושלמי הוינא סברא למימר שהיה חבוש אצל הנכרי אבל אם היה חבוש אצל ישראל ולאו כלום כלומר אינו אנוס כי יניחוהו לגלח בבית האסורין הדר אמרן אפילו חבוש אצל ישראל שאין ערב לאדם לגלח בבית האסורים. והמנודה שהתירו לו חכמים במה אנן קיימין אם בשהתירו לו קודם הרגל יגלח ואי בשלא התירו לו קודם הרגל לא יגלח כלומר אל יגלח ברגל דלאו אנוס הוא דהוה לו לפייס את בעל דינו כדי שיתירו לו אלא במה אנן קיימין כשהתירו לו קודם הרגל וחל שלשים שלו ברגל שאינו נדוי פחות משלשים יום וכן מי שנשאל לחכמים והותר במה אנן קיימין אי בשנשאל קודם לרגל יגלח אם בשלא נשאל קודם הרגל אל יגלח כלומר אל יגלח ברגל דלאו אנוס דהיה לו לשאול על נדרו קודם הרגל אלא אנן קיימין כשנשאל קודם הרגל ולא מצא פתח לנדרו עד שבא זקן אחד מזקני גליל ולפי הירושלמי מאן דאית ליה פותחין בחרטה פירוש בחרטה כל דהו ואין צריך למצוא פתח וטעם לעקור את הנדר מעיקרו. אסור לגלח במועד כיון דהיה יכול לישאל קודם לרגל ואע"ג דאיכא למימר היה בדעתו להשלים נדרו ונמלך ברגל והתירו לא חשיב זה אונס ורש"י לא פי' כך:

ב גמ' ושאר כל אדם מ"ט אסורין כדי שלא יכנסו לרגל כשהן מנוולין: הבא ממדינת הים מתני' דלא כר"י דתניא ר' יהודה אומר הבא ממדינת הים לא יגלח מפני שיצא שלא ברשות אמר רבא לשוט דברי הכל אסור לגלח. למזונות דברי הכל מותר כי פליגי להרווחה רבי יהודה מדמה לה ללשוט ורבנן מדמו לה למזונות וקי"ל כרבנן והראב"ד ז"ל פירש דפלוגתא דר' יהודה ורבנן אייריי ביוצא חוצה לארץ והכי מוכח בירושלמי דגרסינן התם רבי יהודה כדעתיה אסור לפרש בים הגדול מעתה כיון שיצא חוצה לארץ יהא אסור לגלח הואיל ויצא שלא ברצון חכמים כהדא חד כהן אתא לגביה דרבי חנינא אמר ליה מה אני לילך לצור לחלוץ או לייבם ואסר ליה ומסתבר כהאי פירושא דלא קרי ר' יהודה שלא ברשות היוצא להרווחה שכן הוא דרך כל התגרים עוד גרסינן בגמרא אלא למזונות הא אמרת דברי הכל מותר והיאך סליק אדעתיה דרבי יהודה קרי למזונות שלא ברשות אבל לפי הירושלמי ניחא דאף למזונות לצאת לחוצה לארץ ס"ד דחשיב ר' יהודה שלא ברשות:

הלכה ב

אמר שמואל קטן הנולד במועד מותר לגלחו במועד שאין לך בית האסורין גדול מזה במועד אין מעיקרא לא אמימר ואיתימא רב ששת בריה דרב אידי מתני הכי אמר שמואל קטן מותר לגלחו במועד לא שנא נולד במועד ולא שנא נולד מעיקרא ואע"ג דלישנא קמא סתמא דהש"ס קאמר נראה לי דהלכתא כלישנא בתרא דלא שייך בהאי גילוח שלא יכנס מנוול לרגל:

הלכה ג

אבל אינו נוהג אבילות במועד שנאמר ושמחת בחגך אי אבילות דמעיקרא אתי עשה דרבים ודחי עשה דיחיד ואי אבילות דהשתא לא אתי עשה דיחיד ודחי עשה דרבים הרב אלפס הקשה בברכות (דף יא:) דמשמע הכא דאיכא חיובא דאורייתא בתר דנפק ליה יומא קמא דהוה יום המיתה מדקרי ליה עשה דיחיד וקשה דכולהו תנאי סבירא להו אנינות לילה דרבנן לבד מר' יהודה דאמר בפרק טבול יום (זבחים דף ק:) הן היום הקריבו את חטאתם אני היום אסור ובלילה מותר ולדורות בין ביום ובין בלילה אסור דברי ר' יהודה ורבי שמעון אומר אנינות לילה אינו מדברי תורה אלא מדברי סופרים ואמרי' נמי התם (דף ק.) וסבר רבי אנינות לילה מדאורייתא והתניא הן היום הקריבו את חטאתם אני היום אסור ולילה מותר ולדורות בין ביום ובין בלילה אסור דברי ר' יהודה רבי אומר אנינות לילה אינו מדברי תורה אלא מדברי סופרים לעולם דרבנן הוא וחכמים עשו חיזוק לדבריהם יותר מבשל תורה ואמרינן נמי בפסחים (דף צא:) אונן טובל ואוכל פסחו בערב קסבר אנינות לילה דרבנן וגבי פסח לא העמידו דבריהם במקום כרת מכל הלין שמעינן דאנינות לילה דרבנן והא דמשמע הכא דאיכא עשה דאורייתא בתר יומא קמא תירץ הרב אלפסי ז"ל דהכי קאמר אבל אינו נוהג אבילות במועד לדברי הכל ואפילו למ"ד יום ראשון תפיס לילו מדאורייתא דאי אבילות דמעיקרא (לא) אתי עשה דרבים ודחי עשה דיחיד ואי אבילות דהשתא לא אתי עשה דיחיד ודחי עשה דרבים ואינו נראה להראב"ד ז"ל לפרש סתמא דהש"ס דלא כהלכתא ופירש הוא דהא דקאמר הכא דאיכא עשה דאורייתא באבילות דמעיקרא באבילות דשלשים יום דהיינו גיהוץ ותספורת דגמרי' לקמן (דף יט:) פרע פרע מנזיר דכתיב בבני אהרן ראשיכם אל תפרעו ובגדיכם לא תפרומו ולא תמותו הא אחר שלא פרע ולא פרם חייב מיתה וגמרינן האי פרע מנזיר דכתיב ביה גדל פרע דהוי שלשים יום ואיתקש אבילות דבגדים לאבילות דתגלחת דכתיב ראשיכם ובגדיכם היינו שאין מתאחה עד שלשים יום ונהי דבאבילות שבעה ליכא עשה דאורייתא אלא חד יומא דכתיב הן היום הקריבו את חטאתם ודרשינן

בזבחים (דף ק:) היום אסור והלילה מותר וכתיב נמי ואחריתה כיום מר אבל באבילות דגיהוץ ותגלחת הוי ל' יום כדאמרינן וכתיב נמי ביואב (שמואל ב יד) בענין האשה התקועית לבשי בגדי אבל כאשה זה ימים רבים מתאבלת על מת אלמא אשכחן בגיהוץ טפי מחד יומא וכה"ג הוא דאמרינן הכא אי אבילות דמעיקרא כגון שבעה ימים קודם הרגל ואע"ג דאיכא עשה דיחיד כל שלשים יום בגיהוץ ותספורת אתי עשה דרבים ודחי ליה ומבטל ליה לגמרי וכ"ש אבילות ז' דאפילו עשה דיחיד ליכא דאתי עשה דרבים ודחי ליה לאיסורא דרבנן ואין נראה לרבינו מאיר ז"ל להך פירושא שפירש דאבל שלא פרע ושלא פרם חייב מיתה מדאורייתא דא"כ ליחשביה בהדי הנך דבמיתה בפרק אלו הן הנשרפין (דף פג.) ודוחק הוא לומר דתנא ושייר דהא אלו תנן ובפרק קמא דקידושין (דף טז:) פריך תנא תני אלו ואת אמרת תנא ושייר אלא ודאי אינו במיתה מדאורייתא ואע"ג דאמר מר תחליפא אמר שמואל אבל שלא פרע ושלא פרם חייב מיתה לקמן (דף כד.) ואינו אלא מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא הוא ומיתה מדבריהם קאמר כדאמר לקמן (דף יז:) (נדרים דף ז:) כ"מ שנתנו חכמים עיניהם או מיתה או עוני ומיתה מדבריהם אתיא מפורץ גדר ישכנו נחש (ע"ז דף כז:) וגם נראה דעיקר מיתה דקרא לגופיה אתא וכן הוא נדרש לא תפרומו ולא תמותו הא אם תפרעו ותפרמו ותעברו עבירה תמותו ומכלל לאו אתה שומע הן כי היכי דדרשינן (סנהדרין דף פג:) יין ושכר אל תשת ולא תמותו ואם תשתו תמותו והא דדרשינן הא אחר שלא עשה כן ימות אסמכתא בעלמא הוא ולא דרשינן מקרא לאחר כל כמה דאיכא למידרשיה לגופיה והא דדרשינן (שם דף פד.) ומן המקדש לא יצא ולא יחלל הא אחר שלא יצא חלל התם משום דלא אפשר למידרשיה לגופיה הא אם יצא חלל דאם יצא מבית המקדש ולא עשה עבודה מאי חילול שייך ביה הרי לדעת הרב אלפס ולדעת מקצת הגאונים דאבילות יום ראשון הוי דאורייתא אבל ר"י פירש דליכא אבילות כלל מדאורייתא ואע"ג דאנינות יום ראשון מן התורה אנינות לחוד ואבילות לחוד האסור בזה מותר בזה והאסור בזה מותר בזה והא דאונן אסור ביום ראשון מן התורה היינו באכילת קדשים כדאיתא בפ' טבול יום (זבחים דף קא:) ובאכילת מעשר שני כדכתיב לא אכלתי באוני ממנו ועוד החמירו בו חכמים לאוסרו בדברים המפורשים בריש פרק מי שמתו (ברכות דף יז:) בעוד שלא נקבר מתו אבל באבילות לא מצינו בשום מקום שנוהג ביום ראשון מן התורה והכי תנן בסנהדרין פרק נגמר הדין (סנהדרין דף מג:) אין קרובין מתאבלין עליו אלא מתאוננין אלמא משמע דאבילות ואנינות תרי עניני נינהו וראיה לדבר מהא דאמר פרק קמא דכתובות (דף ד.) מת אביו של חתן או אמה של כלה מכניסין את המת לחדר ואת החתן ואת הכלה

לחופה ובועל בעילת מצוה ופורש וקובר את מתו ונוהג שבעת ימי המשתה ואח"כ נוהג שבעת ימי אבילות ואם איתא דאבילות יום ראשון מן התורה היאך תדחה מצוה מן התורה מפני משתה דחופה דרבנן לכל הפחות ינהוג אבילות יום ראשון תחלה אלא ודאי כל שבעת ימי אבילות אינן אלא מדרבנן לכן נדחין מפני ימי המשתה ונראה לי דלאו ראיה דלא קאמר הרב אלפסי דאבילות יום ראשון מדאורייתא אלא דנקבר ביום המיתה דהא יליף לה מאנינות דאהרן וכן ואחריתה כיום מר היינו יום המיתה וההיא דכתובות ה"ק מכניסין את המת לחדר ובועל בעילת מצוה ופורש בלילה וקובר את מתו למחר הלכך ליכא אבילות דאורייתא ובכה"ג דחה ר"י ראיה שהביא ר"ת לסתור דברי בעל ה"ג כמה שאפרש לקמן ועוד הביא ראיה מדקאמר בבכורות (דף מט.) גבי פדיון הבן כל ששהה שלשים יום באדם אינו נפל דכתיב ופדויו מבן חדש תפדה ואיבעיא לן יום שלשים כלפני שלשים או כלאחר שלשים ומסיק דיום שלשים כלאחר שלשים לחומרא ואמרינן עלה התם ולענין אבל אינו כן אלא יום שלשים כלפני שלשים דקי"ל הלכה כדברי המיקל באבל ואם איתא דאבילות יום ראשון מן התורה הוה לן למימר יום שלשים כלאחר שלשים לחומרא דספיקא דאורייתא לחומרא כי היכי דאמר גבי בכור אלא ודאי ליכא שום אבילות דאורייתא והא דאמרינן הכא אתי עשה דרבים ודחי עשה דיחיד אע"פ שאינו אלא מדרבנן קרי ליה עשה כדאיתא בזבחים (דף לב:) דקאמר טבול יום הנכנס במחנה לויה עובר בעשה ובהדיא איתא (בסוטה דף כא) [בפסחים] (דף צב.) דליכא אלא איסורא דרבנן וקרי ליה עשה משום דאסמכוה אקרא וה"ק אע"פ שחכמים עשו חיזוק לדבריהם כשל תורה והעמידו דבריהם במקום עשה בכאן לא החמירו עליו ואתי עשה דרבים ודחה עשה דיחיד דדבריהם ואע"פ שלא עשו כן לענין שופר דתנן (ר"ה דף לב:) שופר של ראש השנה אין חותכין אותו לא בדבר שהוא משום שבות ולא בדבר שהוא משום מלאכה ואיתמר עלה מאי טעמא שבתון עשה הוא והוה ליה יום טוב עשה ולא תעשה ואין עשה דוחה את לא תעשה ועשה ודבר שהוא משום שבות מאי עשה ולא תעשה אית ביה אלא עשו מלאכות של דבריהם כשל תורה שלא לדחות והא דאמרינן בפרק היה קורא (ברכות דף טז:) דרבן גמליאל רחץ בלילה הראשונה שמתה אשתו ומפרש התם מאי טעמא אנינות דאורייתא ביום הוא דכתיב ואחריתה כיום מר ואנינות לילה דרבנן ובאיסטניס לא גזרו ביה רבנן לא משום דביום איכא איסורא דאורייתא אלא רבן גמליאל כיון דיש איסור דאורייתא ביום המיתה במה שאסרה תורה לאונן כגון אכילת קדשים ומעשר שני לא רצה לרחוץ אפילו באבילות דהוה דרבנן אבל בלילה דליכא איסור דאורייתא רחץ משום דאיסטניס הוה והא דתנן במסכת שמחות

(פ"ד) הספיקות אוננין ומתאבלין עליהן לאו משום דהוי אבילות ספיקא דאורייתא אלא מיירי בספק בן ט' לראשון ספק בן שבע לאחרון וקאמר דמשני צדדין מתאבלין עליו הקרובים דגנאי היה אם לא יתאבלו עליו כיון דממה נפשך מצד אחד הם קרוביו. כתב בה"ג היכא דשכיב שיכבא ביו"ט ראשון או ביו"ט שני או בחולו של מועד או ביום ראשון של שני ימים טובים האחרונים לא נהגו אבילות עד דנפקי כולהו יומי טבי אבל יומא בתרא מיסלק סליק למנין שבעה ימי אבילות אבל לא נהיג ביה אבילות כלל אבל אי שכיב ליה שיכבא ביום טוב שני של ימים אחרונים נהיג ביה אבילות וסליק ליה למנין שבעה דאתי עשה ודאי דיחיד ודחי עשה דספק דרבים דכתיב ואחריתה כיום מר והוה דאורייתא [ויום טוב] האחרון ספיקא דרבנן וכן פסק הרב אלפסי וספר הדינין חולק על סברא זו וגם ר"ת ז"ל כתב דלא סמכינן על דברי בעל הלכות ז"ל בדבר זה דרב יהודאי גאון בעל ההלכות מאור עינים היה ופעמים שהיו תלמידיו כותבין בשמו את אשר לא צוה ולא עלה על לבו דהא אמרינן בפרק קמא דכתובות (דף ד.) הרי שהיה טבחו טבוח ויינו מזוג וכו' ונוהג שבעת ימי המשתה ואח"כ נוהג שבעת ימי אבילות ופרש"י התם כיון דכבר התחיל בחופה הוה ליה לגביה כרגל ולפי דברי ה"ג אמאי לא אתי עשה דודאי דיחיד דאורייתא ודחי עשה דחופה דרבנן דלא חמירא חופה מיו"ט האחרון דתרוייהו מדרבנן. אלא נוהג שבעת ימי המשתה קודם שיתחיל האבילות והוא הדין נמי אי שכיב ליה שיכבא ביו"ט אחרון הואיל והתחיל המועד קודם אבילות יגמור המועד קודם שיתחיל האבילות ור"י דחה ראיה זו דשאני התם דיום מיתה ויום קבורה עברו קודם שבעת ימי המשתה כדקתני בועל בעילת מצוה ופורש ולמחר קובר מתו וכבר עבר יום ראשון שהוא מן התורה כדאיתא בפרק טבול יום יום המיתה מדאורייתא וה"ר יהודה ז"ל הקשה על דברי ה"ג מהא דאמר בפ' השולח (גיטין (דף לח:) וברכות דף מז:) מעשה בר' אליעזר שבא לבית הכנסת ולא מצא שם עשרה ושחרר את עבדו והשלימו לעשרה ומסיק דעשה דרבים דחי עשה דלעולם בהם תעבודו ואע"ג דלעולם בהן תעבודו דאורייתא ועשה דתפלה דרבנן ולא אתי עשה דיחיד דאורייתא ודחי תפלה דרבנן ויש לומר דשאני התם דזכה את הרבים הלכך אלים האי עשה אע"ג דהוי דרבנן אבל בקיום אבילות אין בו זכות לרבים ויש מקשים מהא דאמרינן לקמן בפירקין (דף כ:) שמע שמועה קרובה ברגל ולאחר הרגל נעשית רחוקה אינו נוהג אלא יום אחד משמע אפילו שמע ביום אחרון של רגל ואי כחול משוית ליה הוה ליה לנהוג שבעה ושלשים ולא קשיא דגם יום שמועה דרבנן כדאיתא בפרק טבול יום (זבחים דף ק:) ולהכי לא אתי עשה דיחיד ודחי עשה דרבים כיון דתרוייהו דרבנן אבל יום המיתה דהוי דאורייתא דחי

עשה דרבים דרבנן ומהך שמעתין קשה לדבריהם דקאמר ואי אבילות דהשתא לא אתי עשה דיחיד ודחי עשה דרבים והוה ליה לפרושי דאם מת ביו"ט אחרון דנוהג אבילות אלא ודאי מדקאמר גמרא בסתם ואי אבילות דהשתא אלמא דליכא פלוגתא ברגל ואין אבילות כלל בכל הרגל ואפילו ביום אחרון ועוד דהא פרישית לעיל דאין שום אבילות מן התורה ואפילו ביום ראשון ורש"י פי' עשה דיחיד דקאמר ליה רחמנא ליחזקאל האנק דום התאנק ודום כאבל רצה לומר מדאורייתא הוי כדאמר בעלמא עד דאתי יחזקאל מאן אמרה אלא גמרא גמירי לה ואתא יחזקאל ואסמכה אקרא והא דאמר לעיל בפ' מי שהפך (דף יא:) לא מיבעי בימי אבלו דמדרבנן היינו בענין איסור מלאכה דלאו מיחזקאל נפקא לן אלא מדכתיב והפכתי חגיכם לאבל מה חג אסור בעשיית מלאכה אף אבל אסור בעשיית מלאכה והאי ודאי אסמכתא בעלמא הוא והכי מיסתבר דאבילות דיליף מיחזקאל הוי דאורייתא מדילפינן מינה לפטור אבל מן התפילין דהוי דאורייתא. ולי נראה דאין ראיה מתפילין דפטור תפילין לאו מיחזקאל גמרינן דא"כ ניפטר כל שבעה כשאר מילי דאבילות דגמרינן מיניה ואבל לא מיפטר מתפילין אלא יום ראשון אלא מדכתיב ביחזקאל פארך חבוש עליך אלמא תפילין איקרו פאר ואבל ביום מר מעולל באפר קרנו ואין נכון שישים האבל תפילין שהוא פאר במקום אפר ובשב ואל תעשה בטלו חכמים מצות תפילין ביום ראשון:

הלכה ד

ומנודה נוהג נידוי ברגל ולא שרינן ליה עד דמפייס לבעל דיניה ובהכי סלקא שמעתתא דתנן דינין דיני ממונות ודיני מכות בחולו של מועד ואי לא ציית דינא משמתינן ליה: אבל אסור בתספורת מדקאמר רחמנא לבני אהרן ראשיכם אל תפרעו מכלל דכ"ע אסירי. מנודה אסור בתספורת דתניא מנודים ומצורעים אסורים לספר ולכבס מנודה שמת בית דין סוקלין את ארונו רבי יהודה אומר לא שיעמידו עליו גל אבנים כגלו של עכן אלא בית דין שולחין ומניחין אבן על ארונו ללמדך שכל המתנדה ומת בנידויו בית דין סוקלין את ארונו. אבל חייב בעטיפת ראש מדקאמר ליה רחמנא ליחזקאל לא תעטה על שפם מכלל דכ"ע מיחייבי מנודה מהו בעטיפת הראש אמר רב יוסף ת"ש דתניא גבי תענית צבור והן מתעטפים ויושבין כאבלים וכמנודין עד שירחמו עליהן מן השמים אמר ליה אביי ודלמא מנודה לשמים שאני דחמיר הלכך מנודה לא מיחייב בעטיפת הראש אבל אסור להניח תפילין מדקאמר רחמנא ליחזקאל פארך חבוש עליך מכלל דכ"ע אסירי ודוקא יום ראשון כדבעי' למימר לקמן (סימן לז) מנודה מהו בתפילין תיקו. אבל אסור בשאילת שלום מדקאמר רחמנא ליחזקאל האנק דום מכלל דכ"ע אסירי מנודה מהו בשאילת

שלום ולא אפשיטא מדקמבעיא להש"ס אם מותר בשאילת שלום מכלל שמותר לדבר עמו וכן לקמן (דף יז.) דיבר רב יהודה עם ההוא דהוו סנו שומעני' אבל אסור בדברי תורה מדקאמר רחמנא ליחזקאל האנק דום מכלל דכ"ע אסירי מנודה מהו בדברי תורה אמר רב יוסף ת"ש דתניא מנודה שמנדין לאלתר כשמסרב על דברי ב"ד שונה ושונין לו נשכר ונשכרין לו מוחרם לא שונה ולא שונין לו לא נשכר ולא נשכרין לו אבל שונה הוא לעצמו שלא יפסיד את לימודו ועושה לו חנות קטנה כדי פרנסתו אמר רב חסדא זבוני מיא בפקתא דערבות שמע מינה דמותר בדברי תורה. אבל אסור בתכבוסת דכתיב וישלח יואב תקועה ויקח משם אשה חכמה ויאמר אליה התאבלי נא ולבשי בגדי אבל. מנודה מהו בתכבוסת תא שמע מנודים ומצורעים אסורים לספר ולכבס. אבל חייב בקריעה מדקאמר רחמנא לבני אהרן בגדיכם לא תפרומו מכלל דכ"ע מיחייבי. לקמן (כד.) אמר רב תחליפא בר אבדימי אבל שלא פרע ושלא פירם חייב מיתה שנאמר ראשיכם אל תפרעו ובגדיכם לא תפרומו ולא תמותו הא אחר שלא פרע ושלא פירם חייב מיתה מנודה מהו בקריעה תיקו. אבל חייב בכפיית המטה דתני בר קפרא דמות דיוקני נתתי בכם ובעונותיכם הפכתיה יהפכו מטתן עליה מנודה מהו בכפיית המטה תיקו וכל תיקו דאמרי' בהאי ענינא לקולא. אבל אסור בעשיית מלאכה דכתיב והפכתי חגיכם לאבל מה חג אסור בעשיית מלאכה אף אבל אסור בעשיית מלאכה מנודה מהו בעשיית מלאכה ת"ש מנודה נשכר ונשכרין לו. אבל אסור ברחיצה דכתיב וישלח יואב תקועה וגו' ואל תסוכי שמן ורחיצה בכלל סיכה. מנודה מהו ברחיצה ולא איפשיטא. אבל אסור בנעילת הסנדל מדקאמר רחמנא ליחזקאל ונעליך תשים ברגליך מכלל דכ"ע אסירי מנודה מהו בנעילת הסנדל ולא איפשיטא כתב הראב"ד ז"ל הנה לדעת הרב שכל תיקו של האי ענינא לקולא נמצא מנודה מותר בנעילת הסנדל וברחיצה וקשיא לן האי דקתני בברייתא (תענית דף יג.) וכן אתה מוצא במנודה ובאבל אהייא מהני תלתא דקתני בברייתא מלאכה ורחיצה ונעילת הסנדל קאי (לא) [אי] אמלאכה מישרא שרי כדתניא מנודה נשכר ואי ארחיצה ואנעילת הסנדל הא אמרת דלקולא אלא על כרחיך אחד מינייהו הלכך שדינהו אנעילת הסנדל כדאשכחן במילתיה דר"א (ב"מ נט:) כשברכוהו והודיעו ר"ע. שחלץ מנעליו אלמא אסור בנעילת סנדל ותניא נמי הכי בתוספתא (תענית פ"א) ובירושלמי אבל ומנודה שהיו מהלכין בדרך מותרין בנעילת הסנדל ולכשיבא בעיר יחליצנו וכן לט"ב ולת"צ ולגבי אבל נמי האי וכן ליכא נמי למישדייה אלא אנעילת הסנדל דאילו לענין מלאכה הא קי"ל לקמן (כא:) דאבל כל שלשה ימים הראשונים אסור בין ביום בין בלילה ואפילו עני המתפרנס מן הצדקה ותענית צבור בלילה מותר ואפילו

כשמפסיקין מבעוד יום ומשם ואילך אם צריך למעשה ידיו עושה בצנעה בין ביום בין בלילה ואי לרחיצה הא קי"ל דלא שוה לתענית צבור דאלו בתענית צבור כל גופו מותר בצונן כדאיתא במסכת תענית (דף יג. ודף כא:) ופניו ידיו ורגליו אפי' בחמין מותר ואלו גבי אבל כל גופו אסור בצונן ופניו ידיו ורגליו אסורים בחמין כדאיתא במס' תענית (שם) הלכך האי וכן דקתני באבל אנעילת הסנדל לחודיה הוא דקאי ובמנודה נמי כה"ג אסור בנעילת הסנדל ע"כ דבריו: אבל אסור בתשמיש המטה דכתיב וינחם דוד את בת שבע אשתו ויבא אליה מכלל דמעיקרא כל ימי אבלות היו אסורין בתשמיש המטה כתב הראב"ד והא דכתיב לעיל כאשר ראה שמת הילד ויסך ויחלף שמלותיו ההוא קודם שנקבר הילד שעדיין לא חלה עליו אבילות ולא עשה אלא בשביל שהיה רוצה לבוא לבית ה' להשתחות כדי שלא יראה לפני השכינה כשהוא מנוול ולאחר שבא מהשתחוות ונקבר הילד נהג אבילות שבעה. לקמן (כד.) אמר רפרם בר פפא תנא באבל רבתי אבל אסור לשמש מטתו בימי אבלו ומעשה באחד ששימש מטתו בימי אבלו ושמטו חזירים את גוויתו מנודה מהו בתשמיש המטה ולא איפשיטא:

הלכה ה

אמר רבא מנלן דקבעי' דוכתא לדינא ומשדרינן שליחא מבי דינא דכתיב וישלח משה לקרוא לדתן ולאבירם ומנ"ל דמזמנינן לדינא דכתיב ויאמר משה לקרח וגו' לקמיה גברא רבה פלניא מנ"ל שנא' היו לפני ה' את ופלניא אתה ואהרן והם ומנ"ל דקבעינן זימנא דכתיב מחר זימנא בתר זימנא דכתיב קראו שם פרעה מלך מצרים שאון העביר המועד ומנ"ל דאי מתפקר כלפי גברא רבה ואתא שליח ואמר לא מיחזי כלישנא בישא דכתיב העיני האנשים וגו'. גרסינן בפרק הגוזל (בבא קמא דף קיב.) אמר רבא שליחא דבי דינא מהימן כבי תרי וה"מ לשמתא אבל לפתחא לא מאי טעמא ממונא הוא דמחסר ליה דקא בעי למיתב זוזי לספרא ומנלן דמשמתינן דכתיב אורו מרוז דהכי סבר גברא רבה פלניא דכתיב אמר מלאך ה' דמחרמינן דכתיב אורו ארור יושביה דאכיל ושתי בהדיה וקאי בארבע אמות דידיה דכתיב יושביה דפרטינן חטאיה בצבורא דכתיב כי לא באו לעזרת ה' ומנ"ל דמפקרינן נכסיה דכתיב ואשר לא יבא לשלשת הימים בעצת השרים והזקנים יחרם כל רכושו ומנ"ל דנייצינן ולייטינן ומחינן ותלשינן שער ומשבעינן דכתיב ואריב עמם ואקללם ואכה מהם אנשים ואמרטם ואשביעם באלהים ומנ"ל דכפתינן ואסרי' ועבדי' הרדפה דכתיב הן למות הן לשרושי הן לענש נכסין מאי לשרושי אמר רב יהודה הרדפה גירסת הגאונים מאי הרדפה אמר רב פפא נצבי דקני פירש גאון שקושרין קנים זו לזו וחובשין אותו ביניהם כדי שלא יעמוד בבית האסורין בריוח ולא ילך לכאן ולכאן

וגם לא יוכל לחכך כעין קסדא שעושין לחבושים. גרסינן בפרק שבועות העדות (דף לו.) תנא ארור בו נידוי בו קללה בו שבועה בו נידוי דכתיב אורו מרוז אמר מלאך ה' ואמר עולא בארבע מאות שפורי שמתיה ברק למרוז איכא דאמרי גברא רבה הוה ואיכא דאמרי כוכבא הוה דכתיב משמים נלחמו הכוכבים ממסלותם בו קללה דכתיב ואלה יעמדו על הקללה בהר עיבל וכתיב ארור האיש בו שבועה דכתיב וישבע יהושע בעת ההיא לאמר ארור האיש ואומר ויהונתן לא שמע בהשביע אביו את העם אמר רב יהודה בריה דרב שמואל בר שילת משמיה דרב נחמן מנדין לאלתר ושונין לאחר שלשים ומחרימין לאחר ששים אמר רב הונא בר חיננא אמר רב חסדא מתרין בו שני וחמישי ושני וה"מ לממונא אבל לאפקירותא מנדין לאלתר בלא התראה:

הלכה ו

ההוא טבחא דאיתפקר ברב טובי בר מתנא אימנו עליה אביי ורבא ורבנן ושמתוהו ולבסוף אזל פייסיה לרב טובי בר מתנא אמר אביי היכי ליעביד לישרי ליה לא חיילא שמתא עליה תלתין יומין לא לישרי ליה קבעו רבנן לאפטורי א"ל לרב אידי בר אבין מידי שמיע לך בהא אמר ליה הכי אמר רב תחליפא בר אבדימי אמר שמואל טוט אסור טוט שרי אמר ליה ה"מ לממונא אבל לאפקרותא עד דחיילא עליה שמתא תלתין יומין אלמא קסבר אביי הני תלתא דשמתין לא אתו בי תלתא אחרינא ושרו אמר אמימר הני בי תלתא דשמתין אתו בי תלתא אחרינא ושרו אמר ליה רב אשי לאמימר והתניא אחד מן התלמידים שנדה ומת חלקו אינו מופר מאי לאו אינו מופר כלל לא עד דאתו בי תלתא אחרינא ושרו והא דסבר אביי לא שרינן שמתא לאפקרותא עד דחיילא שמתא עליה תלתין יומין אע"ג דפייסיה לבעל דיניה ליתא אלא כי מפייס ליה לבעל דיניה לאלתר שרינן ליה ממעשה דריש לקיש (לקמן סי' יב) וממעשה דרב הונא (נדרים ז:) דשמתיה להההיא איתתא דשמעתה דאפק' הזכרת השם מפומה כדבעינן למימר לקמן (סי' טו) הלכך הא דאמר רב תחליפא בר אבדימי אמר שמואל טוט אסור וטוט שרי לא שנא בממונא ול"ש באפקרותא כדמפייס לבעל דיניה שרינן ליה לאלתר: ת"ר מנודה לרב מנודה לתלמיד מנודה לתלמיד אינו מנודה לרב מנודה לעירו מנודה לעיר אחרת מנודה לעיר אחרת אינו מנודה לעירו מנודה לנשיא מנודה לכל ישראל מנודה לכל ישראל אינו מנודה לנשיא רשב"ג אומר אחד מן התלמידים שנידה ומת חלקו אינו מופר ש"מ תלמיד שנידה לכבודו נידויו נידוי. כתב הראב"ד ז"ל ודוקא שנדוהו שלא בפני רבו אבל בפני רבו אפקירותא הוא והוא עצמו צריך נידוי ואי רבו פליג ליה יקרא שפיר דמי וש"מ כל אחד ואחד מפר חלקו. כתב הראב"ד ז"ל י"מ שאם נדוהו שלשה צריך שלשה להתירו

ואין השנים מהן מתירין אותו וזה ודאי כן הוא דתניא באבל רבתי [פ"ה] מת אחד מן המנדין אם נתן רשות לחבירו מתירין אותו ואם לאו. אין מתירין אותו ומיהו הל"ל הני תלתא דמשמתי צריכי למישרייה אלא ודאי הכי פירושו כל אחד ואחד בפני עצמו מפר חלקו דלא צריכי למכניף ואע"ג דשמתו בהדי הדדי לא צריכי בהדי הדדי למישרייה ודייק מדקתני חלקו אלמא מפלגא מלתא לחלקים אי נמי דייק טעמא דמת הא אם הלך למדינת הים מפר אע"ג דליתנהו בהדי הדדי וכן פירש גאון והא דאמר תלתא דשמתי דתלתא אחריני שרו ליה כתב הראב"ד ז"ל דבעינן תלתא חשיבי כוותייהו וכדאמר לקמן (דף יז.) בההוא גברא דשמתיה רב יהודה גברא רבה כרב יהודה ליכא למישרייה לך זיל לגבי נשיאה ומעשה דר"ל (שם) דשמתיה ההוא גברא ומשום דלא ידע כמה היה חשוב אמרו ליה דליזל לגבי נשיאה והא דאמר הני תלתא דמשמתי אתו בי תלתא אחריני ושרו ליה נראה לי שכל אותן בני אדם שנמלכו בהן בשעת שמתא והסכימו עמהם גם הם נחשבים מן המשמתים וכשיתירו לו צריכים שיהו בשעת ההיתר או בני אדם כנגדן וחשובים כמותן הראב"ד ז"ל:

הלכה ז

ת"ר אין נדוי פחות משלשים יום ואין נזיפה פחות משבעה ימים ואע"פ שאין ראיה לדבר זכר לדבר שנאמר ואביה ירק ירק בפניה הלא תכלם שבעת ימים. ירושלמי (הלכה א) אין נידוי פחות משלשים יום דכתיב עד חדש ימים עד אשר יצא מאפכם והיה לכם לזרא הקשה הראב"ד ז"ל לדברי הרב אלפסי (לעיל סי' ו) שפסק דלית הלכתא כאביי דאמר לאפקרותא בעינן דליחול עליה שמתא תלתין יומין אלא שרינן ליה לאלתר אי פייסיה לבעל דיניה א"כ מאי הך [דתני] בברייתא אין נדוי פחות משלשים יום אי דפייסיה לבעל דיניה הא אמרת דלאלתר שרינן ליה אי לא פייסיה לבתר שלשים יום אמאי שרינן ליה וי"ל דמיירי כשפייסיה לבעל דיניה וה"ק אין מנדין אותו תחלה לפחות משלשים יום ואם חזר מתירין לו מיד מ"מ מתחלה מנדין אותו לדעת שלשים יום וכן אומר בשעת נידוי יהא בנדוי שלשים יום כעין שאמרו זמן בית דין שלשים יום ואין אומרים יהא בנדוי ט"ו יום ומיהו אם חזר באמצע מתירין לו אי נמי דלא פייסיה ואפ"ה אחר ל' יום מתירין לו שכבר קבל דינו כמי שחייב מלקות כיון שלקה ארבעים בין חזר בין לא חזר אין מלקין אותו יותר ומ"מ הוא שבא לב"ד וביקש שיתירו לו אבל אם זלזל בנדויו ולא חש לבקש שיתירו לו מניחין אותו בנידוי עד שימות ולכשימות סוקלין את ארונו אלא דקשיא לן בהני עובדי דרבי חייא ובר קפרא בנזיפה דרבי למה שהו עצמן ל' יום לנזיפה ולא באו מיד לרבי ויתירם שאם מתירין את הנדוי ע"י פיוס מיד כ"ש הנזיפה וכן מר עוקבא

בעובדא דשמואל וההיא איתתא לצורבא דרבנן אמאי לא פייסינהו ולישתרו לאלתר וא"ת הם החמירו על עצמן ואע"פ שפייסו קבלו עליהם הנזיפה משלם כדי להוציא דבר מדעתם ושלא יהא בלבבם שום קנטור עליהם והלא נזיפה בשבעה ממרים גמר לה ואחר כמה פיוסים לא הועיל לה דכתיב אל נא תשת עלינו חטאת ואעפ"כ תסגר שבעת ימים י"ל שאני נדוי דמתוך חומר שהחמיר בתחילתו היקל עליו בסופו להתירו מיד ע"י פיוס אבל נזיפה דלא חמירא לא ואע"פ שנזיפת מרים קשה היתה יותר משל נידוי מ"מ כיון דנזיפתה היתה בצרעת אי אפשר לצרעת בלא הסגר שבעה ולא נתברר לי מהו ענין נזיפה אם הוא כעין נידוי או לא לפי שאנו רואין הא דאמר בתענית (דף יב:) בשאילת שלום שבין אדם לחבירו כבני אדם הנזופים למקום וכן בחולין (דף קלג.) וליקריין לרבא נזוף היה אלמא איכא בנזיפה מניעת הדבור ומניעת שלום ואיני מוצא על שאר הדינין מהו ואפילו יש לומר שאני נזוף לשמים דחמיר מ"מ מנזיפתו של רבי חייא למדנו שלא בא לבית מדרשו של רבי ל' יום אלא מלמד היה לרב בביתו והכי איתא בירושלמי (כלאים פ"ט הלכה ד) הלין תלתין יומין יליף רב מרבי חייא כל כללי דאורייתא ושמעתתא דבבלאי ודומה שהוא ענין הכלמה כדכתיב הלא תכלם שבעת ימים כאדם שהוא מוכלם ועומד בביתו ומתחבא מבני אדם ואינו מראה פנים למי שהוא נכלם ממנו ואינו עומד בגלוי הראש שנכלם אצלו וממעט בדיבורו ובשוחקו וממעט בעיסקא כמי שהוא מרוחק מגדול ממנו וצריך שיצטער בעצמו לעיני רואין אבל ריחוק בני אדם ממנו לא ולא באכילה ולא בשתיה ולא בישיבה ולא בשאילת שלום ולא בעטיפה ולא בגיהוץ ותספורת ולא בנעילת הסנדל לא מצינו לו איסור ודומה שהנזיפה אינה צריכה היתר שלא מצינו לבר קפרא ולמר עוקבא שהותרו והא דשלח ליה רבי לר' חייא תא לא מפני שצריך להתרה אלא להודיע שמקצת היום ככולו ועוד משום חיבתו של רבי חייא שהיה מתאוה לראותו והנזיפה אינה צריכה פיוס אלא שהנזיפה שהן נוהגין בעצמם היא עיקר הפיוס:

הלכה ח

ירושלמי (הלכה א) בימיו דרבי זירא הוו מרחיקין ומקרבין אמר להן רבי אילעאי השתא מרחיקין והשתא מקרבין אמר רב אסי חזרו ונמנו לכשיחזרו בהן יהו מקרבין אותן מדקאמר השתא מרחיקין השתא מקרבין מיחזי דהוי מרחיקין ומקרבין לאלתר ואע"פ שלא חזר בו ואני תמיה על מה שנהגו כך ומה היו אומרים בהא דתניא אין נידוי פחות מל' יום ונראה מכאן שהכל תלוי בדעת ב"ד למעט ולרבות בימי נידיו ולהוסיף על הנידוי ולמעט (בימי הנידוי ולרבות) ממה שהיו מרחיקין ומקרבין לאלתר בלא חזרה אלא כך היתה כוונתם בתחלה בשעת הנידוי וכל שכן אם התנו לו ימי הנידוי בכך וכך שמתירין

לו הנידוי כשיבא זמן שפסקו לו אלא שגער בהם רבי אילעאי שהיו עושין דבריהם כחוכא ואטלולא והיתה יראתם מתמעט וחזרו ונמנו לכשיחזור בו יהו מקרבין אותו ולפחות מן הנידוי ולרבות עליו: מה שאמרנו לעיל (סי' ה) ממעשה ברק דשמתיה למרוז דכתיב אורו מרוז שהוא נידוי וקללה כי בלשון ארור יש נידוי וקללה מאי שמתא שם מיתה ושממה יהא ונידוי לחודיה אין בו קללה אלא אומר בנידוי יהא ובלשון ארור יש נידוי וקללה כדאיתא בשבועות (דף לו.) ומנ"ל דמחרימים כלומר יהא בחרם והוא חמור מאד מן הנידוי ומן השמתא כי יש בו נידוי ויש בו קללה ויש בו איסור הנאה מבני אדם חוץ מכדי חייו בלבד ואין מחרימין אלא על מי שנתקשה לב"ד פעם ושתים כדאמר לעיל מנדין לאלתר ושונין לאחר ל' יום ומחרימין לאחר ששים יום ואם רצו בית דין להחמיר עליו יותר מזה לפי שראו בו קושי האיסור והעבירה מחרימין גם האוכל והשותה עמו והיושב בארבע אמותיו כדאמר לעיל אורו ארור יושביה ואעפ"כ מנודה סתם אין אוכלין ושותין עמו ואין יושבין בד' אמותיו חוץ מבני ביתו אשתו ובניו שמותרים עמו ואעפ"כ האוכל עמו והיושב עמו אין עליו דין מנודה ומוחרם עד שיחרימו או ינדו בפירוש ומנ"ל דמנודה סתם אין יושבין בד' אמותיו וכ"ש דאין אוכלין עמו מעובדא דרבי אליעזר (ב"מ דף נט:) שבירכוהו וישב לו רבי עקיבא ברחוק ד' אמות ומנין שאשתו ובניו מותרין לעמוד בתוך ד' אמותיו ממעשה דהורקנוס בנו (סנהדרין דף סח.) שהיה משמשו וחולץ תפיליו ועוד מדבעיא לן במנודה מהו בתשמיש המטה אלמא אשתו מותרת לישב בד' אמותיו והטעם שכן דעת המנדין להיות בלא למנוע ממנו תשמיש בני ביתו כדאמר בנדרים (דף לט.) מחיותיה לא אדריה ואינו יכול להיות בלא שימוש בני ביתו ועוד נראה לי הא דאמר במנודה סתם שהוא אסור בדיני המנודה דדוקא במנודה לב"ד שהוא מנודה לכל אדם כגון לא אתי לדינא או דלא ציית דינא או לאפקרותא או לדבר עבירה בין שנידהו ב"ד בין שנידהו כל אדם נידויו שוה בין לעירו בין לעיר אחרת ואפילו לנשיא זהו אסור בכל דין המנודה אבל מנודה לחצאין כגון תלמיד שנדה לכבודו וכן מנודה לעיר אחרת שנדהו לכבודם כיון שאינו מנודה לכל אינו אסור בדיני המנודה אלא שבני אדם מרחיקין אותו כדי לביישו אבל אבילות אין עליו שאין אבילות לחצאין עכ"ל הא דאמרינן מנודה לעיר אחרת אינו מנודה לעירו לעירו הוא דאינו מנודה אבל לשאר עיירות מנודה ובהנהו דשוו לדידיה אבל דעדיפי מיניה לא כל זה מדברי הראב"ד ז"ל:

הלכה ט

א"ר חסדא ונידוי שלנו כנזיפה שלהם ונזיפה דידהו שבעה אבל נזיפה של נשיא ל' יום ונזיפה דידן כמה הוי חד יומא כי ההיא אינתתא דהות יתבא בשבילא וקא פשטה כרעה

והוי קחליף צורבא מדרבנן ולא איכנע' קמיה אמר כמה חציפא ההיא איתתא אתיא לקמיה דרב נחמן אמר לה מי שמעת שמתא מפומיה אמרה ליה לא אמר לה זיל נהוג נזיפותא בנפשך חד יומא:

הלכה י

אמר רב הונא תלמיד חכם שנידה לכבודו נידויו נידוי דתניא מנודה לרב מנודה לתלמיד מנודה לתלמיד אינו מנודה לרב לרב אינו מנודה הא לכ"ע מנודה למאי אילימא מנודה למילי שמיא והא כתיב אין חכמה ואין תבונה [ואין עצה] לנגד ה' אלא לכבוד עצמו אמר רב יוסף צורבא מדרבנן עביד דינא לנפשיה במילתא דפסיקא ליה שברור לו הדין ידין ומוציא מבעל חובו בעל כרחו ויכול לנדות על דינו וקשה הדבר לפרש כך אם הדין ברור לו אינו ברור לאחרים ואיכא חילול השם בדבר ועוד הא אף שהדבר ברור אין אדם דן דינו של קרובו וכ"ש של עצמו ור"ת פי' כגון הקורא לחבירו עבד וכיוצא בו משמע דלענין נידוי קאמר דוקא ולא לענין ממון מיהו קשה לי מ"ש מילתא פסיקא בדבר גדול כזו בכל ענין ביזוי שיבזה אדם ת"ח יכול לנדותו לכבוד עצמו ויש לומר דמילתא פסיקא דאמרינן עביד איניש דינא לנפשיה היינו שהוא מנודה לכל ישראל כאלו נידוהו ב"ד:

הלכה יא

אמתא דבי רבי חזיתיה לההוא גברא דהוה קמחי לבנו הגדול אמרה להוי ההוא גברא בשמתא דקעבר אלפני עור לא תתן מכשול דתניא ר' ישמעאל אומר לפני עור לא תתן מכשול במכה לבנו גדול הכתוב מדבר ולא נהגו חכמים קלות בנידויה שלשה שנים תמה הראב"ד ז"ל למה שהה זה בנידויה ג' שנים אם היתה היא קיימת למה לא התירה לו ואם מתה למה לא התיר לו רבי וא"ת שכבר מת למה לא היה מתיר ר"ג שהיה נשיא ואמרי' לקמן בשמעתין נידוהו ואינו יודע מי נידהו ילך אצל נשיא אלמא נשיא עדיף מכולהו וכן ההוא צורבא מדרבנן דהוו סנו שומעניה אמאי לא שרי לו נשיא ותירץ דודאי כשאינו יודע מי הוא המנדה אז הנשיא מתיר דאזלינן בספיקא בתר רובא ורובא דישראל לא שקלי כהדי נשיא אבל כשהמנדה הוא ידוע והוא חשוב ימנע כל אדם מלשקול עצמו כנגדו שאם הוא שוה לו בחכמה שמא אינו שוה לו ביראת חטא ולא לגדולה ולא למנין שנים ועל כל זה צריך לדקדק כשירצה אחר להתירו מה שאסר חבירו והשפחה היה בה חכמה יתירה ויראת חטא ולא רצו לשקול עצמם כנגדה עד שנזקקו לו גדולי הדור והתירו לו. ההוא צורבא מדרבנן דהוו סנו שומעניה פרש"י שהיה שם שמים מתחלל על ידו כגון הא דגרסי' בפרק יום הכפורים (יומא דף פו.) היכי דמי חילול השם כל שחביריו מתביישים משמועתו או דקא אמרי אינשי שרא ליה מרא לפלניא וכגון אלישע

אחר (חגיגה דף טו.) שהיה מתעסק בספרי מינין ושותה במיני זמר וכל צורבא מדרבנן דהכי עובדיה מיתקרי סנו שומעניה אמר רב יהודה היכי ליעבד לישמתיה צריכי ליה רבנן לא לישמתיה קא מתחלל שם שמים אמר ליה רבא לרב חיננא מידי שמיע לך בהא אמר ליה הכי א"ר יוחנן מאי דכתיב כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו [וגו'] אם דומה הרב למלאך ה' צבאות יבקשו תורה מפיהו ואם לאו אל יבקשו תורה מפיהו שמתיה רב יהודה לסוף חלש רב יהודה אזלו רבנן לשיולי ביה על איהו נמי בהדי רבנן כדחזיה רבי יהודה אחיך א"ל לא מיסתייה דשמתיה להההוא גברא אף חוכי נמי קמחייכת בי אמר ליה לאו בדידך אנא קמחייכינא אלא דקמחייכינא דכי אזלינא בעלמא דאתי בדיחא דעתאי דאפילו גברא רבה כוותיך לא מחנפי נח נפשיה דרב יהודה אתא לבי מדרשא אמר להו שרו לי. אמרו ליה רבנן גברא רבה כרב יהודה ליכא דלישרי לך זיל גבי דר' יהודה נשיאה דלישרי לך אזל לגביה אמר ליה לרבי אמי זיל עיין בדיניה סבר למישרי ליה עמד רבי שמואל בר נחמני על רגליו ואמר מה שפחתו של רבי לא נהגו חכמים קלות ראש בנידויה שלשה שנים יהודה חבירנו על אחת כמה וכמה א"ר זירא מאי האי דקמן דאתא האי סבא האידנא לבי מדרשא דהא כמה שנין לא אתא ש"מ לא איבעי למישרי ליה לא שרו ליה הוה קא בכי ואזיל אתא זיבורא וטרקיה אאמתיה ושכיב עיילוהו למערתא דחסידי ולא קבלוהו למערתא דדייני וקבלוהו. ה"ג ר"ח מאי סנו שומעניה דעבד כרבי אילעאי דתניא ר' אילעאי הזקן אומר אם רואה אדם שיצרו מתגבר עליו פירוש מבקש לשתות במיני זמר ולשמוח בשמחה המרגילה לידי עבירה כגון זה ילך למקום שאין מכירין אותו וילבש שחורים ויתכסה שחורים ויעשה מה שלבו חפץ כגון אכילה ושתיה במיני זמר וכיוצא בהן אבל דבר עבירה שיש בו דין אדם או דין שמים ואפילו חייבי עשה וכ"ש למעלה מהן שאיסורן איסור עולם ח"ו שהתיר ר' אילעאי ואפילו בסתר אלא כגון על הדרך שפירשנו הוא שאמר לעשות ואפילו דברים הללו לא התיר לו אלא כמשיא עצה טובה לעשות כך כדי להבטיח את יצרו להשלים תאותו וכיון שיראה עצמו לבוש שחורים ועטוף שחורים משתבר יצרו וימנע ואינו עושה וזה צורבא מדרבנן עבד כר' אילעאי לבש שחורים ועטף שחורים ואח"כ חזר לשתות בכל מיני זמר כמה שהיה עושה ולפיכך שמתיה רב יהודה ע"כ פר"ח ז"ל וליתא לדרבי אילעאי אלא אע"פ שמתגבר יצרו של אדם עליו מיבעי ליה לאותובי יצריה דקי"ל (ברכות דף לג:) הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים:

הלכה יב

רבי שמעון בן לקיש הוה מנטר פרדיסא אתא ההוא גברא קאכיל תאני רמא ביה קלא ולא אשגח ביה אמר ליהוי ההוא גברא בשמתא א"ל אדרבה ליהוי ההוא גברא בשמתא אם ממון נתחייבתי לך נידוי מי נתחייבתי לך אתא שאיל בי מדרשא אמרו ליה דידיה נידוי דידך לאו נידוי ומיירי שנידהו לאחר שאכל אבל אם אמר לו אל תאכל ואעפ"כ אכל היה יכול לנדותו כי הרואה שחבירו עושה עבירה אפילו איסור דרבנן חייב לנדותו כדאמרינן בפרק הדר (דף סג') רבינא שמתיה להההוא גברא שהיה משתמש באילן בשבת. מאי תקנתיה זיל לגבי נשיאה דלישרי לך דתניא נידוהו ואינו יודע מי נידהו ילך אצל נשיא ויתיר לו נידויו:

הלכה יג

גרסינן בפרק אלו הן הגולין (מכות דף יא:) אמר רב יהודה אמר רב נידוי על תנאי אפילו מעצמו צריך הפרה מנ"ל מיהודה דכתיב אם לא הביאותיו אליך וגו' וא"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן מאי דכתיב יחי ראובן ואל ימות וזאת ליהודה כל אותן מ' שנה שהיו ישראל במדבר היו עצמותיו של יהודה מגולגלין בארון עד שעמד משה ובקש עליו רחמים ואמר רבש"ע מי גרם לראובן שיודה יהודה וזאת ליהודה שמע ה' קול יהודה עלו איבריה לשפא ולא הוו מסקי ליה למתיבתא דרקיעא ואל עמו תביאנו ולא הוה ידע מישקל ומיטרח בהדי רבנן וידיו רב לו ולא הוה מסיק אליבא דהלכתא ועזר מצריו תהיה אור"ת דוקא בכה"ג שהמנודה מסופק בשעת הנידוי אם יוכל לקיים התנאי כי יהודה קיבל עליו להביא בנימין ומאריא וגנבי שהן בידי שמים לא יוכל לשומרו אבל אם ברור לו שיוכל לקיים התנאי א"צ התרה והביא ראיה מפרק מציאת האשה (כתובות דף סט.) דאמר ליה רב הונא לרב ששת בשמתא ליהוי מאן דלא אמר ליה ולא קאמר שהוצרך היתר אותו נידוי:

הלכה יד

גרסינן בפ"ק דנדרים (דף ז:) א"ר אילא אמר רב נידוהו בפניו אין מתירין לו אלא בפניו נידוהו שלא בפניו מתירין לו בין בפניו בין שלא בפניו:

הלכה טו

אמר רב חנן אמר רב השומע הזכרה מחבירו צריך לנדותו ואם לא נדהו יהא עצמו בנידוי שכל מקום שהזכרת השם מצויה עניות מצויה ועניות כמיתה שנאמר כי מתו כל האנשים המבקשים את נפשך תניא ר"ש בן יוחי אומר כ"מ שנתנו חכמים עיניהם או מיתה או עוני אמר רב ייבא הוה קאימנא קמיה דרב הונא שמע להההיא איתתא דקא

מפקה שם שמים לבטלה שמתה ושרי לה לאלתר באנפה שמע מיניה תלת שמע מיניה השומע הזכרה מחבירו חייב לנדותו וש"מ נידוהו בפניו אין מתירין לו אלא בפניו וש"מ אין בין נידוי להפרה כלום אמר רב גידל אמר רב ת"ח מנדה לעצמו ומיפר לעצמו פשיטא מהו דתימא אין חבוש מתיר עצמו מבית האסורין קמ"ל:

הלכה טז

אמר רבי יוסף (נדרים דף ח.) נידוהו בחלום צריך עשרה בני אדם להתיר לו והוא דמתנו הלכתא ואי ליכא אפילו תנו ולא מתני ואי ליכא ליזל וליתיב אפרשת דרכים ויהיב שלמא לבי עשרה עד דאיקלע לבי עשרה דתנו הלכתא א"ל רבינא לרב אשי אי ידע מאן שמתיה מהו למישרי ליה א"ל לשמתא שויוה שליח למישרי ליה לא שויוה שליח א"ל רב אחא בריה דרבא לרב אשי שמתיה ושרי ליה בחלמא מאי א"ל כשם שאי אפשר לבר בלא תבן כך אי אפשר לחלום בלא דברים בטלים. אמר רב הונא באושא התקינו אב ב"ד שסרח אין מנדין אותו אלא אומרים לו הכבד ושב בביתך חזור וסרח מנדין אותו בפרהסיא שנא' וכשלת היום וכשל גם נביא עמך לילה כסהו כלילה אמר רב פפא תיתי לי דלא שמתיה ליה לצורבא מרבנן מעולם אלא כי מיחייב צורבא מרבנן שמתא היכי עביד כי האי דבמערבא מימנו אנגידא דצורבא מרבנן ולא מימנו אשמתא ומאי שמתא שם מיתה ושמואל אמר שממה יהא אמר ר"ל כשם שנכנסת ברמ"ח אברים כך כשהיא יוצאת יוצאת מרמ"ח אברים כשהיא נכנסת כתיב והיתה העיר חרם בגימטריא רמ"ח הוי וכשהיא יוצאת דכתיב ברוגז רחם תזכור רח"ם הכי הוי א"ר יוסף שדי שמתא אגנובתיה דכלבא איהי דידה עבדא. ההוא כלבא דהוי קאכיל מסאני דרבנן ולא הוו ידעי מאן קא עביד שמתיה למאן דעביד איתלא נורא בגנובתיה ואכלתיה. מאי שיפורי שנפרעין ממנו מאי תברי אמר רב יצחק בריה דרב תברא בתי:

הלכה יז

הנזיר והמצורע כו' תניא כל אלו שאמרו מותרים לגלח במועד בשלא היה להם פנאי אבל היה להם פנאי לגלח ולא גלחו אסורין והנזיר והמצורע אע"פ שהיה להם פנאי לגלח ולא גלחו מותרין שלא ישהו קרבנותיהן ואבל שחל שביעי שלו להיות בשבת ערב הרגל מותר לגלח ברגל דכיון דשביעי שלו בשבת אנוס הוא ולפיכך מותר לגלח ברגל דקי"ל כאבא שאול דאמר מקצת היום ככולו ויום שביעי עולה לכאן ולכאן כדבעינן למימר לקמן (סימן כו):

הלכה יח

ת"ר כל אלו שאמרו מותרין לגלח ברגל מותרין לגלח בימי אבלם וה"מ כשתכפוהו אביליו אבל לא תכפוהו אביליו הכביד שערו מקיל בתער [ולא] במספרים ומכבס כסותו במים אבל לא בנתר וחול ורוחץ כל גופו בצונן אבל לא בחמין כדגרסי' במסכת תענית (דף יג.) אמר ר' אבא הכהן משום ר' יוסי הכהן מעשה ומתו בניו של רבי יוסי בר' חנינא ורחץ בצונן כל שבעה ואוקימנא שתכפוהו אבליו:

הלכה יט

ת"ר כשם שאמרו אסור לגלח במועד כך אסור ליטול צפרנים במועד דברי רבי יהודה ורבי יוסי מתיר וכשם שאמרו אסור לגלח בימי אבלו כך אסור ליטול צפרנים בימי אבלו דברי רבי יהודה ור' יוסי מתיר אמר עולא הלכה כר' יהודה באבל והלכה כרבי יוסי במועד ושמואל אמר הלכה כרבי יוסי בזה ובזה דאמר שמואל הלכה כדברי המיקל באבל וקי"ל כשמואל ולא שנא צפרנים דיד ולא שנא צפרנים דרגל כולהו שרי להו וה"מ בשיניו אבל בגנוסטרא אסור דאמר רב חייא בר אשי א"ר בגנוסטרא אסור וחזינא למקצת רבוותא דאמרי דוקא בתוך שלשים יום אבל בתוך שבעה אסור ואנן לא סבירא לן הכי אלא אפילו תוך שבעה שרי וה"מ בימי אבלו אבל במועד אפילו בגנוסטרא מותר ומייתי ראיה מדאמר רב שמן בר אבא הוה קאימנא קמיה דר' יוחנן בבי מדרשא בחולא דמועדא ושקלינהו לטופריה בשיניה וזרקינהו. ואמרי' ש"מ תלת ש"מ מותר ליטול צפרנים במועד וש"מ אין בהם משום מיאוס וש"מ מותר לזורקן ומדקאמר דשקלינהו לטופרי בשיניה ש"מ דבגנוסטרא אסור ואנן לא ס"ל הכי דבגנוסטרא אסור מדאמר ש"מ תלת הוה ליה למימר ש"מ ד' ונימני ליה בהדייהו ומדלא אמר הכי ש"מ דבגנוסטרא מותר והא דשקלינהו בשיניה משום דהוה קאי בבי מדרשא דליכא גנוסטרא ולפיכך לא מני ליה בהדייהו ולהכי איצטריך למימר דהוה קאי בבי מדרשא כי היכי דלא נגמר מיניה דבגנוסטרא אסור הלכך לא גמרינן מיניה אלא הני תלת בלחוד ותו לא מידי: ת"ר שלשה דברים [נאמרו] בצפרנים קוברן צדיק שורפן חסיד זורקן רשע וטעמא מאי שמא תעבור עליהן אשה עוברה ותפיל וה"מ בדוכתי דנפלי בה אבל אי כנישא להו לבתר דנפלי ושדי להו אבראי לית לן בה דכיון דאישתני אישתני והא דזרקינהו ר' יוחנן בבי מדרשא לא שכיחי נשים:

הלכה כ

אמר רב יהודה אמר רב זוג בא מחמתן לפני רבי ובקשו ממנו צפרנים והתיר להם ואם בקשו ממנו שפה היה מתיר להם שמואל אמר אף בקשו ממנו שפה והתיר להם אמר

אביטול ספרא משמיה דרב שפה מזוית לזוית הנחה כל שמעכבה א"ר אמי ובשפה המעכבת פירש הראב"ד ז"ל מזוית לזוית זהו כל שלמעלה מפתיחת הפה הנחה זהו מה שחוץ לפה מכאן ומכאן וקרי ליה הנחה מפני שצריך להניחו שלא יגלח אותו במועד אלא מה שמעכב עליו אבל בשפה יכול לגלח בין שהוא מעכב בין שאינו מעכב רבי אמי אמר ובשפה נמי כל שמעכבת ופליג אדרב ואמר דשפה אינו יכול לגלח אלא מה שהוא מעכב ממנה כך מצאתי הנוסח בה"ג הלכך כיון דרבי אמי פליג אדרב והוא בתראה הלכתא כוותיה ע"כ וגם הביא ראיה מכאן דצפרנים מותרין ליטול בחול המועד אף בגנוסטרא מדהתיר להם בסתם משמע אף בגנוסטרא דומיא דשפה ומה שכתב דהלכתא כוותיה דרבי אמי דהוא בתראה לא נהירא לי דהא דפסקו הגאונים כבתראי היינו מאביי ואילך אבל מקמי הכי אין הלכה כתלמיד במקום רב ועוד בשל סופרים הלך אחר המיקל והכי סבירא ליה הרב אלפסי שכתב בהלכותיו ומותר לגלח שפה בחול המועד ומשמע דלא מפליג:

הלכה כא

א מתני' ואלו מכבסין במועד הבא ממדינת הים ומבית השביה והיוצא מבית האסורין ומנודה שהתירו חכמים ומי שנשאל לחכם והותר ומטפחות הידים ומטפחות הספרים ומטפחות הספג הזבין והזבות הנדות והיולדות וכל העולה מטומאה לטהרה הרי אלו מותרין ושאר כל אדם אסורין:

ב גמ' אמר רבי אסי אמר רבי יוחנן מי שאין לו אלא חלוק אחד מותר לכבסו במועד. ירושלמי (הלכה ב) בעון קומי ר' יוסי בגדי קטנים מהו א"ל כמי שאין לו אלא חלוק אחד דמי שלח רב יצחק בר יעקב בר גיורי משמיה דר' יוחנן כלי פשתן מותר לכבסן בחולו של מועד והאידנא נהוג בהן איסור ואין להתירו:

הלכה כב

מתני' ואלו כותבין במועד קידושי נשים וגיטין ושוברין דייתיקי מתנה. ופרוזבולין ואיגרות שום ואיגרות מזון שטרי חליצה ומיאונין ושטרי בירורין וגזירות ב"ד ואיגרות של רשות פירוש איגרות שאילות שלום והכי פירשו בירושלמי (הלכה ג) וקרי לה רשות לפי שאין בהן צורך כל כך:

הלכה כג

גמ' אמר שמואל מותר לארס אשה בחול המועד שמא יקדמנו אחר ברחמים תנא דבי שמואל מארסין אבל לא כונסין ואין עושין סעודת אירוסין ולא מייבמין מפני ששמחה היא לו:

הלכה כד

א מתני' אין כותבין שטרי חוב במועד ואם אינו מאמינו או שאין לו מה יאכל הרי זה כותב אין כותבין ספרים תפילין ומזוזות במועד ואין מגיהין אות אחת אפילו בספר עזרא ר' יהודה אומר כותב אדם תפילין ומזוזות לעצמו וטוה על יריכו תכלת לעצמו:

ב גמ' ת"ר כותב אדם תפילין ומזוזות לעצמו ולאחרים בטובה דברי ר"מ רבי יהודה אומר מערים ומוכר את שלו וכותב לעצמו רבי יוסי אומר כותב ומוכר כדי פרנסתו. אורי ליה רב לרב חננאל וכן אורי ליה רבה בר בר חנה לרב חננאל הלכה כותב ומוכר לעצמו כדי פרנסתו פירוש כדי פרנסתו בריוח דמי שאין לו מה יאכל מותר לעשות כל מלאכה אמר רב יהודה אמר שמואל וכן אמר רבי חייא בר אבא א"ר יוחנן הלכה טווה בין באבן בין בפלך והלכה כותב ומוכר כדי פרנסתו תניא בתוספתא דמשקין (פ"ב) כותב אדם חשבונותיו במועד ומחשב יציאותיו במועד ומקבלין קבולת במועד למוצאי מועד אבל לא ימוד ולא ישקול ולא ימנה כדרך שהוא עושה בחול:

הלכה כה

א מתני' הקובר את מתו שלשה ימים קודם לרגל בטלה ממנו גזירת שבעה שמונה ימים בטלה ממנו גזירת שלשים (יום) מפני שאמרו שבת עולה ואינה מפסקת רגלים מפסיקין ואינם עולים ר"א אומר משחרב בית המקדש עצרת כשבת רבן גמליאל אומר ר"ה ויוה"כ כרגלים וחכ"א לא כדברי זה ולא כדברי זה אלא עצרת כרגלים וראש השנה ויום הכפורים כשבת:

ב גמ' ת"ר קיים כפיית המטה שלשה ימים קודם הרגל אין צריך לכפות אחר הרגל דברי ר' אלעזר וחכ"א אפי יום אחד ואפי' שעה אחת א"ר אלעזר הן הן דברי ב"ש [הן הן] דברי ב"ה שבית שמאי אומרים ג' ימים וב"ה אומרים יום אחד כתב הראב"ד נ"ל מדקדתני כי האי לישנא ולא קתני לישנא דמתני' הקובר את מתו שלשה ימים קודם הרגל וקתני קיים כפיית המטה ש"מ בעינן קיום אבילות קודם הרגל שאם לא קיים אבילות קודם הרגל שוגג או מזיד אין רגל מפסיקו שלא יהא חוטא נשכר ומניה ילפינן לכל אבל שלא נהג אבילות תוך ז' שישלים אבילתו תוך שלשים חוץ מן הקריעה שאם עבר ולא קרע בשעת חיובו שאין קורע לאחר ז' כענין שאמרו מי שאין לו חלוק ונזדמן לו חלוק בתוך ז' קורע אחר ז' אינו קורע דוקא בשאר מתי מצוה כדאמר לקמן (מועד קטן (דף כ:)אורי) ליה רבי יוחנן לר' חייא בר אבא אפילו יום אחד ואפילו שעה אחת רבה אמר הלכתא כת"ק דידן דאמר הקובר את מתו ג' ימים קודם הרגל ומסקנא א"ל רב חביבא מפרת לרבינא הלכתא מאי א"ל אפילו יום אחד ואפילו שעה אחת וכן הלכתא:

הלכה כו

אמר רב גזירות בטלו ימים לא בטלו שאם לא גלח ערב הרגל אסור לגלח אחר הרגל ושמואל אמר ימים נמי בטלו והלכתא כשמואל דקי"ל כאבא שאול דאמר אם חל שביעי שלו ערב הרגל מגלח בערב הרגל דקסבר מקצת היום ככולו ויום שביעי עולה לכאן ולכאן עולה למנין שבעה ועולה למנין שמונה שהוא מכלל שלשים ואם לא גלח ערב הרגל שהוא שביעי שלו מותר לגלח אחר הרגל שכשם שמצות יום אחד ושעה אחת מבטלת גזירת שבעה כך מצות שבעה מבטלת גזירת שלשים ומודים חכמים לאבא שאול כשחל שמיני שלו בשבת ערב הרגל שמותר לגלח ע"ש ומודים חכמים לאבא שאול ביום שלשים שמקצת היום ככולו. אמר רבא הלכתא כאבא שאול ביום שלשים שמקצת היום ככולו ואין הלכה כמותו ביום שביעי ונהרדעי אמרי הלכה כמותו בזה ובזה דאמר שמואל הלכה כדברי המיקל באבל וכן הלכתא וא"ר הונא בריה דרב יהושע הכל מודים שאם חל [שלישי] שלו להיות ערב הרגל שאסור ברחיצה עד הערב וה"ה אפי' יום ששי מאי טעמא דאכתי לא שלים אבילות דידיה אלא רגל הוא מפסיק ליה אבילות הלכך אין מותר לרחוץ אלא עד דעייל רגל וקי"ל כוותיה. כתב הראב"ד ז"ל הא דלא אמרינן מקצת היום ככולו לענין רחיצה משום דאפשר ליה לרחוץ לאורתא משא"כ בתגלחת ותכבוסת שהרי אסור לגלח ולכבס משתחשך ואע"פ שמותר לכבס ערב הרגל מ"מ אסור ללובשו עד שתחשך דהוה כרחיצה והכי אמרינן לקמן (דף כו ע"א) בזקיפת המטה שזוקפה ערב שבת ואעפ"כ אינו יושב עליה עד שתחשך ובתום הראב"ד שפי' לפני ריב"ם הקשה מ"ש מגילוח דשרי' בשביעי ערב הרגל ותירץ דברחיצה ותכבוסת בתוך שבעה החמירו יותר מגילוח דהוי בתר שבעה ולפי זה אסור לכבס תוך שבעה אפילו ערב הרגל ומסתבר כדברי הראב"ד ז"ל דאף כיבוס מותר תוך שבעה בערב הרגל כיון דאי אפשר לו לכבכס בלילה וכ"כ הרמב"ן ז"ל:

הלכה כז

והלכה למעשה הקובר את מתו ברגל לא חיילא עליה אבילות אלא לאחר הרגל ונקיט שבעת ימי אבילות מיו"ט אחרון ואע"ג דלא נהיג ביה אבילות סליק ליה למנין שבעה דלא נקיט בתר הרגל אלא ששה בלבד ומאן דשכיב ליה שיכבא ביו"ט שני של יו"ט האחרון או ביו"ט שני של עצרת נוהג בו אבילות דהוי יום מיתה ויום קבורה והכין אסכימו רבנן דאבילות יום ראשון דאורייתא הוא דכתיב ואכלתי חטאת היום וכתיב ואחריתה כיום מר ויו"ט [שני] מדרבנן וכיון דאבילות יום ראשון מדאורייתא ויו"ט אחרון דרבנן אתי עשה דיחיד דאורייתא ודחי עשה דרבים דרבנן ולפי דבריהם צריך לחלק

באבילות דאם מת אחיו מאמו ואחותו נשואה ביו"ט שני אינו מתאבל דלא אתי עשה דיחיד דרבנן ודחי עשה דרבים. אלה הם דברי חכמים הראשונים ולמעלה (סי' ג) כתבתי שהכריעו חכמים האחרונים שאין שום אבילות דאורייתא אף ביום ראשון כי אם אנינות וראיותיהם. ברורות וחזקות ולא תזוז מינה: הקובר את מתו ברגל אע"ג דאין רגל עולה למנין שבעה עולה לו למנין שלשים וכי תנן הרגלים מפסיקין ואינן עולים למנין שבעה הוא דאינן עולים דאין מצות שבעה נוהגת ברגל אבל למנין שלשים עולין הואיל ומצות שלשים נוהגת ברגל דהא אינו מגלח וכן הלכתא תניא נמי הכי רגל עולה למנין שלשים כיצד קברו בתחלת הרגל מונה שבעה אחר הרגל ומלאכתו נעשית ע"י אחרים ועבדיו ושפחותיו עושין בצנעה בתוך ביתו ואין רבים מתעסקין בו שכבר נתעסקו בו ברגל ורגל עולה לו למנין שלשים:

הלכה כח

מפני שאמרו שבת עולה ואינה מפסקת בעא מיניה ר"י משמואל יש אבילות בשבת או אין אבילות בשבת א"ל אין אבילות בשבת: תניא אבל כל ז' קורעו לפניו ואם בא להחליף מחליף וקורע ובשבת קורעו לאחריו ואם בא להחליף מחליף ואינו קורע ואותן קרעים אין מתאחין ודוקא על אביו ואמו אבל על שאר קרובים אפילו תוך ז' מחליף ואינו קורע שכל קרע שאינו בשעת חימום אינו קרע ואמוראי פליגי ביה דגרסי' בגמרא אותן קרעים מתאחין או אין מתאחין פליגי ביה אבוה דר' אושעיא ובר קפרא חד אמר מתאחין וח"א אין מתאחין ויש פוסקין דהולכין אחר המיקל בדברי סופרים והא דפסק הרב אלפס ז"ל לחומרא משום דאמרינן ר' אושעיא סבירא ליה דאין מתאחין דהוה ליה מאן דאמר מתאחין חד לגבי תרי וכן פסק הראב"ד ז"ל משום דגרסי' בירושלמי (הלכה ח) הרי שהיה מחליף בגדים כל שבעה חייב לקרוע ר' חייא רבה ור' חמא אבוה דר' אושעיא תרוייהו אמרי כולם אסורין באיחוי בר קפרא אמר אין איסור באיחוי אלא יום הראשון בלבד א"ר חיננא פלוגתא אוחרי ביניהון מאן דאמר כולן אסורין באיחוי עושה שאר הימים כיום הראשון ואפילו יש עליו כמה בגדים חייב לקרוע את כולן ומאן דאמר אין לך איסור באיחוי אלא יום ראשון עושה שאר הימים תוספת ואין קורע אלא העליון נמצא בר קפרא יחיד והלכה כרבים הלכך קורע את כולן ואין מתאחין. אמר רב מנשיא בר תחליפא אמר רב כהנא אמר שמואל פח"ז חובה נת"ר רשות פח"ז פריעת הראש חזרת קרע לאחוריו זקיפת המטה פריעת הראש שמגלהו מעטיפה שלו נת"ר נעילת סנדל תשמיש המיטה רחיצה בחמין רשות יכול לנהוג אותן ואין בהן משום אבילות הלכך חייב לנהוג אותן כמו בחול כיון דאינו נראה כאבילות אמר רבי יעקב א"ר יוחנן

לא שנו שפריעת הראש חובה אלא שאין לו מנעלין ברגליו אבל יש לו מנעלין ברגליו מנעליו מוכיחין עליו והויא פריעת הראש נמי רשות ומסקנא דברים שבצנעה נוהג כגון כיסוי הראש ורחיצה בחמין ותשמיש המיטה וכיוצא בהן נוהג בהן בצנעה דאמרינן אביי אשכחי' לרב יוסף דפריס ליה סודרא אריש"א א"ל לא סבר לה מר דאין אבילות בשבת אמר ליה הכי א"ר יוחנן דברים שבצנעה נוהג והאידנא דאין רגילות לילך יחף הוי נעילת הסנדל חובה ותלמוד תורה יראה דהוה דבר שבצנעה אבל לחזור הפרשה כיון דחייב אדם להשלים פרשיותיו עם הצבור הוי כקורא את שמע ומותר ואם קראו את האבל לעלות לקרות בתורה צריך לעלות ואם נמנע הוי דבר של פרהסיא ושמעתי שר"ת ז"ל היו קוראים אותו בכל שבת שלישי ואירע בו אבילות ולא קראו החזן ועלה מעצמו ואמר כיון שהורגל לקרות שלישי בכל שבת הרואה שאינו עולה יאמר שבשביל זה הוא נמנע מלעלות והוי דברים שבפרהסיא. ולענין שאילת שלום בשבת גרסינן בירושלמי (הלכה ה') מקום שנהגו לשאול בשלום אבילים בשבת שואלין כהדא דר' אושעיא רבה אזל לחד אתר חזיא אבליא בשבתא שאול בון א"ל איני יודע מנהג מקומכם אלא שלום עליכם כמנהג מקומינו ודברים של צנעה נוהגין אף ברגל כדאמר בפ"ק דכתובות (דף ד.) כל אותן הימים הוא ישן בין האנשים וכו' מסייע ליה לר' יוחנן דאמר אע"פ שאמרו אין אבילות במועד אבל דברים של צנעה נוהג וימי החופה כמועד הוו: ר' אלעזר אומר משחרב בית המקדש עצרת כשבת וליתא להא דרבי אלעזר דקי"ל עצרת כרגלים דאמרינן דרש רב ענני בר ששון אפיתחא דבי נשיאה יום אחד לפני עצרת ועצרת הרי כאן י"ד ואמר רבי אלעזר אמר רבי אושעיא מנין לעצרת שיש לו תשלומין כל שבעה שנאמר בחג המצות ובחג השבועות מקיש חג השבועות לחג המצות מה חג המצות יש לו תשלומין כל ז' אף חג השבועות יש לו תשלומין כל ז' רבן גמליאל אומר ראש השנה ויוה"כ כרגלים אמר רב גידל בר מנשיא אמר שמואל הלכה כרבן גמליאל. אדבריה רב פפא לרב אויא סבא ודרש יום אחד לפני ראש השנה וראש השנה הרי כאן י"ד אמר רבינא הלכך יום א' לפני החג והחג ושמיני הרי כאן כ"א יום ולא צריך למינקט אחר הרגל אלא ט' ימים ומקצת היום ככולו. הקשה הראב"ד ז"ל מכדי רב פפא כרבן גמליאל סבירא ליה דאמר ראש השנה ויוה"כ כרגלים. וכיון דיום הכפורים רגל הוא ומפסיק למה לי חושבנא דידיה בין דליחשביה לר"ה שבעה בין דלא ליחשביה אלא חד יומא כי מטי ראש השנה בטלו גזירות ז' וכי מטי יוה"כ בטלו גזירות ל' ותירץ דבכה"ג כי מטי יוה"כ לא בטלו גזירות ל' כיון דלא הוי אבילות שבעה כי אורחייהו דתרתי הפסקות בהדי הדדי בחדא אבילות לא עבדינא אלא או שבעה כי אורחייהו או שלשים כי אורחייהו וכיון דראש השנה חשבי

במקום שבעה יום הכפורים אפילו במקום שבעה לא חשבינן ליה וכי מטו סוכות הוא דבטלה מיניה אבילות ומעיקרא לא דתרי עילויי בחדא אבילות לא עבדינן ולהכי קאמר הרי כאן י"ד ולא קאמר בטלא ממנו גזירות שבעה כמתני' לאשמועינן דבעינן אשלומי ומיזל עד הרגל וליכא הפסקה כלל מהנך עד דמטי לעיקר הרגל משום. דלא חשיבי כרגלים גמורים ומיהו אם קובר מתו שבעה ימים קודם ר"ה בטלה ממנו גזירת שלשים כרגל גמור וכן כתב בעל ההלכות היכא דמית ליה מת קודם ראש השנה יום אחד עולה לו למנין ז' וראש השנה שבעה הרי י"ד ושבעה ימים שבין ראש השנה ויום הכפורים הרי כ"א יום ויום הכפורים שהוא כנגד שבעה ונקיט לי' תרי יומי בתר יום הכפורים למישלם תלתין יומין והר"ז הלוי הקשה על פירוש זה לפיכך הקובר את מתו לאחר ראש השנה מותר לגלח בערב יו"כ שהוא יום שביעי שלו ואם זה מפני שנהג מקצת יום אחד בגזירת שלשים מותר לגלח וזה שנהג כל אלו השבעה בגזירת שלשים נאסור אותו ואין הדעת סובלת כן מיהו לא קשה כולי האי כי הראב"ד ז"ל פי' בו טעם טוב והרמב"ן ז"ל כתב דאגב דנקיט רבי ענני בר ששון יום אחד לפני עצרת ועצרת הרי כאן י"ד לאשמועינן דאין הלכה כר' אלעזר אלא עצרת כרגלים אף בזמן הזה נקט נמי רב פפא האי לישנא גבי ראש השנה לפסוק כר"ג דר"ה כרגלים וכן נראה לי שאין לעשות בנין בלא יסוד כי באו להחמיר ולומר סברות רחוקות ודחוקות מכח קושיא ואם יש תירוץ לקושיא נתרועע היסוד ונפל הבנין ויפה תירצ' הרמב"ן ז"ל ורבינו שמשון ז"ל פירש דנפקא מיניה לענין הא דתניא לעיל (דף כג.) שבת ראשונה אינו יוצא מפתח ביתו שניה יוצא ואינו יושב במקומו שלישית יושב במקומו ואינו מדבר וכו' ולענין זה קאמר הרי כאן י"ד דמיד אחר ר"ה יש לו דין שבת שלישית וכיון דנתרצה הקושיא אם כן יוה"כ מבטל ממנו גזירות שלשים ואם תאמר א"כ בחג נמי יבטל ממנו שמיני עצרת גזירת שלשים שאני התם שלא נהג כלל דין שלשים אע"ג שגיהוץ ותספורת אסורים במועד מ"מ מטעם אבילות מיהא לא נאסר. מסקנא דמלתא הקובר את מתו שעה אחת קודם הרגל אם קיים מצות אבילות באותה שעה בטלו ממנו גזירת ז' ואם נקבר עם חשיכה ולא קיים מצות אבילות לא בכפיית המטה ולא בחליצת הסנדל לא בטלה ממנו גזירת שבעה ונוהג דברים שבצנעה במועד ונוהג שבעת ימי אבילות לאחר המועד ומלאכתו נעשית ע"י אחרים ועבדיו ושפחותיו עושים בצנעה בתוך ביתו ואין רבים מתעסקין בו לנחמו שכבר נתעסקו בו ברגל ורגל עולה למנין שלשים. שבעה ימים לפני הרגל בטלה הימנו גזירת שלשים ומגלח ערב הרגל. ואם לא גלח ערב הרגל מגלח לאחר הרגל ובתוך הרגל לא יגלח ואם חל שביעי שלו בשבת ערב הרגל מגלח בתוך הרגל. קברו ברגל נוהג

דין אונן כל זמן שלא נקבר המת נקבר המת אינו נוהג דברים שבפרהסיא אבל דברים של צנעה נוהג ונוהג שבעה אחר הרגל ורגל עולה לו למנין ל' ובמנין הימים שהיו מקבורת המת עד סוף הרגל כאותן הימים בימי שבעת אבילות האחרונים מלאכתו נעשית ע"י אחרים וכו'. שעה אחת לפני הפסח אותה שעה היא כשבעה ימים ושמונת ימי פסח ומשלים עליהן ט"ו יום. שעה אחת לפני עצרת ועצרת הרי י"ד יום ועליהם משלים אחר העצרת ט"ז ויראה כיון דאנו בקיאין בקביעא דירחא ואין אנו עושין שני ימים אלא משום מנהג אבותינו בידינו דיום שני של עצרת עולה לו למנין ט"ז שעה אחת לפני ראש השנה ור"ה הרי י"ד ומגלח ערב החג שעה אחת לפני החג והחג הרי י"ד ושמיני עצרת שבעה ויום שני של שמיני עצרת הרי כ"ב ומשלים עליהם שמונה אחר החג: שלשים יום מנ"ל אתיא פרע פרע מנזיר כתיב הכא ראשיכם אל תפרעו וכתיב התם גדל פרע שער ראשו מה להלן שלשים אף כאן שלשים והתם מנ"ל אמר רב מתנה סתם נזירות ל' יום מ"ט אמר קרא יהיה בגימט' תלתין הוו. ומנ"ל לאבילות שיהא שבעה דכתיב והפכתי חגיכם לאבל מה חג שבעה אף אבילות שבעה ואימא עצרת דחד יומא הוא ההוא מיבעיא ליה לכדר"ש ב"ל דאמר ר"ש בן לקיש משום ר' יהודה נשיאה מנין לשמועה רחוקה שאינה נוהגת אלא יום אחד דכתיב והפכתי חגיכם לאבל ואשכחן עצרת דאיקרי חג וחד יומא הוא:

הלכה כט

ת"ר שמועה קרובה נוהגת ז' ושלשים והבראה וכל דין אבילות כיום קבורה שמועה רחוקה אינה נוהגת אלא יום אחד איזו היא קרובה ואיזו היא רחוקה קרובה תוך שלשים יום רחוקה לאחר שלשים יום דברי ר' עקיבא וחכמים אומרים אחת שמועה קרובה ואחת שמועה רחוקה נוהגת ז' ושלשים ואמר רבה כל מקום שאתה מוצא יחיד מיקל ורבים מחמירים הלכה כמחמירים חוץ מזו שאע"פ שר' עקיבא מיקל וחכמים מחמירים הלכה כרבי עקיבא דאמר שמואל הלכה כדברי המיקל באבל. ר' חנינא חוזאה אתיא ליה שמועתא דאבוה מבי חוזאי אתא לקמיה דרב חסדא א"ל הרי אמרו שמועה רחוקה אינה נוהגת אלא יום אחד אלמא אפילו על אביו ואמו אינה נוהגת אלא יום אחד וכתב הרמב"ן ז"ל דלענין תספורת אסור עד שיגערו בו חביריו ובגיהוץ עד שיגיע הרגל ויגערו בו ולבית השמחה עד י"ב חדש וכן בשאילת שלום ומונה מיום מיתה ולא מיום שמועה אבל אם בא לו שמועה של אביו לאחר י"ב חדש אינו נוהג אלא יום אחד לכל דבר: רב בר אחוה דר' חייא דהוה בר אחתי' דר' חייא כי סליק להתם א"ל אבא קיים א"ל אימא קיימא אימא קיימא אמר ליה אבא קיים א"ל לשמעיה חלוץ לי מנעלי והולך כלי אחרי לבית

המרחץ. שמע מינה תלת ש"מ אבל אסור בנעילת הסנדל ושמע מינה שמועה רחוקה אינה נוהגת אלא יום אחד ושמע מינה מקצת היום ככולו כתב הרמב"ן ז"ל קשיא לי מאי האי דקאמר אבל אסור בנעילת הסנדל כלומר בשמועה רחוקה פשיטא אלא במאי נוהגת יום אחד ופי' דאין אסור אלא בנעילת סנדל קאמר כלומר שדיו מכל גזירות אבילות בחליצת מנעלו וא"צ לילך לביתו ויכפה מטותיו ויתעטף בראשו שהרי ר' חייא לא עשה אלא חליצת מנעל ומיד הלך לבית המרחץ ולא כפה ולא עטף ואם אין לו מנעלו ברגלו צריך שיכפה מטתו או יתעטף בראשו דבעינן שיעשה מעשה הניכר משום אבילות ואם היה עוסק במלאכה או שהיה רוחץ וסך או עוסק בתורה ובאתה לו שמועה רחוקה הרי זה מפסיק שעה אחת משום אבילות וחוזר למה שבידו ומכל מקום אינו יוצא ידי חובתו בהפסק זה עד שיעשה מעשה הניכר לאבילות שמקצת היום ככולו:

הלכה ל

כתוב בתוספות ריב"ם וז"ל מספקא לרבי הא דאמרינן מקצת היום ככולו אי אמרינן נמי מקצת לילה ככולו או דוקא יום בעינן ונ"מ אם באת לו שמועה רחוקה בלילה וישב מקצת לילה אם מותר לרחוץ בלילה ולבסוף כתב משום דבלילה לא מוכחא מלתא שהרי דרך בני אדם לחלוץ מנעליהם בלילה ורשב"ם כתב נוהגים העם לישב מקצת יום שביעי ולא בלילה ומה שיושבין מקצת לילה באבילתו אינן מחשיבין אותו אלא ביום ולא ידענא טעמא מאי. ורבינו מאיר כתב אם שמע שמועה רחוקה בלילה דמקצת היום ככולו ואע"ג דגבי ז' לא אמרינן מקצת הלילה ככל היום כדאמר לעיל אבל כיון שעמדו מנחמין מאצלו מותר ברחיצה ומשמע דוקא ביום שביעי וכן נראה דכשמנה שלשים צריך למנות עד מקצת יום שלשים מדאמר בפ"ב דמגילה (דף כ.) וכן שומרת יום כנגד יום לא תטבול עד הנץ החמה ואמר עלה סד"א תיהוי כרחיה ראשונה של זב מה ראיה ראשונה של זב טבל ביומיה וכו' עד קמ"ל כיון דבעי ספירה וספירה ביממא היא אלמא דכל דבר דלא סליק ביומיה ובעי ספירה לא אמרינן מקצת הלילה ככל היום עד למחר הלכך אבל לא יצא מפתח ביתו עד הנץ החמה דומיא דשומרת יום וכן ביום שלשים לא יגלח עד הנץ החמה ומיהו לענין שמועה רחוקה דלא בעי ספירה אלא סגי בשעה אחת סלקא אפילו בלילה:

הלכה לא

אמר ר' יוסי בר אבין שמע שמועה קרובה ברגל ולמוצאי הרגל נעשית רחוקה עולה לו ואינו נוהג אלא יום אחד. תאני ר' אבא דמן קסרי קמיה דר' יוחנן שמע שמועה קרובה בשבת ולמוצאי שבת נעשית רחוקה עולה לו ואינו נוהג אלא יום אחד. וכתב הרמב"ן

דנוהג בשבת וביו"ט דברים של צנעה כיון דאכתי שמועה קרובה היא והשומע שמועה רחוקה ברגל או בשבת אינו נוהג כלום ואפילו בצנעה אלא למוצאי שבת ומוצאי רגל נוהג שעה אחת ודיו:

הלכה לב

וכתב הרמב"ן ז"ל דמתאבלים ע"פ עד אחד ועד מפי עד ונכרי מסיח לפי תומו דמלתא דעבידא לגלויי היא ולא משקרי ביה אינשי כדקאמר גבי קידוש החדש דעד אחד מהימן מאי טעמא כל מלתא דעבידא לגלויי לא משקרי ביה אינשי כדאיתא בפרק אם אינן מכירין (ראש השנה דף כב:) וה"נ אמרי' בפרק האשה רבה (יבמות דף צג:) גבי עד ביבמה לשוק וראיה לדבר ממעשה דר' חייא דהמניה לרב דמתו אחיו ואחותו ונהג עליהם יום אחד של שמועה רחוקה ואע"ג דהוה יחיד וקרוב ולא אסהיד בדרך עדות אלא ברמיזה בעלמא אלמא בכהאי גוונא לא בעינן עדות גמורה וזה הכלל כל עדות שמשיאין אשה על פיו קרובים מתאבלין עליו ורבינו מאיר גמגם הרבה בדבר והיה תמיה היאך נהגו העולם להתאבל על פי עד אחד דהא מסקינן בפרק האשה רבה (יבמות דף פז:) דעד אחד לא מהימן והא דתנן בפרק אמרו לו (כריתות דף יא:) אמר לו עד אחד אכלת חלב והוא אומר לא אכלתי אינו נאמן ודייקינן בפרק האשה (דף פז:) טעמא דאמר לא אכלתי הא אי שתיק מהימן היינו טעמא התם משום שהיה לו לידע אם אכל אם לא אכל וכי שתיק אמרינן שתיקה כהודאה דמיא אבל הכא דשתיק משום שאינו יודע בדבר כלום וכי האי גוונא פסק ר"ת אם אמר לו עד אחד נתנסך יינך אפילו הלה שותק לא מהימן משום דהאי דשתיק היינו משום דלא ידע אי קושטא קאמר אי לא והביא ראיה מפרק הניזקין (גיטין דף נד:) אמר לו טהרות שעשיתי עמך ביום פלוני נטמאו אינו נאמן והא דעד אחד נאמן באיסורין הני מילי לסמוך עליו להתיר דגמרי' מן וספרה לה לעצמה אבל להחמיר לא מחמרי' ע"פ עד א' ורבינו אבי העזרי הביא ראיה דנכרי מסיח לפי תומו נאמן לענין אבילות מההיא דתניא בתוספתא דדמאי (פ"ד) ומייתי לה בשילהי מסכת יבמות (דף קכב.נכרי) שהיה מוכר פירות בשוק ואמר של ערלה הן של עזקה הן של נטע רבעי הן לא אמר כלום לא נתכוין זה אלא להשביח את מקחו ומסיים בתוספתא דברי רבן שמעון בן גמליאל רבי אומר נאמן הנכרי להחמיר אבל לא להקל וקיימא לן הלכה כרבי מחבירו ואע"ג דאביו פליג עליה כיון דלא פליג עליה אלא יחידאה הלכה כרבי מחבירו קרינא ביה דכל שעתא הלכתא כוותיה לבד מהיכא דרבים פליגי עליה דאמר הלכה כרבי מחבירו ולא מחביריו וכן פרש"י בפרק זה בורר (סנהדרין דף כג:) וכן פסק רשב"ם בפרק גט פשוט (בבא בתרא דף קע.) בפלוגתא דרבי ורשב"ג גבי בא לידון

בשטר ובחזקה כי היכי דאמרי' הלכה כרבי מחבירו ולא מחביריו הכי נמי היכא דפליג אביו עליה אע"ג דרבו היה כיון דלאו רבים פליגי עליה הלכך נאמן הנכרי לענין אבילות ואין נראה ראיה לרבינו מאיר דשאני התם שהפירות הם שלו ונאמן הוא לאוסרם אבל לאסור פירות חבירו שהיינו מוחזקין בהם היתר לא מהימן. ועוד לענין אבילות חומרא דאתי לידי קולא הוא שנוהג אבילות בשבת דברים של צנעה ומבטל דברי תורה כל ז' ותפילין יום ראשון והביא ראיה מהא דאמרינן דעד אחד נאמן לומר שמת בעלה להתירה לינשא ואפילו עבד ואפילו שפחה ואפילו עד מפי עד ואפילו נכרי מסיח לפי תומו וכיון דנאמן להתירה לינשא נאמן נמי שצריכה להתאבל על פיו כדתנן בפרק האשה שלום (יבמות דף קטז:) ב"ש אומרים תינשא ותיטול כתובתה וב"ה אומרים תינשא ולא תיטול כתובתה אמרו להם ב"ש לב"ה התרתם ערוה חמורה לא תתירו את הממון הקל וחזרו ב"ה להורות כב"ש ה"נ כיון דנאמן להתיר ערוה חמורה ולגבות כתובתה כ"ש לענין אבילות ולא פלוג בין אבילות דאשה לשאר אבילות:

הלכה לג

כתב בעל ההלכות [שאם] שמע שמועה ביום ל' שנוהג שבעה ושלשים כשומע ביום כ"ט ומסתברא כוותיה ואיכא מ"ד דשמועה ביום ל' כשמועה ביום אחד ושלשים ואינו נוהג אלא יום אחד בלבד ואיתלו בההיא דאמר בבכורות פרק יש בכור לנחלה (דף מט.) אמר רב אשי הכל מודים לענין אבילות דיום ל' כיום שלפניו דאמר שמואל הלכה כדברי המיקל באבל וקסברי יום שלפניו יום אחד ושלשים הוא וגמרינן מינה ליום שמועה וההוא טעותא רבתא הוא דהא דאמרינן בבכורות לענין נפל הוא כדאמר רשב"ג כל ששהה שלשים יום באדם אינו נפל וקאמר רב אשי שאם מת הוולד ביום שלשים כאלו מת ביום שלפניו שהוא כ"ט יום כלומר כנפל הוא חשוב ואינו מתאבל עליו וראיה לדבר דהא גמרינן לה מדאמר שמואל הלכה כדברי המיקל באבל וש"מ דלקולא קאמר רב אשי הכל מודין לענין אבילות יום ל' כיום שלפניו דאלמא לא מחייב על האבילות הלכך לא מצי למימר כיום שלפניו אלא כיום כ"ט וא"כ היכי גמרינן מינה דיום שלשים לענין שמועה כיום ל"א אלא ודאי טעות הוא כל האומר כך ואינו אלא כמו שכתב בעל ההלכות דיום שלשים כתוך שלשים והויא ליה שמועה קרובה ואע"ג דקי"ל מקצת יום שלשים ככולו ה"מ למי שנהג דין אבילות אבל לשמועה לא אמרינן מקצת היום ככולו וראיה מהא דאמרי' הכא שמע שמועה קרובה בשבת ולמוצאי שבת נעשית רחוקה ודוקא שמע בשבת שהוא יום שלשים דאין אבילות בשבת הוא דהויא במוצאי שבת רחוקה הא שמע ביום שלשים בחול הוא דהויא קרובה ואין לומר דשבת היה יום כ"ט דא"כ למוצאי שבת

לא הויא רחוקה שהרי צריך לנהוג אבילות כל הלילה דמקצת היום ככולו לא אמרי' אלא ביום אבל לא בלילה כדפרי' לעיל (סי' ל ע"ש) והאי דקאמר מת הוולד תוך ל' יום דנפל הוא ולא מיחייב עליה אבילות הני מילי היכא דלא קים ליה בגוויה שכלו לו חדשיו אבל היכא דקים ליה בגוויה שכלו לו חדשיו מתחייב לאתאבולי עליה דגרסינן בשבת בפרק רבי אליעזר דמילה (שבת דף קלו.) בריה דרב דימי בר יוסף איתיליד ליה ההוא ינוקא וקשכיב בגו תלתין יומין יתיב וקא מתאבל עליה א"ל אבוה צודניתא קבעית למיכל א"ל קים לי בגוויה שכלו לו חדשיו:

הלכה לד

ולענין שמועה רחוקה דאינה נוהגת אלא יום אחד בלבד איבעיא לן קורע או אינו קורע ומסקנא דאינו קורע דליכא קריעה בלא שבעה אלא בכבוד אביו ואמו אבל בחמשה מתי מצוה לא דתניא מי שאין לו חלוק לקרוע ונזדמן לו חלוק תוך ז' קורע לאחר שבעה אינו קורע ואמר ר' זירא בד"א בחמשה מתי מצוה אבל על אביו ועל אמו קורע והולך ואינו מאחה לעולם ומה שלא קרע ר' חייא על שמועה רחוקה של אביו ואמו שמא לא היה לו חלוק שלו אי נמי כמו שפרש"י בפסחים (דף ד.) ששאל על אביו של רב שהיה אחיו ועל אמו שהיתה אחותו להכי קאמר בר אחוה דרבי חייא דהוא בר אחתיה להודיע שעליהם נתאבל והראב"ד ז"ל פירש בע"א ועיקר הוא כמו שכתבתי:

הלכה לה

ת"ר כל האמור בתורת כהנים כהן מיטמא להם אבל מתאבל עליהן ואלו הן אביו ואמו בנו ובתו ואחיו ואחותו ואשתו הוסיפו עליהן אחיו ואחותו בתולה מאמו ואחותו נשואה בין מאביו בין מאמו וכשם שהוא מתאבל על אשתו כך אשתו מתאבלת עליו ואשתו שאמרו כשירה ולא פסולה ודוקא אשתו אבל קרובים אפילו פסולים כדתנן (יבמות דף כב.) ובנו לכל דבר חוץ ממי שיש לו מן השפחה ומן הנכרית וכל שמתאבל עליו מתאבל עמו בבית כי הא דאמר ליה רב לחייא בריה וכן א"ל רב הונא לרבה בריה באנפה נהוג אבילותא שלא באנפה לא תנהוג אבילותא כשמתו חמיהן אמרו להן שאין צריכין לנהוג אבילות אלא בפני נשותיהן אבל קריעה קורע בשעת מיתה או מיד ששמע אפילו שלא בפניה כדאמרינן גבי אמימר שקרע שלא לפני בנו משום דעיקר קריעה בשעת חימום ולא אמרו בכבוד אשתו אלא חמיו וחמותו אבל אחי אשתו ואחותה לא. דתניא מי שמת חמיו וחמותו אינו רשאי לכוף את אשתו להיות כוחלת ופוקסת אלא כופה מטתו ונוהג עמה אבילות וכן היא שמת חמיה וחמותה אינה רשאה להיות כוחלת ופוקסת אלא כופה מטתה ונוהגת עמו אבילות ותניא אידך אע"פ שאמרו אינו רשאי לכוף את אשתו

להיות כוחלת ופוקסת באמת אמרו מוזגת לו כוס ומצעת לו המטה ומרחצת לו פניו ידיו ורגליו קשיא אהדדי דמשמע שאינו נוהג עמה אבילות מדקתני מרחצת לו פניו ידיו ורגליו אלמא דאינו נוהג עמה אבילות וסתם רחיצת פניו ידיו ורגליו היו בחמין כדאיתא בפרק במה מדליקין (שבת דף כה:) על ר' יהודה בר אילעאי שהיו מביאין לו עריבה של חמין ורחץ בה פניו ידיו ורגליו וכן אמר שמואל (שבת דף קח:) יפה טיפת צונן שחרית ורחיצת פניו ידיו ורגליו בחמין ערבית וכו' והראב"ד ז"ל דקדק מדלא קתני בהך וכופה מטתו ונוהג עמה אבילות כדקתני בקמייתא אלא לאו ש"מ כאן בחמיו ובחמותו וכאן בשאר קרובים שמע מיניה תניא נמי הכי לא אמרו בכבוד אשתו אלא חמיו וחמותו והאידנא נהגו להקל באבילות של המתאבלים עליהם וסומכים על זה דמשמע שאינו מתאבל אלא משום כבוד האבלים ואם רצה האבל למחול על כבודו אין צריכין להתאבל עמו והאידנא כל האבלים מוחלים על כבודם ולכך נהגו להקל:

הלכה לו

תניא בפ"ק דכתובות (דף ג:) הרי שהיתה פתו אפויה וטבחו טבוח ויינו מזוג ומת אביו של חתן או אמה של כלה מכניסין את המת לחדר ואת החתן ואת הכלה לחופה ובועל [שם דף ד.] בעילת מצוה ופורש ונוהג שבעת ימי המשתה ואח"כ נוהג שבעת ימי אבילות וכל אותן הימים הוא ישן בין האנשים והיא ישינה בין הנשים ואין מונעין תכשיטין מן הכלה כל ל' יום ודוקא אביו של חתן או אמה של כלה דליכא מאן דטרח אבל איפכא לא. אמר רפרם בר פפא אמר רב חסדא לא שנו אלא שנתן מים על גבי בשר אבל לא נתן מים על גבי בשר מיזדבן ומוקי לה התם בעיר ממוצעת אבל בכרך אע"פ שנתן מים ע"ג בשר מיזדבן ובכפר אע"פ שלא נתן מים ע"ג בשר לא מיזדבן. כתב הרב אלפסי בכתובות וש"מ היכא דאפשר לזבוני וליכא פסידא דאינו נוהג שבעת ימי המשתה ברישא ומתוך לשונו משמע שמכניסין את המת לחדר ואת החתן ואת הכלה לחופה ובועל בעילת מצוה ופורש וקובר את מתו ונוהג ז' ימי אבילות ואח"כ שבעת ימי המשתה מדקאמר דאינו נוהג שבעת ימי המשתה ברישא משמע דאין חילוק בין היכא דאיכא פסידא להיכא דליכא פסידא אלא היכא דאיכא פסידא נוהג ז' ימי המשתה ברישא והיכא דליכא פסידא נוהג שבעת ימי אבילות ברישא אבל בשניהם נוהג בעילת מצוה קודם שיקבר המת דאם לא כן הוה ליה למימר היכא דליכא פסידא קובר את מתו ונוהג אבילתו ואח"כ מכניס את הכלה לחופה וכן מצאתי כתוב בשם הלכות גדולות ובשם ה"ר יצחק בן גיאות ז"ל דבשאר קרובים מכניסין את המת לחדר ואת החתן ואת הכלה לחופה ובועל בעילת מצוה ופורש ונוהג שבעת ימי אבילות ואח"כ שבעת ימי המשתה ולא מיסתבר כלל דמה

תועלת יש במיהור החופה ויבזו את המת ויפסיק באבילות בין החופה ובין שבעת ימי המשתה ולא התירו חופה וביאה לאונן אלא במת אביו של חתן או אמה של כלה דאיכא פסידא דאז התירו חופה וביאה לאונן להקדים המשתה לאבילות כדי שלא להפסיק באבילות בין החופה לשבעת ימי המשתה אבל היכא שצריך להקדים אבילות למשתה יאחר גם החופה עד שיכלו כל שלשים יום אם יש לו בנים גדולים. אמר מר הוא ישן בין האנשים והיא ישינה בין הנשים מסייע ליה לרבי יוחנן דאמר ר' יוחנן אע"פ שאמרו אין אבילות במועד אבל דברים של צנעה נוהג ומועד חשיב כחתן כדתנן (בנגעים פ"ג) ולעיל בפ"ק (דף ז:) מכאן אמרו חתן שנולד לו נגע נותנים לו ז' ימי המשתה לו ולכסותו ולביתו וכן ברגל נותנין לו כל ימי הרגל כתב הראב"ד ז"ל דתרוייהו דוקא שיהו אנשים ישנים עם החתן ונשים עם הכלה ודוקא בלילה אבל ביום מותר להתייחד עמה כשאר נשים ואינו אסור אלא בתשמיש אבל במיני פרישות כמזיגת הכוס והצעת המטה ורחיצת פניו ידיו ורגליו מותר ולא עוד אלא אפילו בחיבוק ונישוק וכיוצא בו מותר ע"כ. ומאד הפליג החכם להחמיר בלילה להצריך שתי שמירות והפליג להקל ביום להתיר יחוד חיבוק ונישוק ואיפכא מסתברא כי למראית העין היצר מתגבר הלכך (בלילה או ביום קתני) והיחוד אסור ביום כמו בלילה אבל במיני פרישות אין צריך להרחיק עוד כתב החכם איכא מ"ד דאי איתרמי ליה אבילות ברגל שצריך כמו כן שיישן הוא בין האנשים ואשתו ישינה בין הנשים משום דדמי האי אבילות לאבילות דחתן דמזלזלים דלא נהגו אבילות ברגל וקי"ל דאסור בתשמיש המטה דאמר דברים שבצנעה נוהג הלכך בעי הרחקה יתירה כי הכא ולי נראה דשאני רגל משבעת ימי המשתה דשבעת ימי המשתה אית ביה אפושי שמחה לשושבינין ולכל בני החופה אבל שמחת רגל לית ביה כי האי גוונא דאי לא תימא הכי שבת נמי לא נהגו ביה אבילות אלא דברים שבצנעה וגבי שבת לא אשכחן מ"ד שיהא הוא ישן בין האנשים והיא ישינה בין הנשים אלא בשבעת ימי המשתה טעמא משום אפושי שמחה היא דקא מפשי בהו ומשום הכי אתי לזלזולי באבילות דידיה וכן הלכתא ע"כ ולי נראה דלא דמי קילותא דרגל לקילותא דהכא דהכא אקילו ביה טפי שהרי מת שלו מת קודם שחלו שבעת ימי המשתה והתירו לו חכמים להכניס את המת לחדר ואת הכלה לחופה כדי לדחות אבילות מעליו אבל רגל חל מאיליו הלכך לא קיל ליה כולי האי:

הלכה לז

ת"ר אלו דברים שאבל אסור בהן אסור במלאכה וברחיצה וסיכה ונעילת הסנדל ותשמיש המטה ואסור לקרות בתורה ובנביאים ובכתובים ולשנות במשנה ובמדרש ובהלכות

ובאגדות ואם היו רבים צריכין לו אינו נמנע ומעשה שמת בנו של רבי יוסי בציפורי ונכנס לבית המדרש ודרש כל היום כולו ובתו של רבי בבית שערים ונכנס לבית המדרש ודרש כל היום כולו. תנא ובלבד שלא יעמיד מתורגמן אלא היכי עביד כי הא דתניא מעשה ומת בנו של רבי יהודה בר אילעי ונכנס לבית המדרש ונכנס רבי חנינא בן עקביא וישב בצידו ולחש הוא לרבי חנינא בן עקביא ורבי חנינא בן עקביא (לחש) לתורגמן. הא דאמר אסור ברחיצה לא שנא רחיצה בחמין ולא שנא רחיצה בצונן דגרסינן בפ"ק דתענית (דף יג:) והלכתא אבל אסור ברחיצת כל גופו בין בחמין בין בצונן פניו ידיו ורגליו בחמין אסור בצונן מותר ולסוך אפילו כל שהוא אסור ואם להעביר את הזוהמא מותר וכתב ר"י דיולדת מותרת לרחוץ דאמר בפ"ב דברכות (דף טז:) דר"ג רחץ בלילה הראשונה כשמתה אשתו משום דאיסטניס הוה וכ"ש יולדת שצריכה לרחוץ לרפואה ואמרינן נמי בפרק בתרא דיומא (דף עז:) דביוה"כ אם היו ידיו מלוכלכות בטיט וצואה רוחץ כדרכו ואינו חושש ואמרינן נמי במס' תענית (דף יג:) ואם להעביר את הזוהמא מותר וכן בפרק בתרא דיומא (דף עז:) מי שיש לו חטטין בראשו סך כדרכו ואינו חושש וכן בירושלמי (דפירקין הלכה ה) הדא דתימא ברחיצה של תענוג אבל ברחיצה שאינה של תענוג מותר ומותר לטבול טבילה של טהרה כדתניא (יומא דף פח.) כל חייבי טבילות טובלות כדרכן בין בט' באב בין ביום הכפורים והיינו לדעת הגאונים שפסקו טבילה בזמנה מצוה אבל ר"ת ז"ל פסק בספר הישר דקי"ל טבילה בזמנה אינה מצוה מדתנן (נדה דף ל.) דיה לטבילה באחרונה ולפ"ז נדה לא תטבול בימי אבלותה והא דאסרינן בנעילת הסנדל היינו דוקא של עור אבל אנפליא של בגד וסנדל של שעם מותר דאמרינן בפ' בתרא דיומא (דף עח:) עמד ר' יוחנן בן חקולא על רגליו ואמר אני ראיתי את רבי יהושע בן לוי שיצא בסנדל של שעם ואמינא ליה בתענית צבור מאי ואמר לא שנא. אבייי נפיק בדהוצי רבה בר רב הונא כריך סודרא אכרעיה ונפיק וה"ה בסנדל של עץ דהוצי דאביי של עץ הואי דאין מנעל אלא של עור דכתיב ואנעלך תחש ואם היה מחופה עור אסור. בתשמיש המטה כתב הראב"ד ז"ל אבל אינו צריך להרחקה אחרת אלא של תשמיש המטה שהרי אמרנו ומוזגת לו הכוס ומצעת לו המטה ומרחצת לו פניו ידיו ורגליו וכ"ש שמותרת לאכול עמו ואפילו בקערה אחת ומשמעות דכתובות בפ"ק (דף ד.) משמע שמותר לישן עמה במטה והדעת מכרעת שעל ידי דבר חוצץ קאמר ומיהו משום לך לך אמרינן לנזירא כו' מיבעי ליה לארחוקי שלא תישן עמו במטה כלל ע"כ. ור"י כתב דמותרים במטה אחת הוא בבגדו והיא בבגדה דהא אשתו נדה לדברי הכל אינה מוזגת לו הכוס ואינה מצעת לו המטה ואינה מרחצת לו פניו ידיו ורגליו ואלו הוא בבגדו והיא בבגדה איכא מ"ד

דשרי בפ"ק דשבת (דף יג.אלמא) מזיגת הכוס וכו' הוי יותר הרגל דבר מהוא בבגדו והיא בבגדה במטה אחת משום דאיכא שינוי וא"כ גבי אבילות דשריא מזיגת הכוס וכו' כ"ש דשריא הוא בבגדו והיא בבגדה במטה אחת והיינו עמו במטה דשרי בפ"ק דכתובות (דף ד.) : ולקרות בתורה גבי ת"ב אמרינן אבל קורא במקום שאין רגיל לקרות ושונה במקום שאין רגיל לשנות וקורא באיוב ובדברים הרעים שבירמיה וכן נהגו שהאבל קורא במסכת מועד קטן ובהלכות אבילות ובאבל רבתי (פ"י) משמע דאסור דתני התם תלמיד חכם שמת לו מת באין ויושבין לפניו ונושאין ונותנין לפניו בהלכות אבילות ואם טעו משיבם בשפה רפה והוא אינו שואל ואם רוצה מדבר ע"י עצמו ואם לאו אחר מדבר על ידו ויש לומר דבינו ובין עצמו מותר לשנות אבל כשאחרים באין לישא וליתן לפניו איכא פרסום טפי ואסור ומיירי שאין רבים צריכין לו דאי רבים צריכין לו אפילו בהלכות אחרות יכול לדרוש כל היום: ת"ר אבל כל שלשה ימים הראשונים אסור להניח תפילין ומסקנא אינו אסור אלא יום ראשון בלבד דעיקר מרירא חד יומא הוא דכתיב ואחריתה כיום מר כיון שהניח יום שני שוב אינו חולץ ואפילו באו פנים חדשות מה שכתב רב אלפס דאינו אסור אלא יום ראשון בלבד לפי שיום ראשון כולו אסור אבל שני אינו אסור אלא מקצתו כדאמר ריב"ל אבל שני ימים הראשונים אסור להניח תפילין משני ושני בכלל מותר פירש"י דשני ימים אסור מקצת שני ככולו ובכה"ג אמרינן בסוכה פרק הישן (סוכה דף כה.) אבל חייב בכל מצות האמורות בתורה חוץ מן התפילין וכו' וה"מ יום ראשון אבל יום שני לא קחשיב משום דמקצתו ככולו ומיהו בזה צריך לדקדק אם נאמר מקצת היום ככולו מיד בהנץ החמה או נאמר אחר שעמדו מנחמים מאצלו דהיינו אחר שהתפללו עם האבל ויראה דמיד בהנץ החמה אמרינן מקצת היום ככולו דדוקא ביום שביעי הוא דבעינן עד שיעמדו המנחמין מאצלו לפי שמנחמין אותו בכל שבעת הימים לכך לא פסקה אבילות עד שיגמר ענין ז' ימים אבל יום שני לענין תפילין ויום ל' לענין גיהוץ ותספורת מיד בהנץ החמה אמרינן מקצת היום ככולו כמו גבי שומרת [יום]: ת"ר אבל ג' ימים הראשונים אסור בעשיית מלאכה ואפילו עני המתפרנס מן הצדקה מכאן ואילך עושה בצנעה בתוך ביתו והאשה טווה בפלך בתוך ביתה הא דאמרינן מכאן ואילך עושה בצנעה בתוך ביתו אעני המתפרנס מן הצדקה קאי אבל עשיר אסור כל שבעה וכן משמע לעיל דקתני הקובר את מתו שני ימים קודם הרגל מונה חמשה ימים אחר הרגל ומלאכתו נעשית ע"י אחרים וכו' משמע דהוא עצמו אסור כל ז' וכן תניא במסכת שמחות (פ"ה) אבל כל ז' הימים אסור בעשיית מלאכה הוא ובניו ובנותיו ועבדיו ושפחותיו ובהמותיו וכשם שהוא אסור לעשות כך אחרים אסורים לעשות לו וה"נ איתא בירושלמי

(הלכה ה). הרי מי שאין לו מה יאכל ביום הא' וביום הב' אינו עושה מלאכה בג' עושה בצנעה אבל אמרו חכמים תבוא מאירה לשכניו שהצריכוהו לכך בר קפרא אומר אף בשלישי לא יעשה כל עיקר בר קפרא כדעתיה הוא דעביד אבל רק שלשה ימים. אמר ר' אבין בריה דרב פפי רבי יהושע דסיכנא בשם בר קפרא תלתא יומין נפשיה שייטא על גופא סברא דהיא חזרה לגביה כיון דאיהי חמיא דאישתני זיווהון דאפוי היא שבקה ליה ואזלה לאחר שלשה ימים הכרס נבקעת לו על פניו ואומרת לו טול מה שגזלת וחמסת ונתת בי ר' חגי בר יאשיה מייתי לה מן הדין וזריתי פרש על פניכם פרש חגיכם באותה שעה אך בשרו עליו יכאב ונפשו עליו תאבל. תנו רבנן אבל שלשה ימים הראשונים אינו הולך לבית האבל מכאן ואילך הולך ואינו יושב במקום המנחמין אלא במקום המתנחמין מכאן נהגו באשכנז שבליל תשעה באב הולך לבית הכנסת וכן למחרת עד גמר קינות ואז הולך לביתו:

הלכה לח

אבל שלשה ימים הראשונים אסור בשאילת שלום ואם לא ידעו ושאלו בשלומ' מודע להו שהוא אבל ולא מהדר להו שלומא משלשה ועד שבעה אי לא ידעו ושאילו בשלומיה מהדר להו שלומא ולא צריך לאודעינהו מז' ועד ל' הוא שואל בשלום אחרים שאחרים שרויים בשלום אבל אחרים אין שואלין בשלומו אלא אחר שלשים וה"מ בשאר קרובים אבל על אביו ועל אמו אין שואלין בשלומו אלא אחר י"ב חודש. ירושלמי בפרק היה קורא (ובפירקין הלכה ה) מקום שנהגו לשאול בשלום אבלים בשבת שואלים ובדרום נהגו להיות שואלים רבי אושעיא רבה אזל לחד אתרא וחמא תמן אבליא בשבתא ושאיל בהון אמר איני יודע מנהג מקומכם אלא שלום עליכם כמנהג מקומינו. תניא המוצא חבירו אבל תוך שלשים יום מדבר עמו תנחומין ואינו שואל בשלומו לאחר ל' יום שואל בשלומו ואינו מדבר עמו תנחומין אבל מדבר עמו מן הצד. מתה אשתו ונשא אחרת אינו רשאי ליכנס לביתו ואינו מדבר עמו תנחומין. מצאו בשוק אומר בשפה רפה וכובד ראש ועל אביו ועל אמו מדבר עמו תנחומין כל י"ב חודש לאחר י"ב חודש אינו מדבר עמו תנחומין אבל מדבר הוא עמו מן הצד אמר רבי המוצא אבל לאחר י"ב חודש ומדבר עמו תנחומין למה הוא דומה לאדם שנשברה רגלו וחיתה ומצאו רופא בשוק ואמר כלך אצלי שאני שוברה וארפאנה כדי שתדע שסממנין שלי יפין הן: תנו רבנן שלשה ימים הראשונים בא ממקום קרוב מונה עמהם ממקום רחוק מונה לעצמו מכאן ואילך אפילו בא ממקום קרוב מונה לעצמו רבי שמעון אומר אפילו בא ביום השביעי ממקום קרוב מונה עמהם. פירשו הגאונים כמה מקום קרוב עשרה פרסי סוגיא דחד יומא. כיון דאי

שמע הוי מטי הכא בחד יומא כמאן דאיתיה בהדיא דמי. כתב הראב"ד האי שיעורא דפרשי רבוותא בהכי סמכי לה כיון דאי שכיב שיכבא סמוך לערב ונסתם הגולל עם חשיכה ולמחר שדר ליה שליחא ומודעי ליה ומטי שליחא התם סמוך למנחה וליומא אחרינא אתי לגבייהו נמצא משיג אותם תוך שלשה שעדיין הוא תוקפו של אבל אבל אי מרחיק טפי ואפשר דלא משיג להו תוך שלשה ימים ואם בא ממקום רחוק יותר מכאן ואפילו בא בשלשה ימים מונה לעצמו ומיום שלישי ואילך אפילו בא ממקום קרוב מונה לעצמו דבעינן שישיג אותם תוך שלשה ושיהא במקום הראוי להשיגם אם יצטרכו לשלוח לו שליח ורבי שמעון בעי שישיג ממקום שראוי להשיגם תוך שלשה והשגה ממש לא בעי ע"כ ויש לומר דמה שכתב החכם דמשדרי ליה שליחא ומטי שליח התם סמוך למנחה דסימנא בעלמא לתת טעם למה שפירש מקום קרוב סוגיא דחד יומא אבל צריך להיות שלא ידע שמת המת עד בואו אל אחיו דאם נודע לו ביום השני והתחיל להתאבל לא מיסתבר כלל שיקצר אבילתו בשביל שבא אל אחיו אבל בשלא התחיל כלל ובא אל אחיו מחשבינן ליה כאלו התחיל להתאבל עמהם. אמר ר' חייא בר אבא אמר רבי יוחנן והוא שיש גדול הבית בבית אז הבא ממקום אחר נטפל עמהם אבל אם אין גדול הבית בבית שהלך משם אינו נטפל לשאר אחיו. איבעיא להו הלך גדול הבית לבית הקברות לעשות צרכי המת לעשות מצבה או צורך בנין הקבר ובא אחד מן האחין תוך שלשה מהו מי אמרינן כיון שלא הלך משם לצרכו אלא לצורך המת כמי שישנו בבית דמי או לא. תא שמע דאמר ר' חייא בר אבא אמר ר' יוחנן אע"פ שהלך גדול הבית לקברות מונה עמהם והתניא מונה לעצמו לא קשיא הא דאתא בגו תלתא והא דלא אתא בגו תלתא ומסקינן דר' יוחנן פסיק כרבי שמעון דאפילו בא ביום השביעי ממקום קרוב בעוד המנחמין אצל גדול הבית מונה עמהם והא דמפליג לר' יוחנן הכא בין תוך שלשה ובין לאחר שלשה היינו היכא דהלך גדול הבית לבית הקברות כך נראה לי לפרש שיטה זו וראיתי בה כמה דעות והנם כתובים בהלכות מהר"מ ולא ישרו בעיני:

הלכה לט

ירושלמי (הלכה ה) הרי שמוליכין ממקום למקום כגון אלו דקסרין דקברין בבית בירי אית תנא תני אלו שכאן מונין משיצא המת ואלו ששם מונין משיסתם הגולל ואית תנא תני אלו ואלו מונין משיסתם הגולל ר' סימון בשם ריב"ל הכל הולך אחר גדול משפחה מהו אחר גדול המשפחה ר' יעקב בר אחא בשם ר' יוסי לחומרא שאם היה גדול המשפחה כאן אלו ואלו מונין משיצא המת ואם היה גדול משפחה שם אלו ואלו מונין משיסתם הגולל אין שם גדול משפחה אלו שכאן מונין משיצא המת ואלו ששם

מונין משיסתם הגולל הך ירושלמי לאו מענין סוגיא דשמעתין אלא איירי בענין זה תחלת אבילות כדאמרי' בשמעתין אמר להו רבא לבני מחוזא אתון דלא אזליתו בתר ערסא מכי אהדריתון אפייכו מבבא דאבולא אתחילו מנו והירושלמי השמיענו שיש חילוק כשיש שם גדול: שאלו לה"ר יצחק בן גיאות מאן גדול הבית ההוא דסמיך ביתא עלויה וגרירי כולהו בתריה לא שנא בן קטן ולא שנא אח קטן. כתב בעל ההלכות והיכא דמית במעלי יומא טבא ודחילו דלא מספקיה למיקבריה מקמי יום טוב ושקלוהו נכרי ואמטוהו למיקבריה כדנפיק ממתא ואיכסי ליה מקרובים חדא שעתא מקמי דליחול רגל חלה אבילות עליהם ובטלה מהם גזירת ז' (יד) ודלא כהרמב"ן ז"ל שכתב שלא נאמרו דברים אלא כשמוליכין אותו מעיר לעיר כיון שמסרוהו לאלו שמוליכין אותו והחזירו פניהם כבר נתיאשו ממנו ויאוש כסתימת גולל אבל אם קוברים אותו בבית הקברות סמוך לשער עיר החוזרים משער העיר אינם מתאבלים עד שיאמר להם שנקבר שהרי דעתו עליו וכמונח לפניהם דמי ואינו אלא כמו שנמסר לכתפים שמותר לאכול בשר וכ"כ הרמב"ם ז"ל (פ"א מהלכות אבל הלכה ה) מי שדרכו לשלוח המת למדינה אחרת לקוברו ואינם יודעים מתי יקבר מעת שיחזירו פניהם מתחילין למנות שבעה ושלשים ומתחילין להתאבל. גולל פירש"י הוא כסוי ארון של מת והקשו עליו מהא דאמרינן בעירובין (דף טו:) ובסוכה (דף כג:) כל דבר שיש בו רוח חיים אין עושין אותו לא דופן לסוכה ולא גולל לקבר וכסוי הארון א"א לעשות מבעלי חיים ועוד אומר בפרק (העור והרוטב) וכל אשר יגע על פני השדה לרבות גולל ודופק וכיסוי הארון טמון בארץ ואינו בנגיעה על פני השדה ופירש ר"ת גולל זו אבן גדולה שמשימין על הקבר למעלה ודופק הן שתי אבנים והגולל נתון עליהם ונקרא גולל על שם וגללו את האבן ופעמים משימין אבנים דקים אצל שתי אבנים להעמידם היינו דאמר במתני' דאהלות (פ"ב מ"ד) דפק דפקיה טהור וכן פר"ח ז"ל בחולין גולל כיסוי הקבר דופק אבנים מכאן ומכאן כמו כתלים והמת נתון באמצע והגולל עליהם כללו של דבר לפי מנהגינו לאחר שנתנו את הארון בקבר ומלאוהו עפר מתחיל האבילות ומתעטף את ראשו אבל אינו חולץ מנעליו עד שמגיע לבית ואף אבל שחלץ כבר מנעליו אם הולך בדרך נועל מנעליו עד שמגיע לבית ונהגו באשכנז על אביו ועל אמו חולץ מנעליו מיד והולך יחף לבית והכי איתא באבל רבתי (פ"ד הלכה י) עד מתי מטמא להם ר' יהודה אומר משום ר' טרפון עד שיסתם הגולל והאיך אפשר לומר כן שאם סתמו ארונו בבית שלא יטמא בנו עליו אלא סתימת קבר הוא וקתני סיפא מעשה שמת שמעון בן יהוצדק בלוד ובא יוחנן אחיו מן הגליל אחר שנסתם הגולל ובאו ושאלו את ר"ט וחכמים ואמרו אל יטמא אלא יפתחו חצי הקבר ויראו שוב

מעשה בתינוק אחד שכתב נכסיו לאחרים והיו בני משפחתו מערערים ואמרו יבדק ושאלו את החכמים ואמרו אל יבדק מאחר שנסתם הגולל אינם מזיזין אותו ממקומו ומכל זה מוכח שסתימת הגולל היינו אחר שנקבר ונגמר סתימת הקבר בעפר ואף אם רגילין לתת אבן אחר זמן על הקבר השתא מיהא נסתם הגולל קרינא ביה:

הלכה מ

ירושלמי (הלכה ה) היו מפנין אותו מקבר לקבר אית תנויי תנן משיסתם הגולל הראשון ואית תנויי תנן משיסתם הגולל השני רבי יונה הוה ליה עובדא ושאל לרבי חנינא חביריהון דרבנן א"ל משיסתם הגולל [הראשון] רבי ירמיה ה"ל עובדא שאל לרבי [זעירא לר' אמי] א"ל משיסתם הגולל השני אתא לגביה א"ל חומרא אורי לך רבי יונה ור' יוסי תרוייהו אמרי הדא דתימא בתוך ז' אבל לאחר ז' כבר עברו אבילותם כשנתנו דעתם לפנותו אבל לא נתנו דעתם לפנותו משיסתם הגולל הראשון כללו של דבר אם נסתם הגולל להיותו קבור שם עולמית ונמלכו לפנותו אפילו תוך ז' אין מונין אלא משיסתם הגולל הראשון ואם מתחלה קברוהו על דעת לפנותו כשיזדמן אבלים מתאבלים כשנסתם הגולל הראשון ואם פינוהו בתוך שבעה חוזרין ומונין משיסתם הגולל השני ואם לא פינהו עד לאחר ז' כבר עברה אבילותם ואין מתאבלין עליו פעם שנית:

הלכה מא

ת"ר על כל המתים מדחה מטתו הרי זה משובח על אביו ועל אמו הרי זה מגונה. בפרק נגמר הדין (סנהדרין דף מו.) תנן ולא זו בלבד אלא כל המלין מתו עובר בלא תעשה הלינו לכבודו להביא לו ארון ותכריכין אינו עובר עליו א"ר יוחנן משום ר' שמעון בן יוחי מנין למלין את המת שעובר בלא תעשה שנאמר כי קבור תקברנו ביום ההוא מכאן למלין את מתו שעובר בלא תעשה תניא הלינו לכבודו לשמוע עליו בעיירות להביא לו ארון ותכריכין להביא לו מקוננות אינו עובר שאינו עושה אלא לכבוד המת. ותניא באבל רבתי (פי"א) או כדי שיבואו לו קרובים הרי זה מותר. היה ע"ש או עיו"ט או היו גשמים מזלפין על מטתו ה"ז מותר לפי שאינו עושה אלא לכבודו של אביו ואמו:

הלכה מב

על כל המתים רצה ממעט בעסקא רצה אינו ממעט על אביו ואמו ממעט ואפי' בעיסקא המותר לו. על כל המתים רצה חולץ רצה איני חולץ על אביו ועל אמו חולץ פירוש חולץ כתיפו ומוציא זרועו מן הקרע של חלוק ונמצא זרועו עם כתיפו מגולה. כתב רבינו מאיר י"מ חליצת מנעל לילך יחף לבית הקברות ולחזור וכן צוה ר"י בר"י לבנו לילך לבית הקברות יחף ולחזור מבית הקברות כשמתה אמו ע"כ ועל ההליכה תמהתי כי

עדיין לא נסתם הגולל ולא חלה עליו עדיין אבילות. על כל המתים מספר לאחר שלשים יום ועל אביו ועל אמו עד שיגערו בו חביריו ואפילו פגע רגל לאחר שלשים יום אינו מגלח עד שיגערו בו חביריו. על כל המתים נכנס לבית השמחה לאחר ל' יום ועל אביו ועל אמו אחר י"ב חדש אמר רבה בר רב הונא ולשמחת מריעות מותר ליכנס לאלתר וה"מ בפורענתא אבל באריסתא לאחר שלשים יום ועל אביו ועל אמו בין כך ובין כך לאחר י"ב חדש והקשה הראב"ד ז"ל דהכא משמע דבסעודת מצוה איכא איסורא טפי מבסעודת הרשות ובאבל רבתי (פ"ט) תניא על כל המתים אסור לילך לבית המשתה עד ל' יום לאביו ולאמו עד שיגערו בו חביריו אא"כ היתה לשם שמים אלמא דסעודת מצוה יש בה היתר יותר מבסעודת הרשות ותירץ האי לשם שמים דשרי היינו שהוא משיא יתום ויתומה או עני ועניה לשם שמים ואם לא יכנס שם יתבטל המעשה אבל בנישואי עשיר שהזמינו לסעודה כדי להתכבד בו אסור ליכנס שם. ירושלמי (הלכה ח) אם היתה חבורת מצוה או קידוש החודש מותר. חבורת מצוה כגון חבורת פסח חבורת אכילת קדשים ומעשר שני וכן כל דבר שצריך בעצמו אע"ג שאוכל בחבורה ויש שם משתה ושמחה ובכל זה לא התירו אלא משלשים ואילך באביו ובאמו אבל תוך שלשים לכל סעודה שבעולם אסור כך נ"ל הראב"ד ז"ל. וכתב הר"ר יהודה הברצלוני ז"ל יש שנוהגין שנכנסין בתוך י"ב חודש לבית החופה לשמוע הברכות או לבקר אבל לא לאכילה ויש שמחמירין שאין נכנסין כלל והרמב"ן ז"ל כתב שאסור ליכנס שם כלל דלעולם איכא שמחה בחופה אפילו שלא בשעת אכילה כדמוכח בפרק שני דסוכה (דף כה:) וכן נוהגין באשכנז בתוך י"ב חדש עומד חוץ לבית לשמוע ברכות ואינו נכנס לבית כלל:

הלכה מג

על כל המתים קורע טפח על אביו ועל אמו עד שיגלה את לבו אמר רבי אבהו מאי קראה דכתיב ויחזק דוד בבגדיו ויקרעם ואין אחיזה פחות מטפח על כל המתים כולם אפילו לבוש עשרה חלוקים אינו קורע אלא העליון על אביו ועל אמו קורע את כולן ואפרקסותו אינה מעכבת אחד האיש ואחד האשה רבי שמעון בן אלעזר אומר האשה קורעת את התחתון ומחזירה לאחוריה וחוזרת וקורעת העליון. ואפרקסותו פרש"י סודר שעל ראשו ונופל לפניו ולפי שאינו מלבוש אינו מעכב הקריעה וכתב הראב"ד ז"ל נראה לי מדלא קאמר אינו צריך לקורעה משמע דלכתחלה צריך דמצוה לקורעה על אביו ועל אמו אלא שאם לא קרעה לא עכב המצוה ויצא ידי קריעה מכלל דאם לא קרע שאר הבגדים כולם לא יצא ידי קריעה וגוערין בו כעובר על מצות עשה דרבנן ועוד כל זמן שאותו הבגד עליו אומרים לו קרע ואפילו לאחר כמה ימים מפני שלא קרע בשעת חימום ה"ל כמי שאין לו

חלוק ונזדמן לו אח"כ שחייב לקורעה והרמב"ן ז"ל כתב דאפילו לכתחלה א"צ לקורעה מדלא קתני ואם לא קרע את אפרקסותו לא עיכב וכן תניא באבל רבתי אפרקסותו אינה מעכבת את הקריעה ר' בנימין אומר משום ר"ע קורע את אפרקסותו מכלל דלת"ק אינו קורעה כלל ובערוך פירש אפרקסותו הוא לבוש תחתון ופתוח בכתיפיו וכשלובשו קושרו כדתנן בסוף מקוואות (פ"י מ"דהקשר) שבאפרקסותו שבכתף ותניא במסכת ד"א (רבה פ"י) הנכנס לבית המרחץ חולץ מנעלו ומסלק כובעו וטליתו ומתיר חגורתו ופושט חלוקתו ואח"כ מתיר אפרקסותו התחתונה וכו' ולובש חלוקו וכו' ועוד קאמר בירושלמי פרק היה קורא אפרקסון היה לבוש מבפנים ולפי שאין עושין אותו ללבישה אלא לקבל הזיעה שלא יטנפו מלבושיו כדאמר מבליעו בכסותו ובאפרקסותו לפיכך אינו מעכב הקריעה. על כל המתים כולן רצה מבדיל קמי שפה רצה אינו מבדיל אלא קורע מן השפה ולמטה ועל אביו ואמו מבדיל על כל המתים כולן רצה שולל לאחר שבעה ומאחה לאחר שלשים על אביו ואמו שולל לאחר שלשים ואינו מאחה לעולם והאשה שוללתו לאלתר מפני כבודה כי אתא רבין א"ר יוחנן על כל המתים כולן קורע בין ביד בין בכלי על אביו ואמו ביד א"ר חייא בר אבין א"ר יוחנן על כל המתים כולן קורע מבפנים ועל אביו ועל אמו קורע מבחוץ פירש"י מבפנים בחדר מבחוץ בפני העם ור' יצחק אבן גיאות ז"ל פירש מבפנים מכניס ידו תחת חלוקו וקורע וכתב הרמב"ן ז"ל מסתברא כוותיה מדקאמר מבפנים ומבחוץ ולא קאמר בפנים ובחוץ. אמר רב חסדא לרב חנן בר רבא כפי אסיתא וקום עלה ואחוי ליה קריעה לעמא מסתבר שלא הושווה נשיא לאביו ולאמו אלא מה שנתפרש בו לאחויי דתנן מתני' לקריעה מבחוץ ולחליצת כתף כדמפרש בגמ' ורבו שלמדו חכמה הושווה לאביו לאחויי ולא לשאר דבר ונוהג עליו כל דיני אבילות מקצת יום אחד משא"כ בנשיא בחליצת כתף לנשיא לכבוד הנשיא ולא מדין האבילות. הרמב"ם ז"ל (פ"ט מהל' אבילות ה"ג) כתב על נשיא ועל רבו שמגלה את לבו. וליתא דהא קריעה טפח ילפינן מדוד ויחזק דוד בבגדיו ואותה קריעה היתה על נשיא. הרמב"ן ז"ל:

הלכה מד

אמר רב אשי לאמימר קריעה מעומד מנא לן דכתיב ויקם איוב ויקרע את מעילו ודלמא מלתא יתירה הוא דעבד אלא מהכא ויקם המלך ויקרע את בגדיו אלא מעתה ועמד ואמר לא חפצתי לקחתה הכי נמי והא תניא בין עומד בין יושב בין מוטה חליצתו כשירה התם לא כתיב ויעמוד ויאמר הכא כתיב ויקם ויקרע. לעיל (דף כ:) אמימר שכיב ליה בר בריה קרע עלויה אתא בריה קרע באנפיה אידכר דמיושב קרע קם קרע מעומד וכתב הראב"ד ז"ל נהי דלכתחלה בעי מעומד מנ"ל דבדיעבד לא יצא מיושב ותירץ מדתני ביה

בדוד ואיוב ואע"ג דאמרינן באיוב דלמא מלתא יתירא הוא דעבד היינו לענין זה דלא הוה ילפינן מינה אי לאו דאשכחן בדוד אבל השתא דכתיב קריעה מעומד גם בדוד ילפינן מתרוייהו לעכב אי נמי איכא למימר דאמימר אחמיר אנפשיה ע"כ וכן נראה שהרב אלפסי ז"ל סבר שאם קרע מיושב יצא מדהשמיט עובדא דאמימר וה"ר יצחק גיאות ז"ל כתב שאם קרע מיושב לא יצא ויחזור ויקרע מעומד וכן נראה להרמב"ן ז"ל דהא בחליצה דלא כתיב ויעמוד ויאמר בעינן לכתחלה מעומד כדקתני בין יושב בין מוטה חליצתו כשירה משמע בדיעבד אבל לכתחלה מעומד וכן תניא בספרי ועמד ואמר מלמד שאין אומר דברים אלא בעמידה וכן עיקר שאילת רב אשי לפי שראה את אמימר שחזר וקרע מעומד וא"ל קריעה מעומד מנ"ל אילימא משום דכתיב בה עמידה והלא חליצה דכתיב ביה עמידה ואין במשמע אלא לכתחלה אבל בדיעבד אין עמידה מעכבת ומשני התם לא כתב ויעמוד ויאמר הכא כתיב ויקם ויקרע ועיכובא נמי משמע: ת"ר על חכם חולץ מימין ועל אב ב"ד משמאל ועל נשיא מכאן ומכאן ומדלא קתני על אביו ועל אמו מהיכן חולץ ש"מ רצה מכאן חולץ רצה מכאן חולץ רצה שתיהן חולץ וכן רבו שלמדו חכמה אם רצה חולץ שתיהן דתניא (סנהדרין דף סח.) מעשה ומת ר' אליעזר וחלץ עליו רבי עקיבא שתי ידיו והיה מכה על בשרו והדם שותת והיה קורא אבי אבי רכב ישראל ופרשיו:

הלכה מה

ת"ר חכם שמת בית מדרשו בטל פירוש סופדים אותו כל ז' ואחר ההספד אין תלמידיו מתקרבין בבית מדרשו אלא מתחברין שנים שנים ולומדין בבתיהם. אב ב"ד שמת כל בה"מ שבעיר מתבטלין ובני עירו נכנסים בבית הכנסת ומשנין מקומם. היושבים בצפון יושבים בדרום והיושבים בדרום יושבים בצפון. נשיא שמת כל בתי מדרשות בטלים כי בכל המקומות מספידין אותו כל שבעה ואחר ההספד אין נכנסין לבית המדרש אלא מתחברין שנים שנים ולומדין בבתיהם ובני עירו נכנסין לבית הכנסת וקורין שבעה ויוצאין וכל בני העיר מתפללין בבית אבלים בין בחול בין בשבת ואין מתפללין כלל בבית הכנסת חוץ מקריאת התורה בשני ובחמישי ובשבת שהן צריכים לקרות בביהכ"נ והא דלא נקט שני וחמישי ונקט שבת לרבותא דאפילו בשבת אינו יוצא לביהכ"נ ומתפללין עמו בבית וביהכ"נ בטל חוץ מקריאת התורה בשני ובחמישי ובשבת שהן צריכין לקרות בביהכ"נ משא"כ בחכם ואב"ד שאין ביהכ"נ בטל אלא מקצתן מתפללין בביהכ"נ ומקצתן מתפללין בבית האבל הראב"ד. רבי יהושע בן פרחיה אמר לא שיצאו ויטיילו בשוק אלא יושבים ודומים ואין אומרים שמועה והגדה בבית האבל אמרו עליו על ר"ח בן גמליאל שהיה אומר שמועה והגדה:

הלכה מו

ת"ר אבל שבת ראשונה אינו יוצא מפתח ביתו שניה יוצא ואינו יושב במקומו שלישית יושב במקומו ואינו מדבר רביעית הרי הוא ככל אדם. שבת ראשונה אינו יוצא מפתח ביתו פרש"י שבעת ימי השבוע אבל בשבת יוצא לביהכ"נ וכן משמע דבשבת ראשונה היינו ימי החול דומיא דשבת שניה ושלישית וכן נוהגין באשכנז האבל הולך לביהכ"נ בשבת ואחר התפלה האבל יוצא תחלה ויושב לפני ביהכ"נ וכל הקהל יוצאין ויושבין אצלו ועומד האבל והולך לביתו וכל הקהל הולכין עמו ויושבין שם שעה אחת וסומכים על דברי הגדה פירקי דרבי אליעזר (פט"ז) ראה שלמה שגמילות חסדים גדולה לפני הקב"ה לפיכך כשבנה ביהמ"ק בנה שני שערים אחד לחתנים ואחד לאבלים ולמנודים והיו ישראל הולכין בשבת ויושבין בין שני שערים הללו הנכנס בשער חתנים יודעין שהוא חתן ואמרו לו השוכן בבית זה ישמחך בבנים ובבנות הנכנס לשער אבילים והיו שפמו מכוסה היו יודעים שהוא אבל והיו אומרים לו השוכן בבית זה ינחמך והנכנס לשער אבילים ואין שפמו מכוסה היו יודעים שהוא מנודה והיו אומרים השוכן בבית זה יתן בלבך לשמוע דברי חבריך ויקרבוך ויקבלוך. משחרב ביהמ"ק התקינו חכמים שיהיו חתנים ואבילים הולכין לבתי כנסיות ולבתי מדרשות ואנשי המקום רואין את החתן ושמחים עמו ורואין את האבל ויושבין עמו לארץ כדי שיצאו כל ישראל ידי חובתן בגמילות חסדים ועליהם הוא נאמר ברוך נותן שכר טוב לגומלי חסדים והראב"ד ז"ל פי' שבת ראשונה ממש ואינו יוצא לביהכ"נ בשבת והכי איתא באבל רבתי (פ"י) אבל שבת ראשונה אינו נכנס לביהכ"נ בשבת וקתני עלה בד"א בביהכ"נ אבל בבית המדרש נכנס אפילו בשבת ראשונה אבל בחול כל שבעת ימי אבילות אינו יוצא מפתח ביתו אפילו לביהמ"ד ורבינו האי גאון ז"ל כתב ולענין יוצא מפתח ביתו ואפילו בשבת הכל כמנהג המדינה היכא דרגילי דמיצלו בביהכ"נ מקדים ואתי מצפרא קמי ציבורא לביהכ"נ והיכא דרגילי למיתב בביתיה יתיב:

הלכה מז

גרסינן בפ"ק דע"ז (דף יא.) ת"ר שורפין על המלכים ולא מדרכי האמורי שנאמר בשלום תמות ובמשרפות המלכים הראשונים ישרפו לך וכשם ששורפין על המלכים כך שורפין על הנשיאים ומה הן שורפין עליהן מטתן וכלי תשמישן מעשה ומת רבן גמליאל ושרף עליו אונקלוס הגר בשבעים מנה צורי:

הלכה מח

ת"ר כל ל' ימים לנשואין מתה אשתו אסור לישא אשה אחרת עד שיעברו עליו ג' רגלים רבי יהודה אומר רגל ראשון ושני אסור ושלישי מותר ואם אין לו בנים נושא אשה לאלתר מפני בטול פריה ורביה הניחה לו בנים קטנים מותר לישא אחרת לאלתר מפני פרנסתן. כל שלשים יום לנשואין הא דקתני נשואין לאו משום דליארס שרי דהא תנן בפרק החולץ (יבמות דף מא.) רבי יוסי אומר כל הנשים יתארסו חוץ מן האלמנה מפני האיבול ל' יום אלא משום רבותא דנשואין נקטיה לאשמועינן דנשואין שרי לאחר ל' יום ואע"ג דבאשתו קתני דבעי ג' רגלים וכן נ"ל דאי ס"ד דאיסור נשואין תוך ל' יום אתא לאשמועינן תיפוק ליה משום דאסור לילך לבית השמחה כל ל' יום ובנשואין אף בלא סעודה איכא שמחה ואף לנשואין דאחר אסור למיזל ור"ת ז"ל היה אומר דס"ד למישרי בדידיה טפי מבאחריני משום פו"ר ומתוך כך היה אומר ר"ת אע"ג דאסרי' באביו ואמו לבית השמחה עד י"ב חדש שרי לישא אשה אחר ל' יום ואפילו יש לו בנים גדולים דלא אסרו אלא בית השמחה דליכא מצוה אבל נשואין אפילו יש לו כמה בנים איכא מצוה דאמר בפרק הבא על יבמתו (יבמות דף סב:) הלכה כרבי יהושע דאמר ישא אשה בזקנותו שנאמר בבקר זרע את זרעך ולערב אל תנח ידך וה"ר יוסף ז"ל הביא ראיה לדבריו דלא אסרי' אלא בית המשתה של רשות דאמר במס' שמחות (פ"ט) על כל המתים אסור לילך לבית המשתה עד ל' יום על אביו ועל אמו י"ב חדש אא"כ היתה סעודה של מצוה. הר"ר יצחק בן גיאות ז"ל פסק כר' יהודה דרגל שלישי מותר דהלכה כדברי המיקל באבל והרמב"ם ז"ל (פ"ו מהל' אבל הלכה ה) פסק כרבנן ומיסתבר דהלכה כרבי יהודה דמיקל וכן הסכים הרמב"ן ז"ל ויש שהיו רוצים לומר שאם מתה אשתו קודם ר"ה שישא אחרת אחר הסוכות דקי"ל דר"ה ויוה"כ כרגלים ולא מיסתבר כלל דהא דהצריכו להמתין ג' רגלים לאו משום תוספת אבילות אלא כדי שתשכח ותשקע הראשונה מדעתו בשעה שהוא עם השניה כדתניא (נדרים דף כ:) ולא תתורו אחרי לבבכם מכאן אמר רבי (נתן) לא ישתה אדם בכוס זה ויתן עיניו בכוס אחר וא"ר אלעזר לא נצרכה אלא לשתיהן נשיו הלכך צריך הרחקת זמן ואין ר"ה ויוה"כ כרגלים בדבר זה אלא קבעו הזמן ברגלים אע"פ שאין הרחקת הזמן שוה בהן מ"מ שמחת הרגלים מסייעת לשכחה מדעתו. ירושלמי בפ' החולץ (הלכה יא) חוץ מן האלמנה מפני האיבול וכמה איבול שלה ל' יום הדא דתימא בנשים אבל באנשים ג' רגלים בשיש לו בנים אבל אין לו בנים מיד כשיש לו מי שישמשנו אבל אין לו מי שישמשנו מיד וכשאין לו בנים קטנים אבל אם היו לו בנים קטנים מותר מיד כהדא שמתה אשתו של ר' טרפון ובעוד שהוא בבית הקברות אמר

לאחותה לכי וגדלי לבני אחותך אע"פ שכנסה לא הכירה עד שעברו ל' יום: בבלי מעשה שמתה אשתו של ר' יוסף הכהן ואמר לאחותה בבית הקברות לכי ופרנסי בני אחותך אעפ"כ לא בא עליה אלא לזמן מרובה וכמה זמן מרובה אמר רב פפא שלשים יום. כתב הראב"ד ז"ל דוקא מי שנושא אשה לפרנס בנים קטנים אבל מי שנושא אשה לבנים מפני פריה ורביה מותר לישא אותה ומותר לבא עליה לאלתר דאל"כ למה ישאנה לאלתר וכן מה שאמרו נושא אדם אשה בתוך ל' יום מפני שאין לו מי שישמשנו כדאיתא בירושלמי בפרק החולץ גם הוא אסור לבוא עליה עד לאחר ל' יום וכן פר"ת ועוד היה אומר ר"ת הא דאמרינן הניחה לו בנים קטנים מותר לישא לאלתר מפני פרנסתן לאו דוקא לאלתר אלא לאחר ז' ימי אבילות והא דקאמר שאמר לה בבית הקברות צאי ופרנסי את בני אחותך לא היתה זו כניסה אלא שידוכים בעלמא אבל לא כנסה אלא לאחר ז' דבתוך ז' אסור לכנוס כדמוכח בפ"ק דכתובות (דף ג:) דקאמר מי שהיה טבחו טבוח ופתו אפויה ויינו מזוג ומת אביו של חתן או אמה של כלה מכניסין את המת לחדר ואת החתן ואת הכלה לחופה ובועל בעילת מצוה ופורש ונוהג ז' ימי המשתה ואח"כ נוהג ז' ימי אבילות ומסיק התם דוקא אביו של חתן או אמה של כלה דליכא איניש דטרח אבל איפכא לא ומסתמא איירי במי שאין לו בנים כיון דאביו צריך לטרוח בסעודתו והוא בעצמו לא אם כן אייר בבחור שלא נשא עדיין וקאמר איפכא לא אלמא דאסור לכנוס בתוך ז' ומצאתי כתוב בשם ריצב"א ז"ל דמה שאמר לה בבית הקברות צאי ופרנסי בני אחותך היא היתה כניסת חופה והך עובדא דהכא היינו דאמרינן בפרק טבול יום (זבחים דף ק.) מעשה ביוסף הכהן שמתה אשתו בערב פסח וקי"ל שעה אחת קודם הרגל בטלה גזירת ז' והוה ליה כלאחר ז' והיה מותר ליכנס והא דתניא במסכת שמחות (פ"ז) בד"א בזמן שיש לו בנים אבל אין לו בנים או שיש לו בנים קטנים מותר לישא אחר ל' יום והכא שרינן לכנוס בתוך ל' צריך לומר דהאי לישא דקתני היינו נשואין גמורין בבעילה אבל בתוך ל' אסור לבעול ואי תיקשי לך לפר"ת וראב"ד דאמרו מי שאין לו בנים מותר לבעול תוך ל' יום י"ל דמלתא דפסיקא נקט לתרוייהו נישואין לאחר ל' יום ולעולם מי שאין לו בנים מותר לבעול תוך ל' משום פריה ורביה כי היכי דשרינן כניסת חופה תוך ל' יום דכניסת החופה היא השמחה: מסקנא דמלתא מתה אשתו ויש לו בנים גדולים לא ישא אשה עד רגל שלישי אין לו בנים נושא ובועל אחר ז' יש לו בנים קטנים וכן מי שאין לו מי שישמשנו נושא לאחר ז' ועל כל המתים נושא ובועל לאחר ל' וכל הא דשרינן באבילות שאר מתים הוא הדין נמי באבילות אביו ואמו דלענין אבילות דתוך ל' אין חילוק בין אביו ואמו לשאר המתים:

הלכה מט

ר"ת ז"ל התיר לאשה שהיתה משודכת ומת אחיה לאחר הזמנת הקרובים סמוך לחופה שתכנס לחופה תוך ל' יום משום פריה ורביה דבעל מאחר שלא ישא אשה זו לא ישא אחרת ושמא אפילו אם לא היתה משודכת היה מתיר מאחר שהיה חפץ בה יותר מבאחרת כדאשכחן ביוסף הכהן דמישתריא איהי משום פרנסת בניו אע"פ שהיתה אבילה מאחותה ומיהו איכא למימר לפי שמרחמת על בני אחותה יותר מאחרת והא דאמר בפרק החולץ (יבמות דף מא.) רבי יוסי אומר כל הנשים יתארסו חוץ מן האלמנה מפני האיבול ולא קמפליג בין נישאת למי שיש לו בנים ובין נישאת למי שאין לו בנים שאני התם שצריכה להמתין ג' חדשים משום הבחנה:

הלכה נ

כתב רבינו אבי העזרי הא דאמר על אביו ואמו אינו נכנס לבית השמחה עד י"ב חדש אם היתה שנה מעוברת סגי בי"ב חדש מדקתני י"ב חדש ולא קתני שנה:

הלכה נא

ירושלמי (בפרק זה הלכה ח) על כל המתים אסור לילך בסחורה עד ל' יום על אביו ועל אמו עד שיגערו בו חביריו ויאמרו לו צא עמנו ומיירי כשהלכו לסחורה לארץ מרחקים בשיירא דאיכא פרסום וכעין שמחת מריעות אבל כל שאר משא ומתן שרי לאחר שבעה:

הלכה נב

אין לו בנים מותר לישא אשה לאלתר מפני ביטול פריה ורביה וכמה בנים יהיה לו ויהיה אסור לישא לאלתר כדתנן בפרק הבא על יבמתו (יבמות דף סא:) לא יבטל אדם מפריה ורביה אא"כ יש לו בנים בש"א ב' זכרים וב"ה אומרים זכר ונקבה שנאמר זכר ונקבה בראם וקי"ל כב"ה ואם היו לו בנים ומתו והיו להם בנים כבר קיים פריה ורביה דת"ר (שם סב: ע"ש) בני בנים הרי הן כבנים ל"ש ברא לברתא ולא שנא ברתא לברא או ברתא לברתא או ברא לברא בכולהו קיים פריה ורביה ודוקא תרי מתרי אבל תרי מחד ברא לא:

הלכה נג

ת"ר כל ל' יום לגיהוץ אחד כלים חדשים ואחד כלים ישנים יוצאין מתחת המכבש רבי אומר לא אסרו אלא כלים חדשים בלבד ר' אלעזר בר' שמעון אומר לא אסרו אלא כלים חדשים לבנים וקי"ל כר' אלעזר בר' שמעון דהא רבא נפק בהימנייתא רומיתא סומקתא חדתא כר' אלעזר בר' שמעון כתב הראב"ד ז"ל כל ל' יום לגיהוץ פי' ללבוש כלים מגוהצים בין כלי צמר בין כלי פשתן וכן מפורש בירושלמי (פרק זה הל"ה וח') ואע"פ שאמרו במס' תענית (דף כט:) כלי פשתן אין בהם משום גיהוץ הרי אמרו אסור

ללובשן בשבת שחל תשעה באב להיות בתוכה וכשהתירו כלי פשתן לא התירו אלא לכבס ולהניח מה שאין כן בכלי צמר דאפילו לכבס ולהניח אסור כדאיתא התם והכא גבי אבל מותר לכבס תוך ל' ולהניח ולא אסרו אלא ללבוש והכי איתא באבל רבתי (פ"ו) לגיהוץ כיצד אסור ללבוש כלים מגוהצים אלו הן המגוהצים כלים היוצאין מתחת המכבש ומותר בפנדא ובפסקי' ובאנפיליא ובכובע של ראש אע"פ שהן מגוהצים ומותר להוליך כלים לגיהוץ תוך ל' מהך ברייתא דהכא ומההיא דאבל רבתי משמע דאין גיהוץ אסור אלא בכלים שנותנים אותם תחת המכבש אחר הגיהוץ אבל כלים שאין עומדין תחת המכבש אחר הגיהוץ מותר ללובשן תוך שלשים שאין הנאת גיהוץ אלא בכלים שכובשין אותן במכבש אחר הגיהוץ וקי"ל כר"א בר' שמעון דאמר לא אסרו אלא בכלים חדשים היוצאין מתחת המכבש נמצא שאסור ללבוש חלוק של פשתן שחתך אותו מיריעה של פשתן או שחתך אותו מיריעה של תגרים שזהו ודאי יוצא מתחת המכבש שאין התגר מניח את יריעותיו ללכת לכאן ולכאן להתקפל או שמא יש לומר כיון שחתכו מן היריעה והחייט תופרו הא הולך לכאן ולכאן ואינו מקפיד עליו כלום כבר יצא מתורת מכבש וכלים חדשים שיוצאין מתחת המכבש שאסורין כגון טלית וסדין אי נמי כגון שתפרן תחלה ונתנן לכובס לכובשן אחר הגיהוץ. עוד נראה לי כמו שאסור ללבוש כך אסור להציע תחתיו ועליו בלילה שאין הלבישה דוקא אלא הנאת הגוף וא"ת שמא הנאת הראיה עם הנאת הגוף אסרו אבל סדין בלילה הנאת הגוף איכא ראיה ליכא אם כן ביום נמי משכחת לה היתר אם ילבש אותם תחת בגדים אחרים שלא יראו אותם אלא ודאי הנאת הגוף הוא העיקר ובירושלמי (הלכה ח) מפרש שעל אביו ואמו אסור ללבוש כלים מגוהצים עד י"ב חדש ובאבל רבתי (פ"ט) עד שיגיע הרגל ויגערו בו חביריו ע"כ דברי הראב"ד ז"ל והרמב"ם ז"ל (פ"ו מהל' אבל ה"ד) לא הזכיר מכבש כלל כי הוא רצה לומר דמכבש לא קאי אלא אישנים אבל חדשים לא בעי מכבש ובגמרא דידן לא מצינו חילוק בגיהוץ בין גיהוץ דאביו ואמו בין גיהוץ דשאר מתים וכ"כ הרמב"ם ז"ל (שם) דגיהוץ מותר על אביו ואמו אחר שלשים יום ומיהו אע"פ שלא נמצא בגמרא דידן כיון דאיתא בירושלמי ובאבל רבתי אין להקל בדבר וסמכו אהא דגמרינן גיהוץ מתספורת ומה שהזכיר רגל גבי גיהוץ משום דברגל דרך ללבוש כלים מגוהצים וקודם הרגל אינו ניכר שמניח משום אבילות אבל תספורת ניכר שהכביד שערו. תניא באבל רבתי (פ"ז) כל ל' יום אסור בתספורת אחד ראשו ואחד זקנו ואחד כל שער שיש בו ואשה מותרת בנטילת שער לאחר שבעה וגרסינן בפרק החולץ (יבמות דף מג.) בעיין רבי יוסי אומר כל הנשים יתארסו חוץ מן האלמנה מפני האיבול וכמה איבול שלהן שלשים

יום אמר רב חסדא ק"ו ומר במקום שאסור לכבס ולספר מותר לארס שלשים יום של איבול שמותר לספר ולכבס אינו דין שמותר לארס וש"מ שהאשה מותרת בנטילת שער כדקתני באבל רבתי וכן כתב בה"ג דאשה מותרת בנטילת שער וקשה לדברי האלפסי דאי אשה מותרת בנטילת שער לאחר שבעה דלמא שריא נמי בשבת של ט' באב ועוד דנטילת שער שמתיר באבל רבתי באשה היינו ע"י טיפול סיד כדי שלא תתגנה על בעלה ותספורת לא שייך להזכיר באשה דמגדלת שער כלילות ועוד הקשה הרמב"ן ז"ל דהל"ל שאסורה לספר ולכבס ומותרת ליארס וגבי ל' יום של איבול היה צריך להזכיר שמותרת לספר ולכבס דתניא האשה מותרת בנטילת שער לאחר ז' שאין הדבר ידוע ופשוט כל כך להקשות סתם בלא הזכרת הברייתא ורש"י לא גרס התם לספר אלא לכבס והכי פירוש שאסור לכבס שבת של ט' באב דאסירין ללבוש כלים מכובסים אפילו ישנים ואפילו אינם מגוהצים ל' של איבול דאינם אסורים אלא בכלים חדשים מגוהצים וכן עיקר:

הלכה נד

ת"ר מי שמתו מוטל לפניו אוכל בבית אחר אין לו בית אחר אוכל בבית חבירו אין לו בית חבירו עושה מחיצה ואוכל אין לו דבר לעשות מחיצה מחזיר פניו ואוכל ואינו מיסב ואוכל ואינו אוכל בשר ואינו שותה יין ואין מברך ואין מזמן ואין מברכין עליו ואין מזמנין עליו ופטור מק"ש ומן התפלה ומן התפילין ומכל מצות האמורות בתורה ובשבת מיסב ואוכל בשר ושותה יין ומברך ומזמן ומברכין עליו ומזמנין עליו וחייב בכל המצות האמורות בתורה רבן גמליאל אומר מתוך שנתחייב באלו נתחייב בכולן. מי שמתו מוטל לפניו מסיק בפרק מי שמתו (ברכות דף יח.) לאו דוקא מוטל לפניו אלא כל שמוטל עליו לקוברו כמוטל לפניו דמי. אין מברך פי' ברכת המוציא ואין מזמן פי' אין מברך ברכת המזון ואין מברכין עליו דלא תימא הוא אינו מברך אבל אחרים יאכלו עמו ויברכו עמו ברכת המוציא ויזמנו ויצא הוא בשמיעה קא משמע לן דלא צריך. רש"י פירש במסכת ברכות (דף יז:) אין מברך אין צריך לברך ברכת המוציא משמע שאם רצה לברך הרשות בידו ולא משמע כך בפרק מי שמתו (שם) דקאמר התם הכא חוץ לארבע אמות נמי אסור אלמא דיש בדבר איסור וי"א דהא דמשמע דאסור לברך היינו כשצריך לעסוק בצרכי המת אבל אם כבר עסק או שיש לו עוסקים אחרים יכול לברך ובירושלמי לא משמע הכי דגרס התם (הלכה א) אינו אוכל כל צרכו ואינו אוכל בשר ואינו שותה יין ולא מברך ואם בירך אין עונין אמן אחריו ואחרים שברכו אין עונה אחריהם אמן ובעניית אמן אינו מתבטל מצרכי המת ואפילו הכי אסור עוד אמרינן בפרק מי שמתו (ברכות דף יט.) אין המת מוטל לפניהם הם יושבים וקורין והוא יושב ודומם ואינו עוסק בצרכי

המת מדקתני והוא יושב ודומם הוא יכול לכוין בפסוק ראשון של שמע קאמר דאין קורא הלכך נראה שאסור להתפלל כל מי שמוטל עליו לקוברו והיינו אותם שמתאבלים עליו וכ"מ בירושלמי דגרסי' התם תני אם רצה להחמיר על עצמו אין שומעין לו מפני כבוד המת או משום שאין לו מי שישא משאו מאי בינייהו כגון שיש לו מי שישא משאו אי תימא מפני כבוד המת אסור אי תימא מפני שאין לו מי שישא משאו הרי יש לו מי שישא משאו והתניא פטור מנטילת לולב תפתר בחול והתניא פטור מתקיעת שופר ומה אית לך למימר בחול ולא ביו"ט א"ר חנינא מכיון שהוא זקוק להחשיך על התחום להביא לו ארון ותכריכים כמו דתנינן תמן (שבת דף קנא.) מחשיכין על התחום להביא לו ארון תכריכים כמי שנושא משאו דמי מיהו בהא פליג ירושלמי אגמרא דידן דמשמע התם דאפילו בשבת כיון דמחשיכין על התחום להביא לו ארון ותכריכין דחל עליו אבילות והכא אמרי' דבשבת חייב בכל המצות האמורות בתורה וה"ה ביו"ט וי"א דגמרא דידן איירי בשחרית והתם איירי לעת ערב דשייך אז למימר דמחשיכין על התחום ולא בשחרית ול"נ דלא קשיא דודאי בחול שיכול לעשות צרכי המת אע"פ שאינו עסוק יש עליו דין אנינות מפני כבודו של מת שיהא לבו פנוי לחשב על צרכי המת ויעסוק בהן תמיד אבל בשבת ויו"ט שאין יכול לעסוק לצורך המת אלא להחשיך בעלמא דוקא בשעה שהוא מחשיך פטור אבל כל היום חייב והא דקתני פטור מתקיעת שופר היינו בשעה שהוא מחשיך ולישנא משמע הכי מכיון שהוא זקוק להחשיך משמע בשעה שהוא עסוק להחשיך וביו"ט שני דנקבר ע"י ישראל כחול שויוה רבנן ונוהג דין אנינות וביו"ט ראשון אם רוצים לקוברו בו ביום ע"י עממין כיון שהוא צריך להמציא להם צרכי הארון ותכריכין יראה דלא גרע ממחשיך על התחום להביא לו ארון ותכריכין ופטור:

הלכה נה

והורה ר"י ז"ל על יהודי אחד שתפסו המושל ומת בתפיסה ולא נתנו המושל לקבור ונתעכב ימים רבים דאין אנינות חלה על הקרובים דלא קרינא ביה מי שמתו מוטל לפניו כיון שאין עליהם לקוברו ומ"מ לא נדמיהו לנתייאשו מלקוברו שיחול עליהם אבילות מעתה כמו בהרוגי ביתר דהתם נתייאשו מלקוברן בכח מלכות וכן בדביתהו דר"א בר"ש (ב"מ דף פד:) כיון שלא היה עומד לקבור חלה עלי' אבילות דסתימת הארון הוי כמו סתימת הגולל אבל בנדון זה לא נתייאשו לגמרי לקוברו והיו מקוים בישועת השם שיעזרה ממרום רוח המושל לתתו לקבורה בדמים מועטים הלכך אבילות לא חלה על הקרובים ואוננים לא הוו להו כיון דאין יכולין להתעסק בקבורתו ואפי' למאן דאסר תשמיש המטה בשבת למי שמתו מוטל לפניו הכא שרי אפילו בחול דהתם למחר מוטל

עליו לקוברו וגם בשבת הוא שומרו ומדבר ומפקח בצרכיו ואף להחשיך על התחום אבל הכא אין להם התעסקות כלל בקבורתו ודמיא להא דאמרי' בירושלמי (הלכה ה) דמת שמפנין אותו מקבר לקבר שהיה בדעתו מתחלה לפנותו דאין מונין לו משיסתם הגולל הראשון אלא משיסתם הגולל השני ומסתמא כשנקבר בקבר הראשון פסקה האנינות וגם קרובי המת שהם בבית האסורים אין עליהם דין אנינות כיון שאין יכולין להתעסק בקבורתו ואמרינן נמי בירושלמי (שם) דמי שמתו מי שנמסר לרבים אוכל בשר ושותה יין נמסר לכתפים כמי שנמסר לרבים ומשמע אע"פ שלא יצא מפתח ביתו דאי כשיצא מפתח ביתו וחלה עליו אבילות לא היה לו להזכיר אכילת בשר ושתיית יין אלא לומר שחלה עליו אבילות בכפיית המטה ופשיטא שאבל מותר בבשר ויין דעיקר תנחומי אבילות ביין כדכתיב תנו שכר לאובד ויין למרי נפש אלא ודאי מיירי בשלא יצא מפתח הבית ואכתי לא חל עליה אבילות ואפ"ה פסקה ממנו אנינות כיון שנמסר לרבים ואין מוטל עליו לקוברו יותר אלא על רבים מוטל וכ"ש במי שהוא בבית האסורים שאין עליו דין אנינות כלל וכתב ר"י ז"ל כשנפטרה אמו הודיעו לר"ת אחיה שהיה דר במקום רחוק משם ואכל בשר ושתה יין קודם קבורה ואמר לנו טעם מאחר שיש לה בעל שהיה מתעסק בקבורתה אינו אסור בבשר ויין כיון שאינה מוטלת עליו כדברי הירושלמי ואיני יודע אם היה רבינו מיקל בכך אם היה בעיר עמה ע"כ ונראה לי סברא חלושה וקלושה דא"כ אחי המת יאכלו בשר וישתו יין כיון דבניו יורשין ממונו חייבין בקבורתו אלא ודאי לא פלוג רבנן אלא כל המתאבלים מתאוננין וכולן קרואים מוטל עליו לקוברו ואפילו אינו בעיר דלא בעינן מוטל לפניו:

הלכה נו

וכן אירע מעשה במגנצא שיהודי היה הולך בדרך בקרון ויהי בדרך ויקם עליו הקרוני ויהרגהו וזה היה בראש חדש שבט ובנו חפשו בכל הדרכים ימים רבים ולא מצאו וברי"ח אדר בא לפני רבינו אליקים בר' יוסף ז"ל ושאל לו כדת מה לעשות ואמר לו למנות שבעה ושלשים מר"ח אדר ואילך מהא דתניא באבל רבתי (פ"ב הל' יג) מי שנפל בים או שטפו נהר או שאכלתו חיה אין מונעין מהן כל דבר מאימתי מונין להם משנתייאשו מלבקשו ותו גרסי' בירושלמי (הל' ה) רבי חלבו חל יום שמיני בשבת ערב הרגל מגלח בע"ש היאך אפשר דאם כן נקבר בשבת תפתר כשגררתו חיה ונתייאשו בשבת מלבקש ולשבת אחרת הוי יום שמיני של האבילות דחלה משעה שנתייאשו מלבקשו אלמא שעת יאוש כשעת קבורה ויש שנחלקו עליו ואמרו דדוקא היכא דנתייאשו תוך שלשים אבל לאחר ל' יום הוי כשמועה רחוקה ואינה נוהגת אלא יום אחד והביאו ראיה מהא דאמרינן באתה לו

שמועה בתוך הרגל ולאחר הרגל נעשית רחוקה אינה נוהגת אלא יום אחד ור' אלעזר בר נתן ז"ל חתנו אומר דלא דמי דהתם גבי שמועה רחוקה היינו טעמא דמשעת קבורה חלה עליו חיוב אבילות ואע"ג דלא ידע כל שלשים יום קרוין אבל דגרסינן בירושלמי (הלכה ה) ויתמו ימי בכי אבל משה ימי אלו שבעת ימי אבילות בכי אבל אלו שלשים יום וכשנודע לו בתוך שלשים יום של מת חל עליו אבילות גמור ומונה מיום שמועה שבעה ושלשים ואם נודע לו לאחר ל' אין עליו אבילות אלא יום אחד ואסמכוהו רבנן אעצרת שהוא יום אחד הלכך כשישמע ברגל הואיל ורגל לא נהיגא ביה אבילות הוה ליה כשמע אחר הרגל שהוא שמועה רחוקה לאחר שכלו שלשים ימי אבל ואינו נוהג אלא יום אחד אבל היכא שנפל לים או אכלתו חיה שלא נקבר הי' כל הימים שלא נתייאשו כמתו מוטל לפניו לקוברו. שהרי בכך הוא עסוק וכ"ז שמתו מוטל ועליו לקוברו אין אבילות חל עליו וכשמתייאש אין מוטל עליו לקוברו ואין עסוק בכך והוי כיום קבורה וחלה עליו אבילות של שבעה ושלשים ועוד שלא מצינו חילוק ביאוש בין תוך שלשים לאחר שלשים אלא סתם קתני מאימתי מונין להם משעה שנתייאשו ולא חילק בין תוך ל' לאחר שלשים ואחר שעברו הז' ימי אבילות נמצא ההרוג מושלך בנהר והובא לקבורה כסבורין העם לומר שצריך לחזור ולהתאבל עוד ז' כבתחלה דהשתא הוי סתימת הגולל והורה להם רבינו אליקום דאין צריך אלא לקרוע משום דהוי שעת חימום והביא ר"א ראיה לדבריו מדקאמר בירושלמי א"ר מנא יש קריעה בלא איבול שכן על אביו ועל אמו אפילו אחר כמה ימים קורע וחייב לקרוע ואבילות לא ינהוג שכבר נהג בשעת יאוש כדאמר בירושלמי (שם) הרי שמפנין אותו מקבר לקבר אית תנויי תני משיסתם הגולל הראשון ואית תנויי תני משיסתם הגולל שני ומוכח התם דאפילו למ"ד מגולל שני היינו היכא דפינוהו מגולל הראשון תוך ז' אבל לאחר ז' כבר עבר האבל והוא כשנתנו היה דעתו לפנותו אבל אם נתנו אדעתא שלא לפנותו ושוב נמלך לפנותו אפילו תוך ז' מונה משיסתם הגולל הראשון וז"ל רבינו מאיר ז"ל ומה שכתב כשנמצא בנהר דאין חוזר ומתאבל אלא קורע לא נהירא לי דאם קברוהו במקום בנו וידע בנו את קבורתו לא גרע מיום לקיטת עצמות דקאמר לעיל בפ"ק (דף ח.) המלקט עצמות אביו ואמו הרי זה מתאבל עליהן כל היום כולו ולערב אין מתאבל עליהן ואמר רב חסדא ואע"פ שצרורים לו בסדינו פירוש אף שעדיין לא נקברו אעפ"כ אין מתאבל עליהם עוד ותניא באבל רבתי (פרק יב) כל שקורעין במיתתו קירעין עליו בשעת לקיטת עצמות וכל שאינו מתאחה בשעת מיתתו אינו מתאחה בשעת לקיטת עצמות ואמרינן בירושלמי (פ"ק הלכה ה) בראשונה היו קוברין אותו במהמורות נתעכל הבשר מלקטין את העצמות וקוברין אותו

בארונים אותו היום היה מתאבל למחר היה שמח לומר שנצלו אבותיו מן הדין ומדקאמר אותו היום מתאבל ולמחר שמח נראה דאותו היום הוא כיום קבורה לענין זה כל זמן שלא נקבר חל עליו דין אנינות לאסור באכילת בשר ושתיית יין ואחר שנקבר אסור כל היום בנעילת סנדל ובתשמיש המטה וברחיצה ובתכבוסת ובתספורת ולערב מותר בכולן ואם כן אם ידע בנו את קבורתו יש עליו כל דין אבילות כל אותו היום ואפשר שלא ידע בנו את קבורתו אלא לאחר ימים שמע שנמצא בנהר ונקבר בעיר אחרת מיהו אם כך היה מעשה תמיה אני למה היה לו לקרוע אחר שקרע כבר בשעת היאוש והא דאמר בירושלמי (שם) דעל אביו ואמו קורע אחר כמה ימים היינו היכא דלא קרע עדיין ומה שכתב רבינו ז"ל שאסור באכילת בשר ובשתיית יין כל זמן שלא נקבר לא ידענא מנא לו הא דלישנא משמע דמיד בשעת ליקוט עצמות חל עליו אבילות דקתני המלקט עצמות אביו הרי זה מתאבל עליהן כל אותו היום אין מתאבל עליהן ועלה קאמר רב חסדא אע"פ שצרורים לו בסדינו משמע מיד שלקטו חל עליו אבילות אע"פ שלא נקברו אבל לא אנינות. מעשה אירע בשפירא כשנפטר רבינו קלונימוס הזקן ז"ל ברבי יצחק ז"ל היתה העיר במצור ושמוהו בארון בבית המקוה ומנו לו מיד שבעה ושלשים אע"פ שהיה דעתם לפנותו משם לאחר המצור מ"מ כיון שלא פינוהו בתוך שבעה מנו מסתימת גולל הראשון אבל אם דעתו לפנותו תוך שבעה מונה מסתימת גולל השני כדתניא באבל רבתי (פ"י) ר"ש אומר קבר שאולה היתה לו לרבן גמליאל הזקן ביבנה שהיו מכניסין המת לתוכו והיו נועלין את הדלת לפניו ועומדים בשורה ומנחמין ופוטרין את הרבים ואח"כ מעלין אותו לירושלם נסתם הגולל מכסין את ראשו וכו' אלמא מסתימת הגולל השני כשקברוהו בירושלים חלה האבילות מפני שהיה דעתן לפנותו תוך ז' מקבר שביבנה.

הלכה נז

רבן גמליאל אומר מתוך שנתחייב באלו נתחייב בכולן מאי בינייהו רבי יוחנן אמר תשמיש המטה איכא בינייהו דת"ק סבר חייב בכל מצות האמורות בתורה חוץ מתשמיש דאסור ורבן גמליאל סבר חייב נמי בתשמיש המטה וקי"ל כת"ק ובירושלמי (הלכה ה) פוסק כרבן גמליאל ולא שייך כאן הלכה כדברי המיקל דאכתי לא חל עליה אבילות והרב אלפסי ז"ל ס"ל דאם איתא דגמרא דידן סברה הלכה כרבן גמליאל הוה פסיק כוותיה:

הלכה נח

מתני' אין קורעין ואין חולצין ואין מברין אלא קרוביו של מת ואין מברין אלא על מטות זקופות ואין מוליכין לבית האבל לא בטבלא ולא באסקוטלא ולא בקנון אלא בסלין ואין אומרים ברכת אבלים במועד אבל עומדים בשורה ומנחמים ופוטרין את הרבים כתב

הראב"ד ז"ל כל הני במועד דוקא שאין רשאין לקרוע על מת במועד אלא קרובים דוקא הראויין להתאבל והכי מפרש לה בירושלמי (הלכה ז) וכן חליצת כתף ולהברות ברחבה אינה במועד אלא בקרוביו של מת ואין מברין את האבל במועד בתוך ביתו אלא על מטות זקופות ואפילו מי שלבו גס בו אפילו קרוביו ממש שאין כפיית המטה נוהגת ברגל כלל דלא תימא כיון דשם הבראה ברגל שהיא מענין אבילות ליעבד כדרכו בחול קמשמע לן אבל בחול מי שלבו גס באבל מברהו על מטות כפויות ויושב עמו על מטה כפויה ואוכל עמו כי היה המנהג שהמוליך לבית האבל אוכל עמו ואם אין לבו גס בו אינו כופה וגם האבל אוכל עמו על מטה זקופה מפני כבוד המברה והכי איתא בגמרא ע"כ וכן כתב רבינו אבי העזרי דמתני' איירי במועד דגרסי' בירושלמי (שם) על משנה זו א"ר ירמיה ובלבד קרובים הראויין להתאבל:

הלכה נט

גמ' תניא חכם שמת הכל קרוביו ואפילו קרובים שאין ראויין להתאבל כהדא דר' בון דמך במועדא ולא גמל לי' ר' מנא חסדא אמרי צפוראי עד מית שנאה בתר מועד' עביד ליה יקרא עאל ואמר קדמיהון הדא דתנא חכם שמת הכל קרוביו בהנון דהוין גביה אנן לא הוין גביה וכיון דמתני' איירי במועד שמעינן דיש קריעה במועד ושמעינן נמי דעושין הבראה במועד וה"ר מאיר ז"ל מארץ האיי כתב דאין עושים הבראה בחול המועד והביא ראיה מירושלמי (הלכה ט) דגרסינן התם רבי תנחום דמך בחנוכה ר' חסדא דמיך בריש ירחי עבדי ליה איבריי' קריספדא דמך במועדא עבדין ליה איברייא סברין דמדעתא דרבי אמי אשכחן דלאו מדעתיה דרבי אמי ויש לדחות דה"פ שעשו הבראה ולא נמלכו בו ואפשר שאם שאלוהו לא היה מוחה ואפילו היה מוחה מאן לן דהלכתא כוותיה דטפי מסתבר דהלכתא כסוגיא דירושלמי דמוקי מתני' במועד וש"מ דהבראה שריא בחול המועד. אין קורעין ואפילו על חכם והתניא חכם שמת הכל כקרוביו הכל קורעין עליו הכל חולצין עליו הכל מברין עליו ברחבה כתב הראב"ד ז"ל אפילו במועד דהא פריך אמתני' דאיירי במועד ואפילו ביום שמועה איירי [ז] דאי בין מיתה לקבורה אפילו על אדם כשר דלאו חכם חייב לקרוע מדקאמר הכל כקרוביו אלמא דקרוביו קורעין בחוה"מ אף ביום שמועה ודלא כה"ג שכתבו דמי שבאתה לו שמועה קרובה אסור לקרוע ואחר המועד קורע ונוהג אבילות ע"כ. וכן פסק רבינו מאיר ז"ל שמועה קרובה קורע בחול המועד והא דפליגי לעיל בשומע שמועה ברגל אם קורע לאחר הרגל אלמא לכ"ע אינו קורע ברגל התם מיירי כששמע ביו"ט ולא בחוה"מ מדקאמר ברגל ולא קאמר במועד. דלאו חכם הוא ואי אדם כשר הוא חיובי מיחייב דתניא מפני מה בניו ובנותיו של אדם

מתים כשהן קטנים מפני שלא בכה ונתאבל על אדם כשר שכל הבוכה ומתאבל על אדם כשר מוחלים לו כל עונותיו בשביל כבוד שעשה לו וגרסינן בפרק ר' אליעזר האורג (דף קה:) כל המוריד דמעות על אדם כשר הקב"ה סופרן ומניחן בבית גנזיו שנאמר נודי ספרת אתה שימה דמעתי בנאדך א"ר ירמיה בר רב כל המתעצל בהספדו של אדם כשר ראוי לקוברו בחייו שנאמר ויקברו אותו בגבול נחלתו וגו' מצפון להר געש מלמד שגעש עליהם ההר לקוברן ואמר רבי חייא בר אבא א"ר יוחנן כל המתעצל בהספדן של חכמים אינו מאריך ימים מדה כנגד מדה איתיביה רבי חייא בר אבא לרבי יוחנן ויעבדו העם את השם כל ימי יהושע וכל ימי הזקנים אשר האריכו ימים אחרי יהושע אמר ליה בבלאי ימים האריכו שנים לא האריכו אלא מעתה למען ירבו ימיכם וימי בניכם ימים ולא שנים ברכה שאני שמע מינה דעל אדם כשר קורעין אפילו במועד אף אי לא קאי בשעת יציאת נשמה אלא שידע בין קבורה למיתה. לא צריכא דלאו אדם כשר ואי קאי התם בשעת יציאת נשמה מיחייב אפילו אשאר אינשי ואפילו במועד דתניא רבי שמעון בן אלעזר אומר העומד על המת בשעת יציאת נשמה חייב לקרוע למה הוא דומה לס"ת שנשרף דחייב לקרוע דלא קאי בשעת יציאת נשמה. והא דאמרינן חכם שמת הכל קרוביו כתב רבינו מאיר ז"ל דוקא חכם שיודעין משמועותיו שחידש אבל אם אין יודעין מחידושיו כלום וגם אינו רבו לא מיחייב לקרוע עליו ביום שמועה לאחר קבורה מדקאמר ועוד כל יומא שמעתתיה בפומין בבי מדרשא ול"נ הפך דבריו משם מדקאמר ליה אביי מי קתני הרב שמת חכם שמת קתני ועוד כל יומא שמעתתיה וכו' וה"פ ועוד אפילו אי תנן הרב שמת כל יומא שמעתתיה בפומין בבי מדרשא והרי הוא רב שלנו כדאמר בפרק אלו מציאות (בבא מציעא דף לג.) תלמידי חכמים שבבבל קורעין זה על זה ופרש"י קורעים זה על זה כדין רבו שאינו מאחה לעולם דכל יומא שמעתתיה דהדדי בפומייהו שאלו לענין קריעה עצמה אין חילוק בין חכם לרבו מובהק א"כ משמע דחכם לא בעינן דניהוי שמעתתיה בפומיה. ירושלמי (הלכה ז) כשם שקורעים על החכמים כך קורעים על תלמידיהם איזהו ת"ח אמר חזקיה כל ששונה הלכות ועד תורה א"ל רב אסי הדא דתימא בראשונה עכשיו אפילו הלכות. ר' אבהו בשם ר' יוחנן כל שמבטל עסקיו משום משנתו תניא כל ששואלין אותו והוא משיב אמר רבי אושעיא כגון אנן דרבנן משגיחין עלינו ואנן מתיבין להו א"ר אבא בר ממל כל שיודע לבאר משנתו ואנן אפילו רבנין לא חכימין מבארה מתני' ובגמרא דידן בפרק ואלו קשרים (שבת דף קיד.) א"ר יוחנן איזהו ת"ח כל ששואלין אותו דבר הלכה בכל מקום ואומרה כתב הרמב"ן ז"ל וכן לענין קריעה וכך מצינו בתשובה אמר ה"ר משה איזה ת"ח שאין מועד בפניו כל ששואלין

אותו דבר הלכה בכל מקום ואומר אפילו במסכת כלה והא דאמרינן בשעת יציאת נשמה חייב לקרוע כתב רבינו מאיר ששמע בשם ה"ר יונה ז"ל דה"מ באדם שאינו רשע אבל באדם רשע וחשוד אין אדם חייב לקרוע אלא אדרבה יש לשמוח כדכתיב באבוד רשעים רנה וכתב דלא נהירא ליה דאמרינן בפרק האורג (שבת דף קה:) למה זה דומה לספר תורה שנשרף שחייב לקרוע ופרש"י התם ואף נשמתו של ישראל דומה לו שאין לך ריק שבהן שאין בו תורה ומצות אלא נראה לי שחייב לקרוע על הכל בשעת יציאת נשמה לבד ממומר לע"ז שכל המודה בה כופר בכל התורה כולה או אם הוא עובר על אחת מכל מצות האמורות בתורה להכעיס הרי זה כעובד ע"ז דקי"ל בפרק בתרא דהוריות (דף יא.) דמומר דאוכל נבילות להכעיס עבריין הוא והיינו דתניא במסכת שמחות (פ"ב ה"י) הפורש מדרכי צבור אין מתעסקין בו בכל דבר אחיהם וקרוביהן לובשים לבנים ומתעטפים לבנים ואוכלין ושותין ושמחין שאבד שונאו של מקום שנאמר הלא משנאיך ה' אשנא והא קרא מייתי ליה בפרק כל כתבי הקדש (דף קטז.) גבי מינים ובפרק נגמר הדין (סנהדרין דף מז.) נמי תני יכול פירשו אבותיו מדרכי צבור תלמוד לומר בעמיו בעושה מעשה עמיו ומייתי התם על אכל חלב והפריש קרבן והמיר דתו ועל עיר הנדחת שהן עובדי ע"ז ומשמע נמי שפירשו אבותיו מדרכי צבור איירי בכה"ג ומסיק דלא שנא מת מתוך רשעו ול"ש נהרג מתוך רשעו כיון שנהרג מתוך בית דין דבדין מיקטל לא ה"ל כפרה בשעת קבורה עד דחזי צערא דקיברא פורתא ואבילות מאימתי מתחלת מסתימת הגולל והואיל ונידחו נידחו וקאמר התם גבי הרוגי ב"ד שלא היו הקרובים מתאבלין אלא אוננין דאין אנינות אלא בלב והרוגי ב"ד הוו נמי כמו להכעיס כיון שמוסרים עצמם למיתה כשמתרין בהן ואומר על מנת כן אני עושה דאי לאו עבדין אלא לתיאבון מה להו למימר ע"מ כן אני עושה להכי אין מתאבלין עליהן ועל כיוצא בו נאמר באבוד רשעים רנה ואהא מייתי לה בפרק (נגמר הדין) [אחד דיני ממונות (דף לז)]: ושמא תאמר מה לנו לחוב בדמו של זה הרי כבר נאמר באבוד רשעים רנה אבל אם אדם עושה לפעמים עבירה לתיאבון או שמניח לקיים מצוה אחת בשביל הטורח על כגון זה חייב לקרוע בשעת יציאת נשמה כיון שאינו כופר ואינו עושה להכעיס דכתיב והנה המלך בוכה ומתאבל על אבשלום אע"פ שעשה כמה עבירות ומרד באביו ובמלכות בית דוד ובא על פילגשי אביו אלא כיון שלא עשה להכעיס אלא מתאוה היה למלוך ראוי להתאבל עליו ע"כ. ועוד כתב רבינו מאיר לא ידענא מהו נקרא אדם כשר ונראה לי כיון דלא סנו ליה שומעניה ואינו חשוד על שום עבירה ולא ביטל שום מצוה אלא שאין גדול בתורה הוא נקרא כשר. כי נח נפשיה דרב ספרא לא קרעו רבנן עליה אמרי לא גמרינן מיניה פירש

הראב"ד ז"ל שלא היו שם בשעת מיתה וקבורה אלא אח"כ באו ולא קרעו עליו דאמרו לא גמרינן מיניה וקשיא לן אטו רב ספרא לאו אדם כשר הוה והלא הכל קורעין על אדם כשר ואפילו בחולו של מועד וי"ל ה"מ הני העומדין שם בין מיתה לקבורה ואי לא לא מיחייבי והם היו סוברים דחכם דינו כאדם כשר ותו לא אא"כ היה רבו אז בין בפניו בין שלא בפניו קורע ביום שמועה אפילו במועד א"ל אבייי מי תניא הרב שמת חכם שמת קתני וקאמר הכל כקרוביו בין בפניו בין שלא בפניו ואי תקשי לך הך ירושלמי שהבאתי לעיל (סימן נח) ואמר קדמיהון הא דתניא חכם שמת הכל כקרוביו באינון דהוו גביה אנן לא הוינן גביה אפשר לומר ההיא לאו בקריעה איירי אלא בהספד וקי"ל דאין מספידין במועד אלא בפניו. ועוד הא שמעתתיה כל יומא בפומין סבור מינה מה דהוה הוה כיון שלא קרעו ביום השמועה אע"פ שהוא בתוך ז' שוב אינו קורע דהא לאו שעת חימום הוא אמר להו חכם כל זמן שעוסקין בהספדו והוא תוך שבעה או לפי מה שהוא ההספד והא דתניא באבל רבתי (פ"ט) חכם שמת כל שעומדין בשעת מיתתו קורעין עליו ושאינן עומדין בשעת מיתתו אין קורעין עליו נראה דשיבוש הוא ואדם כשר שמת צריך להיות: גרסינן בפרק אלו מציאות (בבא מציעא דף לג.) תלמידי חכמים שבבבל עומדין זה מפני זה וקורעין זה על זה פרש"י דקורעין זה על זה כדין רבו שאין מאחין לעולם דכל יומא שמעתתא דהדדי בפומייהו דאילו בקריעה עצמה אין חילוק בין חכם לרבו מובהק מסקנא דמלתא בשעת יציאת נשמה על כל המתים חייב לקרוע ואפילו במועד אם לא יהיה עובד ע"ז או עובר על אחת מכל המצות להכעיס שלא בשעת יציאת נשמה על אדם כשר שאינו חשוד על שום עבירה ולא על ביטול שום מצוה ולא סנו שומעניה חייב לקרוע בין מיתה לקבורה ואפילו במועד על חכם ועל תלמיד חכם חייב לקרוע ואפילו בעיר אחרת בהשמועה קרובה ואפילו במועד על רבו שלמדו חכמה או שהאיר עיניו במשנה אחת וכגון חכמים שלומדים שמועות זה מזה בשעת שמועה חייב לקרוע ואינה מאחה והקרובים כל המתאבלים עליו חייב לקרוע:

הלכה ס

כי נח נפשיה דרב הונא סבור רבנן לאותובי ס"ת אפורייה אמר להו רב חסדא מלתא דבחיים לא סבירא ליה אנן ניקום וניעביד ליה אנא חזיתיה דבעא למיתב אמטה והוה יתיב עליה ס"ת וכף כדא אארעא ואנח עליה ס"ת אלמא קסבר אסור לישב במטה שס"ת מונח עליה לא הוה נפיק פוריא מבבא סבור לשלשליה דרך גנות אמר להו רב חסדא הכי גמרינן מיניה חכם כבודו דרך פתחים סבור לאשנויי מפוריא לפוריא אמר להו רב חסדא הכי גמרינן מיניה חכם כבודו במטה ראשונה:

הלכה סא

גרסינן בפרק בני העיר (מגילה דף כט.) ת"ר מבטלין ת"ת להוצאת המת ולהכנסת כלה לחופה אמרו עליו על ר' יהודה ב"ר אילעאי שהיה מבטל ת"ת להוצאת המת ולהכנסת כלה בד"א שאין לו כל צרכו וכמה כל צרכו אמר רב שמואל בר אוניא משמיה דרב תריסר אלפי גברי ושיתא אלפי שיפורא ואמרי לה תריסר אלפי גברי ומינייהו שיתא אלפי שיפורא עולא אמר כגון דחייצי גברי מאבולא ועד סכרי א"ר ששת ואיתימא ר' יוחנן כנתינתה כך נטילתה מה נתינתה בששים רבוא אף נטילתה בששים רבוא וה"מ למאן דקרי ותני אבל למאן דמתני לית ליה שיעורא כתב בשאלתות דרב אחא וממילא שמעינן דלמאן דלא קרי ותני אין מבטלים אם יש לו מתעסקים כדי קבורה פירש רבינו אליקום בר יוסף דוקא בשעת הוצאת המת אבל כל זמן שמוטל עליו לקוברו אין מבטלין תלמוד תורה דגבי חכם שמת תניא בית מדרשו בטל אבל לא שאר מדרשות והר"ר יו"ט מיוני כתב דתינוקות של בית רבן אין מבטלין אפילו בשעת הוצאת המת דאמרינן בפרק כל כתבי הקדש (דף קיט:) דאין מבטלין תינוקות של בית רבן אפילו לבנין בית המקדש דאינו דומה הבל שיש בו חטא להבל שאין בו חטא ועוד אמרינן בירושלמי (פרק אלו עוברין הלכה ז) (אבוה דשמואל שדריה לשמואל לנציבים פי' ללמוד) שמע דהוה גמיל חסדים אמר המבלי אין קברים (כאן שדרתיך לנציבין) הדה אמרה אין מבטלין תינוקות והא דאמרינן מבטלין ת"ת להוצאת המת פי' [ר"י] דבכל מתים איירי ואע"ג דאמרי' בריש פ"ק דמגילה (דף ג:) פשיטא מת מצוה ות"ת מת מצוה עדיף דתניא מבטלין ת"ת וכו' לאו דוקא מת מצוה ה"ה שאר מתים אלא אגב מילי אחריני דמייתי התם דאיירי דוקא במת מצוה נקט הכא מת מצוה והא דאמר לקמן (דף כז:) מת בעיר כל בני העיר אסורין במלאכה ומוקי לה בדליכא חבורתא אבל איכא חבורתא פירוש נחלקו בני העיר לחבורות וכל חבורה וחבורה מתעסקין במתים שלהם אז חבורות האחרות אינן בטילות ממלאכתן ה"מ שלא בשעת הוצאת המת אבל בשעת הוצאת המת הכל בטלים והולכין להוצאת המת אפילו מאן דלא קרי ותני דדוקא לענין ביטול ת"ת הוא דמפלגי' בין קרי בין לא קרי:

הלכה סב

תניא ארון העובר ממקום למקום אין עומדין עליו בשורה ואין אומרים עליו ברכת אבלים ותנחומי אבלים ותניא אידך ארון העובר ממקום למקום עומדין עליו בשורה ואומר ברכת אבלים ותנחומי אבלים קשיין אהדדי ל"ק כאן בשלדו קיימת וכאן בשאין שלדו קיימת:

הלכה סג

תניא חכם שמת כיון שהחזירו פניהם מאחורי המטה שוללין כי נח נפשיה דרבינא פתח עליה ההוא ספדנא תמרים הניעו ראש על צדיק כתמר נשים ימים כלילות על משים לילות כימים: תניא באבל רבתי (פ"ג הלכה ו) אין מוסיפין בתחלה אבל מוסיפין על העיקר כלומר אין מספידין בכבוד למי שאינו ראוי לכך בשעת ההספד אבל אם היה ראוי לכבוד מועט מוסיפין מקצת על דבר טוב שנמצא בו. תניא (ברכות סב.) אמר רשב"ג כשם שנפרעין מן המתים כך נפרעין מן הספדנין ומן העונין אחריהם וחכם וחסיד תולין לו בחכמתו וביראת חטאו פירוש נפרעין מן המתים כשמספידין את המת דבר שאין בו כלל הוי לו למזכרת עון ולכך יש ליזהר מלהפליג בתוספת שבח וכבוד אלא מוסיפין מעט על כל מדה ומדה טובה שהיתה בו:

הלכה סד

ת"ר אלו קרעין שאין מתאחין הקורע על אביו ועל אמו ועל רבו שלמדו תורה ועל נשיא ועל אב ב"ד ועל שמועות הרעות ועל ברכת השם ועל ס"ת שנשרף ועל ערי יהודה ועל המקדש ועל ירושלים וקורע על המקדש ומוסיף על ירושלים ועל שמועות רעות מי קרעינן והא אמרו ליה לשמואל קטל שבור מלכא תריסר אלפי יהודאי במזיגת קסרי ולא קרע לא אמרו אלא ברוב צבור וכמעשה שהיה דכתיב ויחזק דוד בבגדיו ויקרעם וגם כל האנשים אשר אתו ויספדו ויבכו ויצומו עד הערב על שאול ועל יהונתן בנו ועל עם ה' ועל בית ישראל כי נפלו בחרב שאול זה נשיא יהונתן בנו זה אב ב"ד עם ה' ובית ישראל אלו שמועות רעות. אביו ואמו ורבו שלמדו תורה מנלן דכתיב ואלישע רואה והוא מצעק אבי אבי רכב ישראל ופרשיו [אבי אבי זה אביו ואמו רכב ישראל ופרשיו] זהו רבו שלמדו חכמה מאי משמע כדמתרגם רב יוסף רבי רבי דטב להון לישראל בצלותיה מרתיכין ופרשין. שאינם מתאחין מנ"ל דכתיב ויחזק בבגדיו ויקרעם לשנים קרעים ממשמע שנאמר ויקרעם איני יודע שהם שנים מת"ל לשנים קרעים אלא מלמד שקרועים ועומדים לשנים לעולם נשיא ואב ב"ד ושמועות רעות דאין מתאחים ילפינן מויחזק ויקרעם דאלישע ברכת השם מנ"ל דכתיב ויבא אליקים בן חלקיהו וגו' אל חזקיהו קרועי בגדים ודאין מתאחין מנ"ל דכתיב קרועי בגדים דמשמע קרועים ועומדין לעולם. ת"ר אחד השומע ואחד השומע מפי השומע חייב לקרוע והעדים אינם חייבין שכבר קרעו כששמעו: ועל ס"ת שנשרף מנ"ל דכתיב ויהי כקרוא יהודי שלש דלתות וארבעה יקרעה בתער הסופר והשלך אל האש וכתיב ולא קרעו את בגדיהם מכלל דמחייב לקרוע וכיון דידעינן מקרא עיקר קריעה הא דאינו מתאחה ילפינן מק"ו כיון דעל

לומדיה אינה מתאחה עליה לכ"ש אבל עיקר קריעה לא ילפינן מלומדיה כדאמר במכות (דף כב:) כמה טיפשי הני דקיימי מקמי ס"ת ומקמי גברא רבה לא קיימי ולאו דוקא ס"ת אלא ה"ה על פרשה אחת מנביאים וכתובים כיון דמייתי לה מארבע דלתות של מגילת קינות והכי אמרי' בשמעתא דעל תפילין חייב לקרוע: א"ר חלבו אמר רב הונא הרואה ס"ת שנשרף קורע שתי קריעות אחת על הגויל ואחת על הכתב שנאמר ויהי דבר ה' אל ירמיהו אחרי שרוף המלך את המגילה ואת הדברים ולא אמרן שחייב לקרוע אלא שנשרף בזרוע וכמעשה שהיה: ערי יהודה דכתיב ויבואו אנשים משילה ומשומרון שמונים איש מגלחי זקן וקרועי בגדים משמע קרועין ועומדים לעולם. א"ר חלבו אמר עולא ביראה א"ר אלעזר הרואה ערי יהודה בחורבנן אומר ערי קדשך היו מדבר וקורע ירושלים בחורבנה אומר ציון מדבר היתה ירושלים שממה וקורע בית המקדש בחורבנו אומר בית קדשנו ותפארתנו אשר הללוך אבותינו היה לשריפת אש וכל מחמדינו היה לחרבה וקורע על המקדש ומוסיף על ירושלים כשפגע במקדש תחלה ואי פגע בירושלים תחלה קורע על ירושלים בפני עצמה ועל המקדש בפני עצמו יראה דעל ערי יהודה אינו קורע אלא על הראשונה שראה ועל כל האחרות שראה אינו קורע דאי צריך לקרוע על כל אחת ואחת שהוא רואה למ"ל למימר שקורע על ירושלים גם (ירושלים) היא בכלל ערי יהודה ולא מיסתבר למימר שהזכיר ירושלים בשביל פסוק אחר שיש לו לומר ואגב זה נקט וקורע. ירושלמי בפרק הרואה (הלכה ב) שמעון קמטרא שאל את ר' חייא בר אבא כגון דאנא חמר וסליק לירושלים בכל שעה מהו שאקרע אמר ליה בתוך ל' יום אין אתה צריך לקרוע אחר שלשים אתה צריך לקרוע:

הלכה סה

ת"ר וכולן רשאים לשוללן ולמוללן וללוקטן לעשותם כמו סולמות פירוש לאחר שבעה אבל לא לאחותן על כל המתים עד אחר שלשים יום על אביו ועל אמו לעולם אמר רב חסדא ובאיחוי אלכסנדרי פי' הראב"ד שהיא התפירה שלנו שוה מלמעלה ובולטת מלמטה והרמב"ן פירש דאיחוי סתם היא התפירה השוה מלמעלה ובולטת מלמטה ואיחוי אלכסנדרי היא השוה מלמטה ולמעלה והכי איתא בירושלמי איזה הוא האיחוי כאריג ודברי הראב"ד ז"ל עיקר שאין תפירה שלא תהא בולטת מלמטה וסתם איחוי היא התפירה שתופרים מבפנים ואיחוי אלכסנדרי היא תפירה אחרת שעושין מבחוץ ומשוה התפירה שאינה ניכרת כלל ודומה לאריג:

הלכה סו
ת"ר הקורע מתוך השלל ומתוך המלל מתוך הליקוט מתוך הסולמות לא יצא מתוך האיחוי יצא אמר רב חסדא ובאיחוי אלכסנדרי:

הלכה סז
ת"ר רשאי להופכו למטה ולאחותו רשב"א אוסר וקי"ל כוותיה וכשם שהמוכר אסור לאחותו כך הלוקח אסור לאחותו לפיכך צריך להודיע ללוקח שהוא קרע של אביו ושל אמו תניא ר' יוסי אומר תחלת קריעה טפח ותוספת כל שהוא וקי"ל כוותיה:

הלכה סח
ירושלמי בפ"ק דשבת (הלכה ה) ישב לגלח ובאו ואמרו לו מת אביו הרי זה משלים את ראשו אחד המגלח ואחד המתגלח:

הלכה סט
גרסינן בשילהי נדרים (דף פז.) תניא אמרו לו מת אביך וקרע ואח"כ נמצא בנו יצא ידי קריעה ותניא אמרו לו מת (בנו) [אביו] וקרע ואח"כ נמצא (אביו) [בנו] לא יצא ידי קריעה אמרו לו מת לך מת וכסבור אביו הוא וקרע ואח"כ נמצא בנו יצא ידי קריעה ופריק רב אשי כאן תוך כדי דיבור כאן לאחר כדי דיבור ותניא מי שיש לו חולה בתוך ביתו ונתעלף וכמדומה שמת וקרע ואח"כ מת לא יצא ידי קריעה אמר ר"ש בן פזי אריב"ל לא שנו אלא שמת לאחר כדי דיבור אבל תוך כדי דיבור אין חוזר וקורע וכן הלכתא:

הלכה ע
ת"ר אמרו לו מת אביו וקרע מת בנו והוסיף עליו תחתון מתאחה עליון אין מתאחה מת בנו וקרע מת אביו והוסיף עליו עליון מתאחה תחתון אינו מתאחה:

הלכה עא
מת אביו מתה אמו מת אחיו ומתה אחותו קורע קרע אחד על כולן ר' יהודה בן בתירא אומר על כולן קרע אחד על אביו ועל אמו קרע אחר לפי שאין מוסיפין על קרע של אביו מ"ט אמר רב נחמן בר יצחק לפי שאינן בתוספת פירש הראב"ד ז"ל לא מצינו קרע מוסיף על קרע שלהם אבל קרע שלהם מוסיף על שאר קרובים כי של אחרים טפח ושלהם עד הלב וכיון שהם נוספין על כולם אם יקרע תחלה על אביו ועל אמו ואח"כ יוסיף על אחיו ועל אחותו אין קרע שלהם ניכר כי יאמרו שהוא כמתחמם קורע והולך על אביו דלפעמים אדם קורע על אביו יותר מעד לבו ואין לומר יקרע על אחיו ואחותו טפח ויוסיף על אביו ואמו עד לבו ויש היכר גדול באותו תוספת לפי שאינו נכון לעשות עיקר קריעה על אחרים ושל אביו ואמו טפילה רש"י פי' דר' יהודה בן בתירא פליג נמי

אריסא מת אביו וקרע מת בנו והוסיף מת בנו וקרע מת אביו והוסיף דקרע של אביו ושל אמו צריך לעולם שיהא בפני עצמו ולישנא דברייתא לא משמע הכי והראב"ד ז"ל פי' דרישא מיירי שהוסיף לאחר שבעה ובהא מודה ר' יהודה בן בתירה. אמר שמואל הלכה כרבי יהודה בן בתירה והאמר שמואל הלכה כדברי המיקל באבל אבילות לחוד וקריעה לחוד:

הלכה עב

עד היכן הוא קורע ומוסיף עד טיבורו הגיע לטיבורו מרחיק שלש אצבעות וקורע נתמלא מלפניו מחזירו לאחריו נתמלא מלמעלה הופכו מלמטה וקורע הקורע למטה ומן הצדדים לא יצא אלא שכהן גדול פורם למטה. כל שבעה קורע לאחר שבעה מוסיף:

הלכה עג

ת"ר היוצא בבגד קרוע לפני המת הרי זה גוזל את המתים ואת החיים רשב"ג אומר האומר לחבירו השאילני חלוקך שאלך ואבקר את אבא שהוא חולה והלך ומצאו שמת קורעו ומאחו וכשיבא לביתו מחזיר חלוקו ונותן לו דמי קרעו ואם לא הודיעו הרי זה לא יגע בו. יותר ראוי שנגרוס שאלך ואבקר את החולה ואיירי באחיו ובאחותו או בבנים דאלו באביו כיון שברשות הוא קורע למה ניתן להאחות:

הלכה עד

ת"ר חולה שמת לו מת אין מודיעין אותו שמא תטרף דעתו עליו ואין מקרעין לו ומשתיקין את הנשים מפניו מקרעין לקטן מפני עגמת נפש ואין קורעין לכבוד אשתו אלא על חמיו ועל חמותו בלבד כתב ה"ר יצחק גיאות ז"ל הגיע לחינוך קורע על קרוביו כשאר מצות שמחנכין אותו בהן:

הלכה עה

תניא באבל רבתי (פ"א) הגוסס הרי זה הוא כחי לכל דבר אין קושרין לחייו ואין פוקקים את נקביו ואין מניחין כלי מתכת וכלי מיקר על טיבורו עד שעה שימות שנאמר עד אשר לא ירתק חבל הכסף ואין סכין ואין מדיחין ואין מטילין אותו על החול ולא על גבי המלח עד שעה שימות ואין מעמצין את עיניו והנוגע בו הרי זה שופך דמים למה זה דומה לנר המטפטף כיון שנגע בו אדם נכבה אין קורעין ולא חולצין ולא מספידין עליו ואין מכניסין עמו ארון בבית עד שימות:

הלכה עו

במסכת שמחות (פ"ב) תניא נטה למות אומרים לו התודה הרבה שנתודו ולא מתו והרבה שלא נתודו ומתו הרבה שמהלכין בשוק ומתודין בזכות שאתה מתודה אתה חי אם יכול

להתודות בפיו יתודה ואם לאו יתודה בלבו אחד המתודה בפיו ובלבו רק שתהא דעתו מושבת עליו כל הדברים הללו אין לומר לא בפני ע"ה ולא בפני נשים ולא בפני קטנים שמא יבכו וישברו את לבו בספרי ורבי נתן אומר ואשמה הנפש ההיא והתודה זה בנה אב על כל המתים שיטענו וידוי אמרי' גבי עכן בפ' נגמר הדין (סנהדרין דף מג:) ומנין שכפר לו וידויו שנאמר יעכרך ה' היום הזה היום הזה אתה עכור ואי אתה עכור לעולם הבא ואם אינו יודע להתודות אומרים לו אמור תהא מיתתי כפרה לכל עונותי כתב הרמב"ן ז"ל סדר וידוי של שכיב מרע כך קבלנו מחסידים ואנשי מעשה מודה אני לפניך ה' אלהי ואלהי אבותי שרפואתי בידך ומיתתי בידך יהי רצון מלפניך שתרפאני רפואה שלימה ואם אמות תהא מיתתי כפרה לכל עונותי וחטאי ופשעי שחטאתי ושעויתי ושפשעתי לפניך ותן חלקי בגן עדן וזכני לעולם הבא הצפון לצדיקים: אמר רב פפא תניא באבל רבתי אבל לא יניח תינוק בתוך חיקו מפני שמביאו לידי שחוק ונמצא מתגנה על הבריות: ואין מברין על מטות זקופות ת"ר ההולך לבית האבל אם היה לבו גס בו יברהו על מטות כפויות ואם לאו יברהו על מטות זקופות:

הלכה עז

ת"ר ההולך ממקום למקום ואירעו אבל אם יכול למעט בעסקו ימעט ואם לאו יגלגל עמהם כלומר יקנה צורכי הדרך ודברים שיש בהן חיי נפש:

הלכה עח

ת"ר מאימתי כופין את המטות משיצא מפתח ביתו דברי ר' אליעזר רבי יהושע אומר משיסתם הגולל וקי"ל כרבי יהושע דאין אבילות נוהגת אלא משיסתום הגולל. ת"ר מאימתי זוקפין את המטות בע"ש מן המנחה ולמעלה אמר רבה בר עולא אעפ"כ לא ישב עליה עד שתחשך ולמוצאי שבת אע"פ שלא נשתייר לו אלא יום אחד חוזר וכופה. תנו רבנן הכופה את מטתו לא מטתו בלבד כופה אלא כל מטות שיש לו בתוך ביתו [פי' הראב"ד] כגון מטות אשתו ובניו שמתאבלין עמו אבל אם יש לו אכסנאים אין כופין אע"פ שהמטות שלו הן הואיל ואינו ישן עליהם והן עומדים לאכסנאים והרמב"ן ז"ל כתב לא מטות אשתו ובניו המתאבלים הן [דהא] עצמן חייבים בכפייה אלא כל מטות שיש לו בתוך ביתו אפילו של אכסנאים משמע ועוד מדקתני מטה המיוחדת לכלים דאין תשמישה אלא כתיבה בעלמא ליתני המיוחדת לאכסנאים אע"ג דישנים בה אלא מסתברא כל מטות שבבית הוא כופה ואם באו האכסנאים זוקף הצריכות להן וכשהן יוצאין חוזר וכופן ומה שהקשה על פי' הראב"ד ז"ל נראה לי דאינו קשיא אשתו ובניו המתאבלים לכבודו קמ"ל דבעי כפייה ומטה המיוחדת לכלים שהיא לצורך תשמישו

הוי רבותא טפי דאין צריכה כפייה טפי ממטות אכסנאים שהיא לצורך אחרים אע"פ שהיא לשכיבה ומסתברא כפירוש הראב"ד ז"ל היו לו עשר מטות בעשר מקומות כופה את כולן והוא ישן בהן פעמים כאן ופעמים כאן אע"פ שעיקר שכיבתו בבית שהמת בו. באבל רבתי (פי"א) תניא היו לו ה' בתים בזמן שמשתמש בכולן כופה כולן ואם לאו אינו כופה אלא בבית שמשתמש בו בלבד חמשה אחין ומת אחד מהם כולן כופין את מטותיהן אע"פ שכולן שוכבין בבתיהם ואין אחד מהם שוכב בבית המת מפני שאין מיתת המת בבית גורם הכפייה אלא חובת האבל הוא. תניא באבל רבתי (פי"א) ה' אחין שהיו אוכלים אצל אביהן ומת אביהן בזמן שכל אחד הולך וישן בביתו כופה בביתו ואם לאו אינו כופה אלא בבית שמשתמש בו בלבד הדר באכסניא אצל חבירו אם היה לבו גס בו כופה ואם לאו אינו כופה ירושלמי (הלכה ה) תני הדר בפונדק אין מחייבין אותו לכפות דלא ליהוי אמרין חרש הוא פירוש מכשף ועל הירושלמי הזה סמכו בני אשכז וצרפת שאינן נוהגין בכפיית המטה לפי שדרין בין הנכרים וכל היום מצויין בבתיהם ומצאתי כתוב בשם ריצב"א שהמטות שלהם לא היו ראשיהם בולטות כעין שלנו והיה ניכר בהן הכפייה אבל מטות שלנו ראשיהם בולטות אין הכפייה ניכרת בהן ולא שייך בהן כפייה. ואם היתה מטה מיוחדת לכלים אינו צריך לכפותו דרגש א"צ לכפותו אלא זוקפו ר"ש בן גמליאל אומר דרגש מתיר את קרביטיו והוא נופל מאליו אריב"ל הלכה כרבן שמעון בן גמליאל אמר רבי יעקב בר אחא אמר רבי אמי אריב"ל מטה שנקליטיה יוצאין ממנה זוקפה ודיו: ת"ר היה ישן על גב המטה על גב כסא על גב אודייני פירוש כיסוי של בור גדולה על גב קרקע לא יצא ידי חובתו אמר רבי יוחנן שלא קיים כפיית המטה אבל אם כפה מטותיו וישן על גב קרקע יצא ידי חובתו שאין החובה לישן על המטה כפוייה אלא כפיית המטה היא החובה כדאמר לעיל תני בר קפרא דמות דיוקני נתתי בכם ובעונותיכם הפכתי יהפכו מטתכן עליה ואם הפך מטתו וישן על גב קרקע כל שכן דמלתא יתירתא הוא דעבד והא דקתני ברישא היה ישן על גב מטה פי' שלא הציע על המטה כר וכסת ולא מפץ ומחצלת אלא ישן על גב החבלים ומתכוין לצער עצמו דומיא דאחריני והיה סבור שזה היה עומד במקום הכפייה וקמ"ל דלא יצא ידי חובתו ולא יצא מצות כפייה:

הלכה עט

ת"ר בראשונה היתה הוצאת המת קשה לקרוביו יותר ממיתתו עד שהיו מניחים אותו ובורחים עד שבא רבן גמליאל ונהג קלות ראש בעצמו והוציאוהו בכלי פשתן אמר רב פפא והאידנא נהוג עלמא בצרדא בר זוזא. גרסינן בפרק נגמר הדין (סנהדרין דף מח.)

היו אביו ואמו מזרקין בו כלים מצוה על אחרים להצילן אמר רבן שמעון בן גמליאל בד"א שלא נגעו במטה אבל נגעו במטה אסורין ודוקא דנגעו במטה הנקברת עמו משום דמיחלפא בתכריכי המת. תניא באבל רבתי (ספ"ט) כל המציל כלים מן המת כאלו גוזל מתים ויש שמצילים ויש שאין מצילים עד שלא הגיעו לארון מציל משהגיעו לארון אינו מציל אבל מלמדים את האדם שלא יהא חבלן מפני שאמרו כל המרבה כלים על המת הרי זה עובר משום בל תשחית דברי ר' מאיר ר"א בר צדוק אומר מנוולו רשב"ג אומר מרבה עליו את הרימה רבי נתן אומר כסות היורדת עם המת לשאול היא באה עמו לעתיד לבוא שנאמר תתהפך כחומר חותם ויתיצבו כמו לבוש עוד תניא באבל רבתי מזרקין כלים על המת וקולטין ומצילין מן האויר עד שלא יזכה בהן המת שכל הכלים שהמת זוכה בהן אסורין בהנאה חוץ מן הסל והמגריפה המיוחדין לקבורה ויש לומר הא דקאמר כלים שהמת זוכה בהן אסורין בהנאה היינו דוקא בכלים שבמרירות לבו זרקם על המת שיהו נקברים עמו ונגעו במטה הנקברת עמו אז זכה בהן המת ולאו דוקא זכה דמשום זכיית המת לא נאסרו וגם לא שייך זכייה לגבי המת אלא אסורין משום דמיחלפי בתכריכי המת. והיינו דקאמר שהמת זוכה בהם כלומר תכריכים שהוא זוכה ליקבר בהן אבל אם מניחין את המת על המצע או מניחין כר וכסת תחת מראשותיו או פירשו סדין או טלית על הארון או על המטה שמוליכין בה את המת לקבורה אינו נאסר והא דאמר ביבמות פרק אלמנה (דף סו:) ההיא אתתא דעיילא ליה לגברא איצטלא דמילתא בכתובתה שכיב שקלוה יתמי פירסוה אמיתנא אמר רבא קניא מיתנא התם נמי מיירי שפירסוה עליו אדעתא שתקבר עמו והוי כתכריכי המת:

הלכה פ

גרסינן בסוף כתובות (דף קיב:) אמר רבי חייא בר יוסף עתידין צדיקים שיעמדו בלבושיהן קל וחומר מחטה מה חטה שנקברת ערומה יוצאה בכמה לבושים צדיקים שנקברים בלבושיהם על אחת כמה וכמה. ומשמע בפרק התכלת (מנחות דף מא.) דצריך להטיל ציצית בתכריכי המת. דגרסינן התם אמר שמואל כלי קופסא חייב בציצית וכו' ומודה שמואל בזקן שעשאה לכבודו שפטורה מן הציצית. מ"ט אשר תכסה בה אמר קרא והאי לאו לאיכסויי עבידא. ובההיא שעתא ודאי רמינא ליה משום לועג לרש חרף עושהו. אלמא דיש להטיל ציצית בתכריכי המת ואי תיקשי לך מההוא דתנן במס' כלאים (פ"ט מ"ד ע"ש) תכריכי המת ומרדעת החמור אין בהם משום לועג לרש חרף עושהו. רשב"ם ז"ל (במס' נדה פ"ט דף סא: תוס' בד"ה אבל עושה) תי' דשאני כלאים דאפי' אדם חי שלובש שלא להנאתו אין בו משום איסור כלאים כדאמר מוכרי כסות

מוכרין כדרכן ובלבד שלא יתכוונו בתמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים ולא נהירא לי דפטור נמי מציצית אם אינו לובש להנאתו דכסותך אשר תכסה בה כתיב ומוכרי כסות פטורין מן הציצית אפ"ה חשיב לועג לרש ור"ת ז"ל תירץ דשאני מצות ציצית ששקולה כנגד כל המצות כדאמר בפ' התכלת (מנחות דף מג:) ציצית בגימטריא ת"ר ושמנה חוטין וה' קשרים כנגד תרי"ג ויש בה לועג לרש יותר משאר מצות ועוד איכא למימר דאינו ניכר כל כך אם הוא בגד של כלאים כמו שניכר לעולם אם מעטפין אותו בטלית שאין בו ציצית והא דאמרינן בפרק מי שמתו (ברכות דף יח.) דליי' שלא יאמרו למחר באים אצלנו ועכשיו מלעיגים עלינו אע"ג שיש למתים נמי ציצית שייך בהו ליעוג כיון שאינן בני חיובא וממתי מדבר אין להביא ראיה שיש להטיל למת ציצית מהא דאמר בפרק המוכר את הספינה (בבא בתרא דף עד.) בעובדא דרבה בר בר חנה שראה מתי מדבר והיה ציצית במלבושיהן שאני התם שהיו נכנסין במלבושיהן כשהן חיין לקברים כדאיתא במדרש איכה רבתי שבליל תשעה באב היה הכרוז יוצא על עמא לחפור והיו הכל הולכין וישנים בקבריהם ולמחר הכרוז יוצא הבדלו החיים מן המתים ותימה על מנהגינו שרגילים להסיר הציצית מטלית המת ור"ת היה אומר ששמע מזקני לותי"ר כי הציצית היא עדות שקיים את התורה ואין הדור עכשיו ראוי לאותו עדות ועוד יש במדרש לדורתם חסר וי"ו כלומר לדור תם ור"י היה אומר בימיהם היו לכולם בחייהם ציצית היו מטילים להם ציצית גם במותם אבל האידנא שאין לכל ציצית בחייהם אם יטילו ציצית למי שלא היה לו בחייו איכא טפי לועג בחייו לא רצה לקיים מצות ציצית ובמותו יקיים ואם יטילו לאותם שהיה להם בחייהם נמצאו אותם שלא היה להם מתביישין כדאמר בתחלה מניחין המוגמר תחת מתי חולי מעים והיו חולי המעים חיים מתביישים התקינו שיהו מניחין המוגמר תחת כל המתים בתחלה מטבילים הכלים של נדות מתות וכו'. וא"ת ומה בכך ליכספו וליכספו משום שזלזלו במצות ציצית בחייהם וי"ל דודאי בימיהם שהיו הכל רגילין להתעטף בסדינין שהיו להם ד' כנפות היו נענשין מי שלא היתה לו טלית בארבע כנפות כדאמר פרק התכלת (מנחות דף מא.) א"ל מלאכא לרב קטינא סדינא בקייטא סרבלא בסתוא ציצית מה תהא עליה א"ל ענשיתו עלה א"ל בעידן ריתחא ענשינן עלה אבל האידנא שאין רגילין ללבוש בגד שיש בו ד' כנפות דלא אמרה תורה אלא גדילים תעשה לך על ארבע כנפות כסותך אשר תכסה בה אם יש בכסותך ד' כנפות עשה לו גדילים ולא חייבתו תורה ליקח טלית בת ד' כנפות לעשות גדילים מיהו יש לו לאדם לחזר ולקיים כל מצות כדאמר (סוטה דף יד.) גבי משה רבינו שלא היה תאב ליכנס לארץ ישראל לאכול מפריה אלא כדי לקיים

מצות התלויות בארץ וכל שכן מצות ציצית שהיא לזכירת כל המצות שצריך אדם להיות זהיר בה כל שעה ועוד היה אור"י דיש סמך למנהגינו ממסכת שמחות (פי"ב) דתניא התם דצוה אבא שאול את בניו קברוני תחת מרגלותיו של אבא והתירו תכלת מאפליוני ובכמה דברים אין אנו עושין כהש"ס ואנו סומכים על הספרים החיצונים דבתעניות אנו קורין ויחל ובמס' מגילה (דף לא.) אמרינן שקורין ברכות וקללות ואמרינן נמי התם אמר רב ר"ח אב שחל להיות בשבת מפטירין חדשיכם ומועדיכם שנאה נפשי ואנו נוהגין על פי הפסיקתא להפטיר חדשיכם ומועדיכם בשבת שלפני ט' באב ורבינו מאיר כתב בשם רבינו שמחה הא דאמר התירו תכלת מאפליוני לאו בטלית הנקברת עמו קאמר אלא בטלית שנתעטף בה בחייו ושל פשתן היתה והטיל בה תכלת כבית שמאי ובשעת פטירתו צוה לבניו שלא יעשו כמותו אלא כב"ה דפוטרין סדין בציצית כדאמר במסכת עדיות (פ"ה מ"ז) רבי עקביא בן מהללאל אמר לבנו בשעת מיתתו חזור בך מד' דברים שהייתי אומר א"ל ואתה למה לא חזרת בך אמר לו אני שמעתי מפי מרובין והם שמעו מפי מרובין אני עמדתי על שמועתי והם עמדו על שמועתם אבל אתה שמעת מפי היחיד מוטב לעזוב דברי היחיד ולאחוז דברי המרובין ולפי זה אין ראיה משם וה"ר יהודה מפרי"ש פי' דהא דקאמר בפ' התכלת (מנחות דף מא.) ההיא שעתא ודאי רמינא לי' אליבא דשמואל קאמר התם ושמואל לטעמיה דאמר בשבת פרק שואל (שבת דף קנא:) מצות אינן בטילות לעתיד לבא ואם לא יטילו ציצית בתכריכי המת נמצא לעתיד לבא כשיעמדו הצדיקים בלבושיהם יהא בלא ציצית ויהיה לועג לרש שגורמין לו לעמוד בלא ציצית לעתיד לבא והוא חייב ומתני' דכלאים דעושה כלאים לבגדי מתים שמואל מוקי לה כר' ינאי דאמר בנדה פרק האשה (דף סא:) לא שנו אלא לסופדו אבל לקוברו אסור ורבי יוחנן פליג עליה התם משום דסבירא ליה מצות בטלות לעתיד לבא ואנן שנוהגין להסיר הציצית מטלית של מתים משום דקי"ל כרבי יוחנן דאמר מצות בטלות לעתיד לבא ומה שיש במדרש למה נסמכה פרשת מקושש לפרשת ציצית לומר לך שהמתים חייבים בציצית אותו מדרש אליבא דשמואל. ואמרו על רבינו ז"ל שאמר בשעת מיתתו הציצית חוץ ונסתפקו אם היה רוצה לומר שיסירו הציצית מן הטלית או שיהו תלוין חוץ לארון ויש מקומות שעושין כן שמוציאין הציצית חוץ לארון והר"ז הלוי ז"ל כתב בשם הרב רבי יצחק בן מלכי צדק כשנושאין את המת לקוברו מטילין ציצית לסדינו שלא יהיו נושאי המת מעוטפים בטליתות מצוייצין והוא הולך בלא ציצית וכשקוברין אותו בקברו מתירין אותן ונוטלין אותן דכתיב במתים חפשי כיון שמת אדם נעשה חפשי

מן המצות וכך הוא מפרש ההיא שעתא ודאי רמינן ליה בשעה שנושאין אותו לקוברו ומעתה אין שום ראיה להטיל ציצית למתים:

הלכה פא

תניא בראשונה היו מגלים פני עשירים ומכסים פני עניים מפני שהיו משחירים בשני בצורת והיו עניים חיים מתביישין התקינו שיהו מכסין פני הכל בראשונה היו מוציאין עשירים בדרגש ועניים בכליכה והיו עניים חיים מתביישין התקינו שיהו הכל מוציאין אותו בכליכה. תניא באבל רבתי (פ"ח) מתירין שערות לכלות ומגלים פניהם של חתנים ונותנים דיו וקולמסו בצדו ואין חוששין מדרכי האמורי תולין מפתחו ופנקסו של מת בארונו מפני עגמת נפש וכשמת שמואל הקטן תלו מפתחו ופנקסו בארון מפני שלא היה לו בן. תניא אידך (שם) עושין חופות לחתנים ולכלות ותולין בהן אחד דברים שהביאו אוכל ואחד דברים שלא הביאו אוכל דברי ר"מ וחכ"א אין תולין בהם אלא דברים שלא הביאו אוכל כללו של דבר כל התלוי בחופתו של מת אסור בהנאה:

הלכה פב

תניא באבל רבתי (פי"א) עיר שמתו בה שני מתים כאחת מוציאין את הראשון ואח"כ מוציאין את השני אם היו מלינין את הראשון מוציאין את השני חכם ותלמיד מוציאין את החכם תלמיד וע"ה מוציאין את התלמיד שניהם תלמידים שניהם חכמים שניהם ע"ה מוציאין את הראשון איש ואשה מוציאין את האשה לפי שהאשה קרובה לבית הניוול הוציאו את הראשון וקברוהו אין עומדין עליו בשורה ואין אומרים עליו ברכת אבלים עד שיוציאו את השני הוציאו את השני וקברוהו באין ועומדין בשורה ומנחמין ופוטרין את הרבים ואין מנחמין שני אבלים כאחת אא"כ היה כבודן שוה ואין מוציאין שני מתים במטה אחת אא"כ היה כבודן וקלוסן שוה ומעשה באיש אחד שנפל הבית על שני בניו ועל בתו ושאלו את ר' יהודה והוציאו שלשתן במטה אחת ונתנו שני חתנים בראש אחד וכלה בראש אחר והיו מקלסין ואומרים הוי הוי על שני חתנים וכלה.

הלכה פג

ת"ר מכבדין מרביצין בבית האבל מדיחין קערות וכוסות קיתוניות וצלוחיות ואין מביאין לא את המוגמר ולא את הבשמים לבית האבל:

הלכה פד

ואין מניחין את המטה ברחוב פרש"י במועד מפני שמרגלת את ההספד ולא של נשים לעולם מפני הכבוד דכתיב ותמת שם מרים ותקבר שם סמוך למיתה קבורה: תניא באבל רבתי (שם) דברים שבין אשה לאיש מניחין את האיש ברחוב ואין מניחין את האשה

ברחוב עולין בחבר עיר על האיש ואין עולין בחבר עיר על האשה מברין אצל האיש ואין מברין אצל האשה רבי יהודה אומר אם יש לה בנים קטנים מברין עמהם כתב רבינו מאיר ז"ל דנשים מברות את הנשים דלא אסרו אלא אנשים משום הרגל עבירה אבל נשים מברות את הנשים דנשים חייבות בהבראה כמו אנשים מדלא קתני אנשים חייבין בהבראה ולא נשים מיהו הא מספקא ליה כשהיא אשה נשואה אם חייבת לאכול משל אחרים מי אמרינן כיון דאוכלת משל בעלה היינו משל אחרים או כיון דמחייב במזונותיה כמה דאכלה משל עצמה דמי ואין לפשוט מהא דאמר בשמעתין (דף כז:) רבה ורב יוסף מחלפי סעודתייהו אהדדי פי' כשהיה האחד אבל (אם) היה אוכל משל חבירו וחזר השני להיות אבל היה אוכל משל הראשון תחת מה שהאכילוהו כשהיה הוא אבל אלמא אע"פ שלא היה אוכל עמו בחנם כיון דהוא לחם אחרים יוצא בו ידי חובתו הכא נמי אשה יוצאה בשל בעלה דלא דמי דהתם לא היו מתנים לאכול זה עם זה סעודה ראשונה על מנת שגם הוא יאכל עמו כשיהיה אבל אבל ממילא היו נוהגין כך בלא תנאי וקמ"ל גמרא דבכה"ג שרי אע"ג דמיחזי קצת כאלו אוכל משל עצמו אבל אשה נראה לי דאינה יוצאה בשל בעלה כיון שחייב במזונותיה וגם כיון שאוכלת תדיר עמו לא מיחזי כלחם של אחרים וכן הדין בשכיר או מלמד שאוכל אצל בעל הבית ואירעו אבל אינו אוכל אצל בעל ביתו בסעודה ראשונה אמנם נראה לי מי שנותן מזונות לעני או ליתום או לבנו ובתו הגדולים מעצמו בלא תנאי ואירען אבל לחם אנשים קרינן ביה ואינן צריכין לאכול משל אחרים אלא אוכלין משל בעל הבית ע"כ:

הלכה פה

מתני' נשים במועד מענות אבל לא מטפחות ר' ישמעאל אומר הסמוכות למטה מטפחות בראשי חדשים ובחנוכה ובפורים מענות ומטפחות בזה ובזה אין מקוננות נקבר המת לא מענות ולא מטפחות. איזהו עינוי שכולן עונות כאחת קינה אחת מדברת וכולן עונות אחריה שנאמר ולמדנה בנותיכם נהי ואשה רעותה קינה אבל לעתיד לבא הוא אומר בלע המות לנצח ומחה ה' אלהים דמעה מעל כל פנים וחרפת עמו יסור מעל כל הארץ כי ה' דבר: גמ' כתב בספר המקצעות והיכא דשכיב ליה שיכבא אסיר ליה למספד ולמנהג אבילות בפוריא ואי איתרע ביה מלתא אסיר למיתב בתעניתא דא"ר יוסף (מגילה דף ה:) שמחה ומשתה ויו"ט כתיב שמחה ומשתה מלמד שאסורין בתענית ויו"ט מלמד שאסורין בעשיית מלאכה ומתרגמין (שם) בהספד ובתענית אסור אבל יו"ט לא דתנן מקום שנהגו לעשות מלאכה בפורים עושין והיכא דשכיב ליה שיכבא מקמי פוריא ואתרמי פוריא בגו שבעה ימי אבילות בטלה הימנו גזירת שבעה מידי דהוה ארגלים.

ורגלים מפסיקין ואינן עולים מאי טעמא דשמחה כתיב בהו ושמחת בחגך פורים נמי שמחה כתיב ביה ועשה אותם ימי משתה ושמחה ודוקא פורים אבל חנוכה לא מפסקא ואסור בהספד דת"ר (שבת כא:) בכ"ה בכסליו יומי חנוכה תמניא אינון דלא למספד בהון מספד הוא דאסיר אבל ימי אבילות לא מפסקי וכן ראשי חדשים וכן מפורש בשאלתות ע"כ והקשה רבינו מאיר ז"ל כיון דסבירא ליה דשעה אחת לפני הפורים בטלה ממנו גזרת שבעה א"כ הוא הדין נמי שבעה ימים לפני הפורים בטלה ממנו גזירת שלשים כי דמה אותה לגמרי לרגל א"כ כי פליגי בהאי פירקא (דף יט.) דר"ג אומר משחרב ביהמ"ק ר"ה ויום הכפורים כרגלים ופליגי תנאי עליה אמאי לא חשיב נמי פורים ועוד דחזינן דפורים לא חשיב כרגלים דתנן נשים במועד מענות ולא מטפחות ובפורים מענות ומטפחות והורה רבינו מאיר שלא יתאבל כלל בפורים דיומי משתה ושמחה קבלו עלייהו וחנוכה ופורים אסורין בהספד ובתענית ונהי דבטלה מגילת תענית חנוכה ופורים לא בטלו ותנן נמי חנוכה ופורים מענות ומטפחות בזה ובזה אין מקוננות נקבר המת לא מענות ולא מטפחות אבל דברים של צנעא נוהג דלא עדיף משבת ולאחר שהתפללו בבית האבל בליל פורים בערב הורה לו שילך לבית הכנסת בעת קריאת המגילה דאפילו עבודה דקרבן צבור שדוחה שבת קריאת המגילה דוחה אותה כדאמרי' בפ"ק דמגילה (דף ג.) כהנים בעבודתם ולויים בדוכנן וישראל במעמדם מבטלין לשמוע מקרא מגילה כל שכן אבילות דרבנן וחייב לשלוח מנות דאבל חייב בכל מצות האמורות בתורה וביום חמשה עשר נמי אינו מתאבל כדאמרי' בפרק שני דתענית (דף יח:) יום י"ד וט"ו יומי פוריא דלא למיספד בהון ואמר רבא לא נצרכה אלא לאסור את של זה בזה ואע"ג דלא מתאבל בהון עולין לו מידי דהוה אשבת ואח"כ משלים אבילתו. אמר רבה בר רב הונא אין מועד בפני ת"ח וכ"ש חנוכה ופורים והני מילי בפניו אבל שלא בפניו לא אמר רב פפא ויום שמועה כבפניו דמי:

הלכה פו

גרסינן בפרק המוכר פירות (בבא בתרא דף ק:) ת"ר אין פוחתין מז' מעמדות ומושבות למת כנגד הבל הבלים אמר קהלת הבל הבלים הכל הבל אמר ליה רב אחא בריה דרבא לרב אשי היכי עבדי אמר ליה כדתניא א"ר יהודה בראשונה לא היו פוחתין מז' מעמדות ומושבות למת כגון עמדו יקרים עמדו שבו יקרים שבו אמרו לו א"כ אף בשבת מותר לעשות כן אחתיה דרמי בר פפא הוה נסיבא ליה לרב אויא שכיבא עביד לה מושב ומעמד אמר רב יוסף טעה בתרתי טעה שאין עושין אלא בקרובים והוא עשה אפילו ברחוקים וטעה שאין עושין אלא ביום ראשון והוא עבד ביום שני אביי אמר אפילו בהא

נמי טעה שאין עושין אלא במקום שנהגו והתם לא נהוג לעשות אלא מעמד אחד. בצאתם מן הקבר עושין שורה ואומרים קדיש ובאשכנז ובצרפת אומרים צדוק הדין ואחר כך אומר קדיש ומנחמין את האבל. ומלוים את האבל עד ביתו:

הלכה פז

ועל צדוק הדין וקדיש לאומרו בר"ח ובחנוכה ובפורים נחלקו בו אנשי חכמי אשכנז וחכמי גרמיזא אומרים אותו דרך הילוך וחכמי מגנצא אין אומרים אותו אלא על חכם גדול וכן השיב ה"ר משולם ב"ר משה ז"ל ששנינו אין מניחין את המטות ברחוב שלא להרגיל ההספד וכיון שאין צדוק הדין אין קדיש ודי לאדם מופלא שמספידין עליו בחולו של מועד שאומר צדוק הדין וקדיש ובחילוף ניהוגין שבין בני בבל ובני א"י כתוב שלדברי שניהם אין אומר צדוק הדין בחולו של מועד וה"ר יצחק בן גיאות כתב ואנו נוהגין מימות זקנים הראשונים שלא לומר צדוק הדין בחולו של מועד בר"ח בחנוכה ובפורים דלא עדיף צדוק הדין דהדיוט מצדוק הדין דמשה רבינו דמסלקינן ליה בשבת של חול המועד ור"ח וחנוכה שחל בשבת דהללו ימי שמחה נינהו דכתיב וביום שמחתכם ובמועדיכם ובראשי חדשיכם ובכל אחד מהם אומר הלל זה היום עשה ה' נגילה ונשמחה בו לפיכך מבטלים בו צ"ה ותלמידי רש"י ז"ל כתבו בשמו שאומר על המת צדוק הדין וקדיש בחולו של מועד שאין זה הספד אלא הודאה וקבלת דין שמים גרסינן במגילה (דף כג.) אין עושין מעמד בפחות מעשרה מ"ט כיון דבעי' מימר עמדו יקרים עמדו שבו יקרים שבו בבציר מי' לאו אורח ארעא:

הלכה פח

ת"ר כל שלשים יום תינוק יוצא בחיק ונקבר באשה אחת ובשני אנשים אבל לא באיש אחד ובב' נשים אבא שאול אומר אף באיש אחד ושתי נשים ואין עומדין עליו בשורה ואין אומרים עליו ברכת אבלים ותנחומי אבלים בן שלשים יוצא בדלוסקמא רבי יהודה אומר לא בדלוסקמא הניטלת על הכתף אלא בדלוסקמא הניטלת באגפים ועומדין עליו בשורה ואומרים עליו ברכת אבלים ותנחומי אבלים בן י"ב חודש יוצא במטה ר' עקיבא אומר הוא בן שנה ואבריו כבן שנתים הוא בן שנתים ואבריו כבן שנה יוצא במטה רבי שמעון בן אלעזר אומר היוצא במטה רבים מצהיבין עליו ושאינו יוצא במטה אין רבים מצהיבין עליו רבי אלעזר בן עזריה אומר ניכר לרבים רבים מתעסקין בו ושאינו ניכר לרבים אין רבים מתעסקין בו ומה הוא בהספד ר' מאיר אומר משום רבי ישמעאל עניים בני שלש עשירים בני חמש רבי יהודה אומר משמו עניים בני חמש ועשירים בני שש ובני זקינים כבני עניים אמר רב גידל בר מנשה אמר שמואל הלכה כרבי יהודה שאמר

משום רבי ישמעאל כתב ה"ר יצחק בן גאות ז"ל הא דאמרינן כל שלשים יום יוצא בחיק וכו' ה"מ דלא קים ליה בגוויה שכלו לו חדשיו אבל קים ליה בגוויה הרי הוא כחתן שלם וכתב הרמב"ן ז"ל נראה מדבריו שאינו מתאבל עליו ולא היא מדקתני שורה ותנחומי אבילים דכבוד חיים נינהו ש"מ אבילות ודאי נוהג בו דכל דלא נהוג אבילות שורה ותנחומי אבלים מנין והא דתנן בפרק יוצא דופן (נדה דף מד.) הרי הוא לאביו ואמו כחתן שלם ואיתמר עלה אמר רב פפא לענין אבילות ומוקי לה בדקים ליה שכלו חדשיו ההיא לענין אבילות דקתני דנהיגי עליה שבעה ושלשים ולא כחתן ממש שאין הרבים מתעסקין בו ואין עומדין עליו בשורה ואין אומרין עליו ברכת אבלים ותנחומי אבלים תדע דהא אפילו לאחר שלשים אינו כחתן שלם לענין הספד אלא לענין עיקר אבילות קתני ותניא באבל רבתי (פ"ג) בן יומו שמת הרי הוא לאביו ולאמו כחתן שלם ולא סוף דבר בן יומו חי אלא אפילו יצא ראשו ורובו בחיים אלא שדברו חכמים בהוה יוצא בחיק וכו' אין עומדין עליו בשורה ואין אומר עליו ברכת אבלים עד שיהא בן ל' יום קתני כחתן שלם ואין עומדין עליו בשורה שמע מינה כדפרישית ואע"ג שאין עומדין עליו בשורה מברין עליו בסעודה ראשונה דאמרינן לעיל (סי' לג ושבת קלז.) בריה דרב דימי בר יוסף איתיליד ינוקא שכיב בגו תלתין יומין וקא מתאבל עליו אמר ליה אבוה צורנייתא קבעית למיכל אמר ליה קים לי בגוויה שכלו לו חדשיו אלמא כיון שמתאבל עליה מברין אותו. תניא באבל רבתי (פ"ג) בני עשירים כבני חכמים בני חכמים כבני מלכים מתעסקין (בו) עמהם פי' מספידין אותו בעילוי כדאמרי' מוסיפין על העיקר תינוק שיודע לישא וליתן יוצא במעשה עצמו ואם אין לו מעשים יוצא במעשה אבותיו ואם אין לו לאבותיו יוצא במעשה קרוביו הכלה יוצאה בין בכבוד אביה בין בכבוד חמיה מפני שמעלין ואין מורידין כלומר עולה עמו ואינה יורדת עמו ואומר רבינו האי גאון קטן כל שעברו עליו ל' יום אומרים עליו צדוק הדין וקדיש שאין אלו גדולים מן השורה שעומדין עליו ואין דבר זה דומה להספד דהלכה עניים בני חמש ועשירים בני שש. לרב נחשון ינוקא דאתיליד והוה בר תרין או בר ג' וד' יומי הכין רגילין וגמירין כי ניחא נפשיה דמהלא לי' על קברו ומסקי' לי' שמא דכד מרחמין מן שמיא והויא תחיית המתים הויא ידיעה בינוקא ומבחין ליה לאבוה:

הלכה פט

אמר רבי יוחנן אבל כיון שנענע ראשו שוב אין מנחמין רשאין לישב אצלו ואמר רבי יוחנן הכל חייבין לעמוד בפני נשיא חוץ מאבל וחולה אמר רבי יוחנן לכל העומד אומר שב חוץ מאבל וחולה דמשמע שב באבילות שלך שב בחולי שלך גרסינן במסכת שבת בפרק

שואל (שבת דף קנב.) אמר רב יהודה מת שאין לו מנחמין באין עשרה בני אדם ויושבין במקומו ההוא דשכיב בשבבותיה דרב יהודה ולא הוו ליה מנחמין כל יומא הוה מיכנף רב יהודה בי עשרה ואזיל ויתיב בדוכתיה לבתר שבעה יומי איתחזי ליה בחילמא אמר ליה תנוח דעתך שהנחת את דעתי. אמר רב יהודה אמר רב אבל ביום ראשון אסור לאכול משלו מדאמר רחמנא ליחזקאל לחם אנשים לא תאכל פירוש יום ראשון סעודה ראשונה כי ההיא דפרק שני דפסחים (דף לו.) דאין לשין את העיסה ביין ושמן ודבש ומוקי לה ביו"ט ראשון והיינו בסעודה ראשונה של לילי פסחים. רבה ורב יוסף מחלפי סעודתייהו אהדדי ירושלמי (הלכה ה) תבא מאירה לשכנים שהצריכו לאבל לאכול משלו ולעשות מלאכה אמר רב יהודה מת בעיר כל בני העיר אסורים במלאכה ואי אית ליה מאן דקאי בצרכיה שרי:

הלכה צ

אמר רב יהודה כל המתקשה על מתו יותר מדאי על מת אחר הוא בוכה שנא' אל תבכו למת אל תבכו יותר מדאי ואל תנודו לו יותר מכשיעור הא כיצד שלשה לבכי ז' להספד ל' לגיהוץ ולתספורת מכאן ואילך אומר הקב"ה וכי אתם מרחמין עליו יותר ממני:

הלכה צא

גרסי' בפרק נגמר הדין (סנהדרין דף מו:) איבעיא להו הספידא יקרא דחיי הוא או יקרא דשיכבא הוא למאי נ"מ דאמר לא תספדוהו להוא גברא אי נמי לאפוקי מיורשים מאי ופשטי' דיקרא דשיכבא הוא. באבל רבתי פי"ד וכ"ה בירושל' (שם) בכתובות תניא במקום שמספידין הוא מספיד על אשתו לא רצה בעלה בא אביה וקוברה ומוציא ממנו בעל כרחו ובכתובות (דף מו:) תנן אפילו עני שבישראל לא יפחתו לו משני חלילין ומקוננות:

הלכה צב

ת"ר (ברכות יט.) העם העוסקין בהספד בזמן שהמת מוטל לפניהם נשמטין אחד אחד וקורין את שמע אין המת מוטל לפניהם הן יושבין וקורין והוא יושב ודומם הן עומדין ומתפללין והוא עומד ומצדיק עליו את הדין ואומר יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתגדור פרצותינו ופרצת כל עמך בית ישראל ברחמים: ירושלמי תנא ההספד וכל העוסקין בהספד מפסיקין לק"ש ואין מפסיקין לתפלה מעשה היה והפסיקו רבותינו לק"ש ולתפלה והתנן אם יכולין להתחיל ולגמור מתניתין ביום ראשון מה דתני תנא ביום שני:

הלכה צג

אגרא דהספדא דלויי (ברכות ו:) הרמת קול בבכי והספד על החכמים והכשרים כדאמר (שבת קנג:) אחים לי בהספדאי דהתם קאימנא ויש ליזהר מאד בשעת ההספד שלא יתלוש שערו ושלא ישרוט בשרו דכתיב לא תשימו קרחה בין עיניכם למת ותניא (מכות כ. קדושין לו.) יכול לא יהא חייב אלא על בין העינים מנין לרבות את כל הראש ת"ל לא יקרחו קרחה בראשם אין לי אלא כהנים שריבה בהן הכתוב מצות יתרות ישראל מנין נאמר כאן קרחה ונאמר להלן קרחה וכו' ושיעור קרחה למלקות כדי שיראה מראשו (מכות כ:) ואיכא דאמרי כגריס ואיכא דאמרי שתי שערות הא לענין איסורא אסור למיתלש בשעריהכלל ואחד אנשים ואחד נשים אסורים בקרחה ואע"ג דתני (קדושין לה:) איסי בן יהודה אומר בבל יקרחו נשים פטורות לית הלכתא כאיסי דקי"ל כסתם מתני' (שם כט.) דקתני בל תקיף ובל תשחית דוקא ובירושלמי (שם הלכה ז) רב המנונא מפקד לחבריה פקדון לנשיכון כד הוון קיימין על מתים לא ליתלשו בשעריהון שלא יבואו לידי קרחה ולגבי שריטה תניא (מכות כ:) ושרט לנפש יכול אפילו שרט על בית שנפל. על ספינתו שטבעה בים יהא חייב ת"ל לנפש אינו חייב אלא על המת בלבד וחייב עליה בין ביד בין בכלי ודוקא שריטה אבל מכה ביד על בשרו אע"פ שהדם שותת מותר דאשכחן ברבי עקיבא (אדר"נ פכ"ה) שפגע במטתו של רבי אליעזר בין קיסרי ללוד והיה מכה בבשרו עד שדמו שתת לארץ ופתח עליו בשורה אבי אבי רכב ישראל ופרשיו הרבה מעות יש לי ואין לי שולחני להרצותן כך כתב הרמב"ן ז"ל ודבר תימה הוא כיון דבין ביד ובין בכלי אסור היאך יהיה מותר דרך הכאה והתוספות (סנהדרין סח ע"א ד"ה היה) תירצו דעל התורה היה עושה כדקאמר הרבה מעות יש לי וכו':

הלכה צד

תניא באבל רבתי (פ"א) המחותך והמסורס והנפלים ובן שמנה חי ובן תשעה מת אין מתעסקין עמו לכל דבר (שם פ"ב) [והמאבד עצמו לדעת אין מתעסקין בו] ואין קורעין ולא מספידין ולא חולצין עליו אבל עומדין עליו בשורה ואומרים עליו ברכת אבלים מפני שהוא כבוד לחיים וכל שהוא כבוד לחיים רבים מתעסקין בו ואיזהו המאבד עצמו לדעת (שם פ"ב) לא שעלה לראש הגג ונפל ומת אלא אומר הריני עולה לראש הגג ואפיל עצמי ואמות וראו אותו שעלה לראש הגג ונפל ומת זהו חזקת שאיבד עצמו לדעת אבל אם ראו אותו חנוק ותלוי באילן הרוג ומושלך ע"ג סייף זהו בחזקת שאיבד עצמו שלא לדעת ואין מונעין ממנו כל דבר ומעשה בבנו של גורגנוס בלוד שביטל מבית הספר ואירע לו אביו באזנו פירוש הפחידו לשלם לו המאורע שאירע לו באזנו כדרך שמכין התינוקות

ומושכין אותן באזניהם ואמר ר' טרפון אין מונעין ממנו כל דבר מפני שהיה תינוק וכשלא לדעת דגדול דמי וכמו מעשה לסתור דמי וצריך להגיה הברייתא ואם היה קטן אין מונעין ממנו כלום ומעשה בבנו של גורגנוס וכו' וכן מצאנו בגדול שאבד עצמו לדעת מחמת שמפקירין אותו כגון שאול מלך ישראל שאבד את עצמו לדעת אלא שהיה איבוד מותר לו כדאיתא בבראשית רבה ואך את דמכם לנפשותיכם אדרוש מיד נפשותיכם אדרוש את דמכם יכול אפילו נרדף כשאול תלמוד לומר אך לפיכך לא היה בכלל מאבד עצמו לדעת ונענשו עליו במה שלא הספידוהו כדאיתא ביבמות (דף עח:) ויאמר ה' אל שאול ואל בית הדמים על שאול שלא נספד כהלכה וכתב הרמב"ן ז"ל הרוגי בית דין אין מתעסקין עמהן לכל דבר אחיהן וקרוביהן באין ושואלין בשלום הדיינין ובשלום העדים כלומר שאין בלבנו עליכם שדין אמת דנתם ולא היו מתאבלין אלא אוננין שאין אנינות אלא בלב ולא היו מברין עליהם שנאמר לא תאכלו על הדם וכל הפורשים מדרכי צבור אין מתעסקין עמהן לכל דבר אחיהם וקרוביהם לובשין לבנים ומתעטפין לבנים ואוכלים ושותין ושמחים שנאבד שונאו של מקום ועליהם הכתוב אומר הלא משנאיך ה' אשנא וגו'. כתב ה"ר יצחק בן גיאות ז"ל מכאן אתה שומע שאבלים וקרובי המת היו נוהגין ללבוש שחורים [וחתנים] וכיוצא בהן (מדות פ"ה) לובשין לבנים ומתעטפין לבנים וביומא (דף לט:) תניא אותה שנה שמת שמעון הצדיק אמר להם בשנה זו הוא מת אמרו לו מנין אתה יודע אמר להם בכל יום הכפורים הזדמן לי זקן אחד לבוש לבנים ועטוף לבנים נכנס עמי ויצא עמי היום נזדמן לי לבוש שחורים ועטוף שחורים נכנס עמי ולא יצא עמי אחר הרגל חלה שבעת ימים ומת וכן (שבת קיד.אמר) ר' ינאי לבניו לא תקברוני לא בכלים לבנים ולא בכלים שחורים לבנים שמא לא אזכה ואהיה כחתן בין האבלים שחורים שמא אזכה ואהיה כאבל בין החתנים וכן מצינו באגדה שאמר לו משה ליהושע יהושע לבוש עלי שחורים והתכסה עלי שחורים והזהר בכבוד עלובה הזה ובכל מקום ומקום יש לעשות כפי מנהגו ע"כ: (שמחות פ"ב הלכה יא) הרוגי מלכות אין מונעין מהן כל דבר מאימתי מונין להם משנתייאשו מלשאול אבל לא מלגנוב. כיוצא בו מי שנפל לים מי שטבע בנהר מי שאכלתו חיה אין מונעין ממנו כל דבר מאימתי מתחילין למנות משנתייאשו לבקשו מצאוהו אברים אין מונין לו עד שימצא ראשו ורובו ורבי יהודה אומר השדרה והגולגולת הן הרוב:

הלכה צה

(שם הלכה יד) מי שהיה בעלה צלוב עמה בעיר אשתו צלובה עמו בעיר אביו ואמו צלובים עמו בעיר לא ישהה באותה העיר אלא אם היתה גדולה כאנטוכיא ולא ישהה בצד זה אלא בצד זה עד מתי אסור עד שיכלה הבשר כולו שאין הצורה ניכרת בעצמות:

הלכה צו

כתב ר' מאיר ז"ל מי שמת אביו ואמו והיה קטן באותה שעה וקודם שעברו ל' יום נעשה בן י"ג ויום אחד נראה לי דחייב להתאבל משהגדיל ז' ול' ואינו מונה מיום קבורה אלא משנעשה גדול והוי כמי ששמע שמועה קרובה ברגל שמתאבל עליו אחר הרגל ומונה ז' ושלשים ואע"ג דהתם ימי הרגל נהי דאינם עולין למנין ז' עולים למנין ל' הכא ימים שעברו בקטנותו אין עולין אף למנין ל' דגבי רגל היינו טעמא דגזירת שלשים דהיינו גיהוץ ותספורת שייכא נמי ברגל דאסור לספר ולכבס ברגל אבל בקטנותו לא שייכא אבילות כלל וכן אם היה קטן תוך שלשים ולאחר שלשים הגדיל הוה ליה כמו שמועה קרובה ברגל ולמוצאי רגל נעשית רחוקה דאינה נוהגת אלא שעה אחת ובטלה ממנו גזירת ז' ושלשים ומיהו משלים י"ב חדש על אביו ועל אמו מיום קבורה ולא מיום שנעשה גדול ואע"פ שיש לחלק קצת בין שמע ברגל לנדון זה דהתם גברא בר חיובא הוא אלא דיומא הוא קגרים אבל הכא גברא לאו בר חיובא כלל וא"כ נימא כיון דבשעת מיתה לא היה ראוי להתאבל יפטור עולמית הא ליתא דאין דיחוי אצל מצות כדאיתא בפרק כיסוי הדם (דף פז.) וה"נ אמר ביבמות בפרק ארבעה אחין (יבמות דף לג.) כגון דאייתי שתי שערות בשבת אתא ליה זרות ושבת בהדי הדדי ואע"ג דבין השמשות דשבת קטן היה ולא מיחייב אשבת לא אמרינן הואיל ואידחי בין השמשות אידחי כולי יומא מאיסורא דהאי שבת ע"כ. ואע"ג שאין משיבין את הארי לאחר מותו תורה הוא וללמוד אני צריך ותופס אני אותה סברא שיש לחלק בין היכא דגברא בר חיובא הוא ויומא קגרים לקטן דבשעה שהיה לו להתאבל נפטר מחמת קטנו פקע מיניה חיוב אבילות לעולם. ודמיא להא דאמר בפרק מי שהיה טמא (פסחים דף צג.) תניא גר שנתגייר בין שני פסחים וכן קטן שהגדיל בין שני פסחים חייב לעשות פסח שני דברי רבי רבי נתן אומר כל שזקוק לראשון זקוק לשני וכל שאין זקוק לראשון אין זקוק לשני במאי קמיפלגי רבי סבר שני רגל בפני עצמו ורבי נתן סבר שני תשלומין לראשון הוא וכן נמי הא דיושבין על שמועה קרובה שבעה ושלשים אינה מצוה בפני עצמה אלא תשלום לאבלות שהיה לו לעשות מיד אחר הקבורה כשידע אבל אם לא ידע תיקנו שיש לו תשלומין כל שלשים יום והיכא דידע ולא נתחייב לא שייך ביה תשלומין מידי דהוה אחיגר ביום ראשון ונתפשט ביום

שני דלא שייך ביה תשלומין למ"ד כולם תשלומין דראשון נינהו כיון דלא הוה בר חיובא ביום ראשון ומה שהביא ראיה מאין דיחוי אצל מצות אין ראיה לפי שיש חילוק בין מצוה הנידחית ובין גוף הדיחוי דאין דיחוי במצות אלא בקדשים כי האדם הוא המחויב לעשות המצוה אם נידחית ממנו עתה לכשתראה המצוה לעשותה יעשנה כי האדם לא נדחה מלעשותה אבל אם היה האדם דחוי בשעת חיוב המצוה נידחית ממנו לעולם ואין לה תשלומין לעולם אפילו לכשיראה לעשותה כיון דבשעת חיוב נפטר ממנו. ועוד דבמצות גופייהו פעמים יש דיחוי כדאמר בפרק לולב הגזול (סוכה דף לב:) גבי הדס שהיו ענביו מרובין מעליו אם היו שחורות פסול ירוקות כשר וקאמר (שם לג.) דאי אשחור ביום טוב פסול משום דיחוי אפילו הוריקו אח"כ ואע"ג דגבי כיסוי אמרינן דאין דיחוי אצל מצות שאני התם שיש בידו לגלות הדם ולבטל הדיחוי אלמא גבי מצות גופייהו כשאין בידו לבטל הדיחוי הוי דיחוי וקטן אין בידו לבטל הדיחוי שלו ומה שהביא ראיה מאייתי שתי שערות בשבת אינה ראיה דאין סוף התשלומין לתחילתו והוה ליה כמו פסח שני אליבא דרבי כי סוף שבת פגע בחיוב וחייב לשמור שבת:

הלכה צז

תניא באבל רבתי (פרק א) הגוסס הרי הוא כחי לכל דבריו מעשה באשה אחת שהיתה רחוקה מבעלה מהלך ד' ימים ובאו והגידו לה הנחנו את אישך גוסס והורה לה רבינו מאיר ז"ל שתתאבל דאמר בפרק כל הגט (גיטין דף כח.) השולח גט ממדינת הים והניחו זקן או חולה נותן לה בחזקת שהוא קיים וקאמר עלה בגמרא לא שנו אלא שהניחו חולה אבל גוסס לא דרוב גוססין למיתה ואמרי' דלמא מיית והא דאמר בפרק שבועת העדות (שבועות דף לג.) כגון שהיתה כת שניה קרובים בנשותיהן ונשותיהם גוססין מהו דתימא רוב גוססין למיתה קמ"ל אין לפרש קמ"ל דלא דהא אמרינן בפרק כל הגט רוב גוססין למיתה אלא הכי פירושו קמ"ל אע"ג דרוב גוססין למיתה מ"מ כשהוא לפנינו הגוסס הרי הוא כחי לכל דבריו וכן יש בספרים קמ"ל דהשתא מיהא לא שכיב אבל כשאינו לפנינו והניחו גוסס תלינן שכבר מת א"כ בנדון זה רוב גוססין אינם חיים שלשה ימים או ד':

הלכה צח

ולא של נשים לעולם מפני הכבוד ל"ש חיות ול"ש שאר כל הנשים דכתיב ותמת שם מרים ותקבר שם סמוך למיתה קבורה: אמר רב יהודה אמר רב אין המנחמין רשאין לישב אלא על גבי קרקע שנאמר וישבו אתו לארץ:

הלכה צט

אמר רב יהודה אמר רב אין המנחמין רשאין לומר דבר עד שיפתח האבל שנאמר ואין דובר אליו דבר וכתיב בתריה אחרי כן פתח איוב את פיהו ויקלל את יומו הדר ויען אליפז התימני ויאמר. אמר ר' אבהו מנין לאבל שמיסב בראש שנאמר אבחר דרכם ואשב ראש וגו' כאשר אבלים ינחם קרי ביה ינחם. אמר רבי חמא בר חנינא מנין לחתן שמיסב בראש שנאמר כחתן יכהן פאר מה כהן בראש אף חתן בראש וכהן מנ"ל דתני דבי רבי ישמעאל וקדשתו לכל דבר שבקדושה לפתוח ראשון ולברך ראשון וליטול מנה יפה ראשון:

הלכה ק

אמר ר' לוי בר חיתא הנפטר מחבירו אל יאמר לו לך בשלום אלא לך לשלום שהרי יתרו שאמר לו למשה לך לשלום הלך והצליח דוד שאמר לאבשלום לך בשלום הלך ונתלה אבל הנפטר מן המת יאמר לו לך בשלום שנאמר ואתה תבוא אל אבותיך בשלום וגו'. ואמר רבי לוי בר חיתא כל היוצא מבית הכנסת לבית המדרש ומביהמ"ד לביהכ"כ זוכה ומקבל פני השכינה שנאמר ילכו מחיל אל חיל יראה אל אלהים בציון: